

- Baktay Ervin: Az indiai élet (levél) 3
Kelényi Béla: A *Keleti levelek* írása közben (esszé) 9
Válóczi Róbert: Baktay Ervin: *Keleti levelek* (esszé) 12
Tokai Tamás: Csöndnapló (prózaversciklus) 15
Li-Ho: Tizenhárom dal a Nyári Kertből (versciklus) 19
Orhan Pamuk: Cevdet Bey és fiai (próza) 23
- Gary Snyder: Fürdőzés (vers) 30
Villányi G. András: Sivatag (prózavers-ciklus) 34
Szabó Márton István: Az elbizonytalanodás mechanizmusa,
Licitálások misztikuma (*Némaság, A szobalány*) 44
- Vasadi Péter: Tenger mögötte (vers) 50
Szarvas Melinda: Gyakorlat (Németh Gábor: *Egy mormota nyara*) 52
Kakuk Tamás: A valóság megfogható képei
(Győri László: *Fordított pohár*) 58
Győri László versei 61
- Csikós Attila: Személyes lista (próza) 65
Berta Ádám: Két szekrény, két kompartmentum (próza) 70
Herold Renáta: Feldob pördül leesik (próza) 75
- Müller Péter Sziámi: A penzum (vers) 79
Tóbiás Krisztián versei 81
Walther von der Vogelweide versei 85
- Dallos István: Expozé (Fülöp Péterről) 96

A borítón és a lapzárókon Fülöp Péter árnyék-örvény című sorozatának fotográfiái (www.fpfoto.hu)

A 11. oldalon Umrao Sher-Gil fotója Baktay Ervinről

A 14. oldalon Huzella Pál: Dinner az alkirálynál (Bhaktabhiksu „megjelenik”) [Papír, akvarell, 1927, magántulajdon]

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Baktay Ervin indológus indián, tudós, orientalista (1890-1963), Berta Ádám költő, író (Pécs), Csikós Attila író (Bp.), Dallos István fotós, múzeológus (Tatabánya), Fülöp Péter fotográfus (Győr), Győri László költő (Bp.), Herczeg Ferenc fordító (Bp.), Herold Renáta költő (Komárom), Kakuk Tamás költő, író (Tatabánya), Kelényi Béla tibetológus (Bp.), Li-Ho költő (790-816), Márton László író, fordító (Bp.), Müller Péter Sziámi előadó, zenész, dalszövegíró, költő (Bp.), Nemes Krisztián fordító (Bp.), Pamuk, Orhan író (Isztambul), Snyder, Gary költő (San Francisco), Szabó Márton István költő, filmkritikus (Szigetmonostor), Szarvas Melinda kritikus (Győr), Tóbiás Krisztián költő, szerkesztő (Balatonfüred), Tokai Tamás költő (Szeged), Vasadi Péter költő (Bp.), Válóczy Róbert indológus (Bp.), Villányi G. András költő, író, fordító (Bp.), Vogelweide, Walther von der költő (1170-1231)

Ha bejárjuk Európát, azt találjuk, hogy az emberek mindennapi élete alapjában véve mindenütt nagyon hasonló. Mindenesetre találkozunk karakterisztikus helyi szokásokkal, más és más apró jellemvonások, eltérések különböztetik meg a magyar átlagember életmódját és szokásait, teszem a franciától, a németétől, az olasztól, hanem azért a legtávolabb eső európai országba vetődött utas is

Baktay Ervin 3

AZ INDIAI ÉLET

hamarosan kitanulhatja ezeket az eltéréseket, könnyen alkalmazkodhatik hozzájuk és rövid idő alatt rájön, hogy odahaza megszokott életmódját eleyneszően csekély módosításokkal ott az idegenben is folytathatja.

Másképpen áll azonban a dolog, ha elhagyjuk a jó(?) öreg Európa földjét és más égöv alatt másfajtájú emberek közt ütjük fel a sátorfánkat. „Szu-
eztől keletre” minden megváltozik – másképpen süt a nap, másképpen esik az eső, más eljárásokkal adóztatja földjét a gazdálkodó, más a ruházkodás, más az időbeosztás, más a mindennapi eledel. Az egész élet új, szokatlan képet ölt, s ehhez alkalmazkodni kell, hiszen megváltoztathatatlan természeti törvények hozták létre a szokásokat, amelyek itt is – mint mindenütt – évezredek tapasztalatok és gyakorlati kísérletezések eredményei.

Az indiai ház belső életéről mondok ma el egyetmást. Itt is különbség van az előkelő, a jómódú, az egyszerű s a szegény otthon élete közt. De a legjellemzőbb itt is, mint minden táján a világnak, az átlagos középosztálybeli ember háza. Ebben megtalálhatjuk a kulturált ember szokásait éppúgy, mint az egyszerű nép, az átlag életére jellemző vonásokat.

Az indiai középosztály nagyon heterogén elemekből áll. Elsősorban is faji, aztán vallási szempontból is tagolódik, s az egyes csoportok közt meglehetősen eltérés mutatkozik életmód és szokások tekintetében. Az angol hivatalnok, tiszt vagy kereskedő, s az indusok közül azok, akik körülbelül az előbb említettekkel azonos társadalmi pozíciót foglalják el, nagy vonásokban egyformán élnek. De részletkérdésekben mégis más az Indiában élő európai és az indus bennszülött úr otthona, nem is beszélve arról, hogy az indusok egyes csoportjainak, a hindúknak, a mohamedánoknak a szikheknek stb. szintén megvannak a maguk külön sajátosságai, amelyek mindennapi életükben és otthonukban is megnyilvánulnak. De vannak dolgok, amelyek mégis mindnyájuknál hasonlóak, s az alábbiakban elsősorban ezekről lesz szó.

Ahol a mi kánikulánk csak enyhe tavasz

Indiában, kivéve néhány nagyvárost, a csak némileg is tehető ember nem lakik bérházban, hanem a saját otthonában, amelyet nem oszt meg idegen

családokkal. Ez áll úgy az európaiakra, mint a bennszülöttekre. Talán erre vezethető vissza az az India szerte általános szokás, hogy a házakat nem számozzák, hanem nevekkal látják el. Bombayban, Kalkuttában és még egypár nagyvárosban vannak ugyan házszámok, de a lakosság alig használja ezeket: még a levelek címzésén sem szokták megadni a házszámot.

A postás úgyis minden házat és minden lakót ismer a maga körzetében, az ő dolga, hogy a levelet a címzetthez juttassa. Csak a ház neve fontos: Mubarak Manzil, The Holme, stb., aszerint, hogy a tulajdonos fantáziája milyen hangzatos névvel látta el a házat.

Az indiai családi ház, akár európai, akár indus a lakója, a tipikus *bangaló* (bungalow) mintájára épült, akár egy, akár három vagy tizenkét szobás. Szellős nyitott verandák környezik csaknem minden oldalról, vagy úgy építik, hogy az utcára, vagy kertre nyíló helyiségek megannyi verandává alakíthatók, ha az összes ablakokat kinyitják. Ezt érthető is olyan világban, ahol az év legnagyobb részében akkora a hőség, hogy a hazai kánikula enyhe tavasz hozzá képest. A klímához alkalmazkodik természetesen a ruházkodás is. Az indusok amúgy is könnyű ruhát viselnek: térdig érő, rendesen fehér ingféléit és testhezálló vászonnadrágot, a *pajdzsámát*, amitől az angolok a pyjama ötletét és nevét vették. Az alapöltözékhez *pagrí* (turbán), vagy különböző formájú, kis sapka járul. Az angolok a nagy melegek idején könnyű sportkabátot és térdig érő bő vászonnadrágot viselnek, természetesen az elengedhetetlen *solar topee*, a trópusi sisak kíséretében. Csak éppen vacsora idején, vagy este a klubban nem engedik el a szmokingot: ha öt perc alatt harmonikássá izzadják is a gallért, ez hozzá tartozik a gentleman nehéz kötelességéhez.

Az indus nők ruhái

A nők öltözéke, mint mindenütt, rendesen festőibb a férfiakénál. Az európai hölgyek párizsi divat szerint öltöznek, csak éppen az anyag könnyebb és alkalmazkodik a klímához. A kasmíri selyem szép, tartós és könnyű. *Az indus nők ruházkodása azonban túltesz szépségben a fehér hölgyek lelegegánsabb toalettjein is.* Pedig nem divatos. *Körülbelül ma is ugyanolyan, mint amilyen ezer évvel ezelőtt volt:* a fő ruhadarab a négy-hat méter hosszú *száří*, egy nagy, négyyszögletes, színes vagy aranyhímzésű szegéllyel ellátott kelmedarab, amelyet többszörösen testük köré csavarnak a nők s a végét átvetik a fejükön. Utánozhatatlan ötletességgel és eleganciával ötlük magukra és viselik ezt az alapjában véve egyszerű köntöst, amely a régi görög és római hölgyek *himationjára* és *pallájára* emlékeztet. A régi szokásokhoz ragaszkodó muzulmán nők azonban már kevésbé kecses látványt nyújtanak. Azaz, meglehet, odahaza ők is csinosan és ízlésesen jelennek meg, de a próféta parancsa ettől a kellemes látványtól megfosztja azokat, akik csak az utcán láthatják őket. *Nincs kétségbeejtőbb női viselet* (azt hiszem, a mi asszonyaink s lányaink

inkább nem mozdulnának ki hazulról, semhogy magukra öltsek), *a mohamedán nők utcai ruhájánál*. Mintha hatalmas fehér sátort borítottak volna rájuk, amely tetőtől talpig eltakarja alakjukat. A török vagy arab nők legalább valami keveset sejtetni engednek alakjuk körvonalából és csak az arcukat takarják el – de szemük szabadon villog a fátyol fölött és az sokat pótol. Hanem az indiai mohamedánok úgy látszik ortodoxabbak, vagy féltékenyebbek: nőiket földig érő vászonburával takarják le, amelyen csak két kerek nyílás szolgál ablak gyanánt –, *de azért nem lehet látni a szemeket, mert a két kis ablakot is sűrű fátyolkelmével vonják be*. Hát az bizonyos, hogy a próféta óhajának alaposan eleget tesznek ezzel a ruházattal – a legvetemültebb férfinek sem jutna eszébe, hogy visszaforduljon az ilyen módon öltözött nő után, hiszen még csak sejtetni sem lehet, vajon tizenöt éves hajadon, vagy nyolcvanéves matróna rejtőzik-e az irigy lepel alatt. 5

Az indiai cselédség sohasem lakik egy házban gazdáival, külön személyzeti ház járul minden magában álló indiai úriházhhoz. Igaz, hogy Indiában másképpen élnek a „háztartási alkalmazottak”, mint Európában. A személyzet családotól él a háznál, de ez nem jelenti szükségképpen azt, hogy valamely alkalmazott családjának tagjai is szolgáljanak. Az indiai szolga vagy szakács felesége és gyermekei nem tartoznak a személyzethez, de megszokott és természetes dolog, hogy ők is helyet kapjanak annál a háznál, ahol a családfő szolgál. Eszerint az indiai úriház személyzeti épületében, ha a háznak pl. hat tagból álló szolgáló-személyzete van, legalább 20–24 ember lakik. Az indiai háztartási alkalmazott csak fizetést kap, élelméről maga gondolkodik. A fizetéshez járul az ünneplő libéria is; fehér turbán, fehér nadrág és térdig érő fehér kabát, széles színes övvel, amelyen rendszeren a ház urának monogramja díszel. A cipő már az alkalmazott privát gondja: ugyanis *indus szolga nem lép be a házba másképp, csak mezítláb*. Ez ősi szokás, amelyen még a legelőkelőbb angol úr sem változtathatott, a legnagyobb reform csak annyi lehet, hogy a szolga harisnyában jár-kél a ház belsejében. De ez is igen ritka dolog, az átlagos szokás az, hogy a legelegánsabb háznál és a *legnagyvilágibb vacsora estén is a szolgálk mezítláb lépnek be a házba, vagy szolgálják fel az étkeket*. A ház küszöbe előtt sorakoznak a lábbelik: az indus szolga ott hagyja papucsát, mikor belép, és megint belebujtatja lábát, mikor kimegy. Az újdonsült európainak eleinte szokatlan a mezítlábos szolgasereg látványa (képzeljük csak el, hogy odahaza valamely előkelő háznál például estély alkalmával az inasok mezítláb sétálnának körül a hűsítőkkal!), de tagadhatatlan előnyei is vannak ennek a szokásnak. A személyzet nesztelenül jön-megy, mintha kísértetek szolgálának ki.

A háztartási alkalmazottak

Az indiai ház szolgaszemélyzete meglehetősen nagyszámú. Akinek társadalmi állásánál és jövedelménél fogva Európában legfeljebb két alkalmazottra (mondjuk szakácsnőre és szobalányra) telnek, annak Indiában legalább öt-hat tagú személyzetet kell tartania. Igaz, hogy öt-hat cseléd itt nem jelent nagyobb költséget, mint pl. Pesten kettő, hiszen élelemről nem kell számukra gondoskodni. Még a szakács sem eszi azt a kosztot, amit maga készített el gazdája számára (természetesen, a nyersanyagból való lopás más lapra tartozik), Ennek az oka rendszeresen az, hogy *a szakács, aki hindú vagy mohamedán, vallási elvek alapján nem eheti ugyanazt a kasztot, mint urai, akik többnyire más kaszthoz vagy felekezethez tartoznak.* Lám, nálunk a kasztrendszer és az egyes vallásfelekezetek közt fennálló korlátokat az elmaradottság jelének tartják –, pedig hány magyar háziasszony fogadná el boldogan ezt az indiai rendszert.

Hogyan takarítanak Indiában

Annak, hogy az indiai úriháiban oly sok szolgára van szükség, az az oka, hogy mindegyik szolga csak egy bizonyos meghatározott munkakörre vállalkozik. Csak a legújabb időkben sikerült néhány háiban (de távolról sem általánosan), bevezetni azt a rendet, hogy ugyanaz az ember, aki pl. a lakást takarítja, az asztalnál is felszolgáljon. Rendszeresen külön személyzet van erre is, meg arra is, még pedig nem csak egy-egy legény, hanem *legalábbis kettő a takarításra és ugyanennyi a felszolgálásra.* Sőt még a takarítást sem végzik el egészében az erre hivatott szolgák: ők rendszerint csak a „magasabb régiókban” tisztogatnak –, a padló és a mellékhelyiségek tisztántartását már oly alantas munkának tekintik, amit csak a *scavenger* (söprögető) kaszthoz tartozó egyének végezhetnek el. Így hát a takarítás a következőképpen történik; először jönnek a szolgák és rendbe hozzák a szobát, aztán, esetleg egy óra múlva, de semmi esetre sem egyidejűleg a szolgák munkájával, megjelenik a söprögető (többnyire asszony), letérdel és tisztába hozza a padlót, még álmában sem gondolva arra a vakmerőségre, hogy a padlónál magasabban levő dolgokhoz hozzányúljon. A tehetősebb urak házaiban rendszeren van egy *khánszámá* (házvezető) is, aki a személyzetre felügyel és a gazda parancsait átveszi.

Az indus szolga általában véve nagyon hűséges és becsületes. Itt-ott ugyan talán elemel valami apróságot, de ha az ember rövidesen észreveszi a hiányt és kérdőre vonja az ipsét, akkor ez rendszeren pár perc múlva már hozza is a keresett holmit, azzal a megjegyzéssel, hogy a szemétkben találta, ahová nyilván tévedésből került. De, ismétlem, *az indus szolgák messze túltesznek hűség és megbízhatóság dolgában az európaiakon,* körülbelül olyanok, mint az ötven-hatvan év előtti magyar cselédség volt, amely szinte a családhoz

tartozónak tekintette és mindenben azonosította magát a ház érdekeivel, ahol szolgált. (Én nem tudom, de így mondogatják ezt nagyapáink és nagyanyáink).

A szakács nagy úr: a mosogatást nem vállalja és az urak ebédje után visszavonul otthonába, hogy elfogyassa azt az ebédet, amelyet a felesége főzött számára. A legtöbb szakács a muzulmánok közül kerül ki, kivéve természetesen a hithű hindú házakat, mert az igazi *szanátana* hindú nem nyúl olyan eledelhez, amelyet máshitű, vagy akár csak más kaszthoz tartozó ember főzött. Ez különben is érdekes jelenség: modern, művelt hindúkkal találkozhatunk, akik azért mégis ragaszkodnak ehhez a szokáshoz. Egy előkelő hindú házában (miniszter az illető), találkoztam egy nagyműveltségű, rendkívül finom modorú és igazán kulturált bráhmána orvossal. A ház urának egyik legrégebb és legjobb barátja, de azért, mikor mi vacsorához ültünk, ő hazament vacsorázni, azzal, hogy majd aztán megint visszajön. A házigazda, ismervén a szokásokat, nem is marasztalta. Hanem én mégis megkérdeztem a bráhmanát, miért ragaszkodik ehhez az „előítélthez” – mire kedves mosollyal így válaszolt:

– Hát igazán olyan fontos a barátságához az, hogy az ember ugyanazt egye, amit a barátja? Én azt tartom, hogy sokkal mélyebb megbecsülés és kölcsönös tisztelet alapja lehet az, ha mindenki ragaszkodik az ősei által megszentelt szokásokhoz, mert nem jó dolog hűtlenül elfordulni attól, amit apáink tiszteletben tartottak.

És csakugyan ez a bráhmána bizonyosan az életét is feláldozná barátjáért, ha arra kerülne a sor, de nem étkezne vele együtt és nem adná a lányát feleségül barátja fiához. Előttünk talán furcsának és túlzottnak tűnik az ilyesmi, de ne feledjük el, hogy nem a mi civilizációnk az egyetlen és a legrégebb a világon – és Gándhí bizonyára bölcsen beszélt, mikor azt mondta, hogy „nem bizonyos étkezési és házassági szokások szabják meg egy-egy faj kultúrájának mértékét”.

Az indus konyha

De térjünk vissza az indiai otthonhoz. A legtöbb művelt indus ugyanolyan módon eszik, mint az európai, azzal a különbséggel, hogy a hindúk közt igen nagy a vegetáriánusok száma. Ez a hinduizmus két nagy alapelve, az *ahimszára* és a *maitrira* vezethető vissza. Az *ahimszá* (ártalmatlanság) lényege abban áll, hogy Isten világának egységében minden élőlényt kímélni kell, a *maitrí* pedig az egyetemes szeretet és résztvevő jóindulat törvényét fejezi ki.

Mindamellert a legműveltebb indusok közt is igen sokan ragaszkodnak az étkezés ősi formájához. Az igazi indus étkezés a következőképpen történik: minden egyes étkező számára külön kitalálva hozzák az étkeket, jókora, két

arasz átmérőjű, fényesre csiszolt fémtátra meglehetősen adag főtt rizst tesznek, a tál szélén pedig kis fémcészékben sorakoznak a többi fogások: az elmaradhatatlan *dhál* (borsóféle hüvelyes), a *karí* (fűszeres, csípősen elkészített főzelékfélék, esetleg hússal), és egy külön fémtányéron a *csapáti* vagy 8 *róti* a kovásztalan, lapos kenyér, amely a lángosra emlékeztet, azzal a különbséggel, hogy száraz, nem zsíros (illetve vajas, mert Indiában senki sem használ zsírt –, még a legszegényebbek is *ghí*vel, olvasztott vajjal sütnek és főznek). Az indus egyik kezébe fogja a *csapátit*, a másikkal (kanál vagy villa nélkül) belenyúl a kis fémcészébe, kimarkol egy csomó *dhált*, mi egymást, a kezével összekeveri ezt megfelelő rizsmennyiséggel és kézzel viszi az így elkészített falatot a szájához. Végül aztán édességek következnek: ebben igazán nagymesterek. A legszokatlanabb anyagokból, *burgonyából, bablisztból kitűnő süteményeket gyártanak*. Egyik legpompásabb indiai édesség az úgynevezett *barfi*: sűrűre kevert vaj, tej és cukorból készítik, rózsalajjal ízesítik és a tetejére leheletszerű vékonyra kalapált ezüstlapot (ezüsthústöt) tesznek, amit a barfival együtt meg is esznek, a tapasztalatlan újonc nagy meglepetésére, aki eleinte nem látja be, miért egyék ő ércet is?

Magyarok Indiában

Indiában a cselédséggel csaknem kivétel nélkül az anyanyelvén kell beszélni. Még a legelőkelőbb angol is meg kell, hogy tanuljon hindusztániul, ez itt a *lingua franca*, amit úgyszólván minden indus megért. Ez meglehetősen nehézséget okoz az európaiaknak, kivéve minket, magyarokat, mert a *hindusztáni nyelvtan rendkívül hasonlít a miénkhez*, igaz, hogy ezt az előnyünket se nagyon használhatjuk ki, mert *alig hiszem, hogy egész Indiában húsznál több magyar élne*.

Pedig van Indiában egy magyar háztartás is: Szirdár Sérgilé, akit Budapesten is sokan ismernek, mert magyar nőt vett el feleségül és éveig lakott Budapesten. Apró, kis magyar sziget az ő háza India óriási tengerében: a ház előtt elhaladó járókelők ugyancsak csodálkozva kérdezhetik magukban, vajon micsoda furcsa idióma hangjai csendülnek ki a kertből – különös, ismeretlen nyelv, amely idegenségével feltűnik még India soknyelvű világában is... A ház úrnője és két kis leánya magyarul beszélnek egymás között, sőt a ház ura is, bár kissé idegenszerű kiejtéssel, de egészen jól beszéli nyelvünket, mikor azt akarja, hogy „mások ne értsék meg”. A könyvespolcokon Madách, Petőfi, Arany, Jókai, Mikszáth és újabb magyar írók könyvei sorakoznak és a muzulmán szakács jó magyaros kiejtéssel jelenti be, hogy ma túrós csusza lesz vacsorára, vagyis „*ádzs sám túróscsusza hógá*”... És, tessék elhinni, itt a világ másik oldalán, ez is nagy dolog a magyar vándornak!

(*A Magyarság Évkönyve az 1927-ik esztendőre*)

Nincs abban semmi különös, ha egy olyan fényképet látunk, amelyen egy fiatalember az írógép előtt ül és gépel. Még akkor sem, ha a fénykép hátoldalán a következő felirat olvasható: „A »Keleti levelek« írása közben. Szimla, 1926 szept.” Mert hiába van a felíraton egy észak-indiai város megnevezve, a környezet egyáltalán nem különleges: az esemény egy kertben, vagy inkább a kert elkülönített részében, egy lugasban törté-

Kelényi Béla 9

A KELETI LEVELEK ÍRÁSA KÖZBEN

nik. Az meg végképp triviális, hogy az írógépen kívül az asztalon egy nyitott és egy csukott könyv hever (gerincének felirata sajnos nem kiolvasható), s bár ennek lehetne jelképes értelme is, inkább csak arra utal, hogy az írógép használója a könyvekben található információkat már felhasználta vagy még fel fogja használni az írógépellé formába öntött szövegben.

Ha jobban megnézzük a képet, az asztalon egy fémdoboznyi cigaretta (*Capstan Navy Cut Cigarettes*) is látható. Ebben sincsen semmi kivételes, ezt a filter nélküli fajtát, melyet a dobozon szereplő *W. D. & H. O. Wills* testvérpár jól ismert bristoli cége futtatott be, ekkor már a világ egyik legnagyobb dohánytársasága, az *Imperial Tobacco* állította elő. A figyelmesebb szemlélő azonban azt is észreveszi, hogy a dohányt nyilván élvezettel fogyasztó, a letakart nádszéken elnyújtózó fiatalember hosszú, combközépig érő, gallér nélküli, jellegzetes indiai inget, *kurtát* visel, a hozzá tartozó, felül bő, lefelé szűkülő kényelmes nadrággal, a *pájdzsámával*. Önmagában persze még ez sem lenne rendkívüli; de ha tudjuk, hogy a fénykép az 1926. június 1-én Indiába érkezett Baktay Ervint ábrázolja, aki éppen a *Magyarság* című lapban folytatásokban megjelenő indiai élményeit jegyzi le, akkor talán nagyobb érdeklődéssel vesszük szemügyre a képet. Már csak azért is, mivel a gentlemanlike megjelenést mindig hangsúlyozottan előnyben részesítő Baktay a kép tanúsága szerint meglehetősen hamar átvedlett a kényelmes indiai viseletbe...

Az már némileg szokatlan, hogy a kép sztereofelvétel, vagyis olyan kettős fénykép, melyet a megfelelő készüléken keresztül szemlélve térhatásúként látnánk, habár ez az eljárás már a 19. század közepén jól ismert volt Európában. Így ez a tény legfeljebb arra utal, hogy a fénykép készítője kísérletező alkat lehet. S hogy ki legyen ő, azt fondorlatos módon, szinte véletlenül hozza tudomásunkra, az írógép oldalára írott „névjegyen”: U. SHER-GIL.

Az viszont bizonyára különleges esemény lehetett, amikor a szikh származású főnemes, Umráó Szingh Sérkil (1870–1954) 1912-ben, Indiában feleségül vette Baktay Ervin nővérét, Marie-Antoinette-et. Első gyermekük,

a később világhírű festőművésszé vált Amritá már Budapesten született meg a következő évben, s a nemsokára négytagúra gyarapodott család az első világháború alatt is Magyarországon tartózkodott. Umráó Szingh tudós hajlamú ember volt, aki az indiai bölcselet mellett foglalkozott irodalommal, jogával, csillagászáttal, és nem utolsósorban fényképezéssel, melynek igen eredeti művelőjének bizonyult: utóbb az indiai fotográfia egyik úttörőjeként tartják számon. Levelezésben állt a hazai orientalisztika nagyságaival, de mindenekelőtt nagy hatással volt sógorára, Baktayra, aki mestereként tartotta számon. Az időközben a britek elleni összeesküvésbe belekeveredett Umráó Szingh csak jóval a háború után, 1921-ben, az általános amnesztia révén térhetett vissza családjával Indiába, s még az év áprilisában Simlába, a brit India nyári fővárosába költöztek.

Baktay 1926. június 24-én érkezett Bombayből Simlába, ahol a Sérgil család *The Holme* nevű házában szállt meg. A fénykép készítéséig eltelt időszakban nem tétlenkedett; nem is tehetett másként, hiszen indiai megélhetése függött attól, hogy hetente megjelenő cikkekben tudósítsa a *Magyarság* olvasóit az általa átélt eseményekről. Már az Indiába vezető hajóúton rögzítette benyomásait, s mire Bombayba megérkezett, fel is vázolta első tapasztalatait a brit-indiai társadalmi viszonyokról. Lelkes cikkben elemezte a Sivának szentelt, elephanta-szigeti barlangtemplomokat, bár majd' odaveszett a visszafelé úton hirtelen kitört viharban. Leírta egy száduval való megismerkedését, aki megérkezésekor „fogadta”, s aki mintegy szimbolikusan elkötelezte India iránt. Nemsokára útra kelt Simlá felé, közben pedig az indiai vasút viszontagságait és egy rádvspút katonatiszttal való megismerkedését ecsetelte, aki élénken érdeklődött a magyar lovak után. Megérkezésekor pedig már nemcsak az angolok simláai berendezkedéséről – akiket a kocsihúzó riksák tartásának divatja miatt Mikszáth sárosi gavallérijaihoz hasonlított –, hanem a helyi kísértettörténetekről is tudósított, egyszóval joggal vélhette úgy, hogy megérkezett. Beilleszkedett a Sérgil család életébe, rajzolni tanította Amritát, és portrék festésével próbálta kiegészíteni jövedelmét. Október 11-éig, azaz majdnem négy hónapig tartózkodott Simlában, majd az év végéig ingázott Simlá és Patijálá között, mielőtt ténylegesen elkezdte volna bejárni a kontinensnyi országot. De most a *Holme* lugasában ül és a következő *Keleti levelet* gépeli. Feltehetően épp a simláai bazárok életéről. Még nem tudja, hogy valójában mit keres, mire kíváncsi Indiában, mit él majd át, de lejegyez mindent, amit lát, megtud és gondol, folyamatosan.

Baktay Ervin a *Keleti leveleket* gépeli. Umráó Szingh Sérgil felvétele, Simlá, 1926. szeptember. A kép hátoldalán Baktay Ervin kézírása: A „*Keleti levelek*” írása közben. Szimla, 1926 szept. Sztereofelvétel, zselatinos ezüst, 2×7,8×5,7 cm. Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum Adattára, Budapest, ltsz. F 2013.115

India mindig is a misztikum és az ismeretlen földje volt a nyugati ember számára – a szinte leküzdhetetlen távolság homályában derengő mesevilág dúsgazdag maharádzsákkal, egzotikus szépségekkel, díszes szerszámokba öltöztetett

elefántokkal és csonttá aszott szent emberekkel. Ha alkalmunk adódik rá, gyermeki kíváncsisággal tekintünk erre a másik világra, amely annyira különbözik a saját hétköznapjainktól. Az ifjú Baktay

12 Válóczy Róbert

BAKTAY ERVIN: *KELETI LEVELEK*

Ervin Kálidásza *Sakuntalá* című színdarabjával kezében tette meg képzeletének első lépéseit India földjén, amit aztán nem is akaródzott elhagynia többé. Először csak könyvekből és mások elbeszéléseiből építette magában azt az India-képet, ami évekig célként lebegett a szemei előtt. Aztán 1926. május 31-én útnak indul Budapestről, hogy megtegye élete egyik legmeghatározóbb utazását. Az utazást, amelynek tapasztalatai lehetővé tették, hogy mostantól ő legyen az, aki ezt a képet honfitársainak képzeletében formálni tudja.

Egy utazás élményeit máshogy meséljük el távoli ismerőseinknek és máshogy legközelebbi barátainknak. Baktay is sokféle formában dolgozta fel három évig tartó indiai kalandjának eseményeit és eredményeit. A Magyar Földrajzi Társaság égisze alatt 1930 és 1939 között megjelenő köteteiben (*A világ tetején, A boldog völgy országa, Pandzsáb, Hindusztán, Királyfiak földjén*) az utazás egy-egy szakaszát, India egy-egy tájegységét mutatja be részletesen. A teljes három évet az 1931-ben kiadott kétkötetes *Indiában* és az 1939-ben megjelent *Indiai éveimben* összegzi. Ezek a kiadványok mind ismeretterjesztés céljából születtek – tartalmuk tematikusan felépített és tudatosan szerkesztett, így már nem adják vissza olyan erősen az Indiában először járó író személyes élményeit, benyomásait. Ezek megismeréséhez kicsit másfelé kell kereshetnünk.

Baktay a hajójegyre még csak-csak elő tudta teremteni a pénzt, de hosszas indiai tartózkodásának anyagi forrásairól már helyben kellett gondoskodnia – ecsettel és írógéppel. Az indiai arisztokrácia szívesen festette meg saját és családtagjaik portréit nyugatról jött művészekkel, így Baktay is szép összegeket kapott vásznaiért. Szerényebb, de állandó jövedelmet jelentettek azok az útibeszámoló cikkek, amiket változó rendszerességgel küldött meg a vele szerződésben álló magyar napilapoknak. Ezeket a cikkeket *Keleti leveleknek* nevezte el. Levelek, hiszen ezek a beszámolók valóban postán érkeztek a lapok szerkesztőjéhez, de ez az elnevezés a cikkek hangvételére is utal: az író frissen szerzett tapasztalatait és élményeit osztja meg ismerőseivel, az olvasókkal. Baktay őszintén rácsodálkozik a nyugati kultúra és

a saját hagyományai között őrlődő indiai világra és első benyomásait örökíti meg a néhány hasábos írásokban. Ezt a közvetlen hangvételt gyomlálja ki aztán később megjelent köteteiből, hogy átadja helyét a szakszerű ismeret-terjesztésnek.

Baktay indiai tartózkodása alatt nem csak a napilapok szer- 13
kesztőivel levelezett, hanem itthon maradt közeli barátaival is. Ezekben a levelekben Baktay (avagy maga adományozta álnevéen *Bhaktabhiksu*) élményeit egészen bensőséges, pajzán humorral meséli el úgy, ahogy az ember csak a legközelebbi barátainak szokta. Ezek között a barátok között volt Huzella Pál festőművész is, akit Baktay még szülőfalujából, Dunaharasztiából ismert, majd együtt tanultak Hollósy Simon müncheni festőiskolájában is. Huzella a levelek szemléletes leírásai alapján *Bhaktabhiksu* utazását egy szellemes karikatúrasorozattal illusztrálta, aminek darabjait Baktay még Indiában meg is kapta.

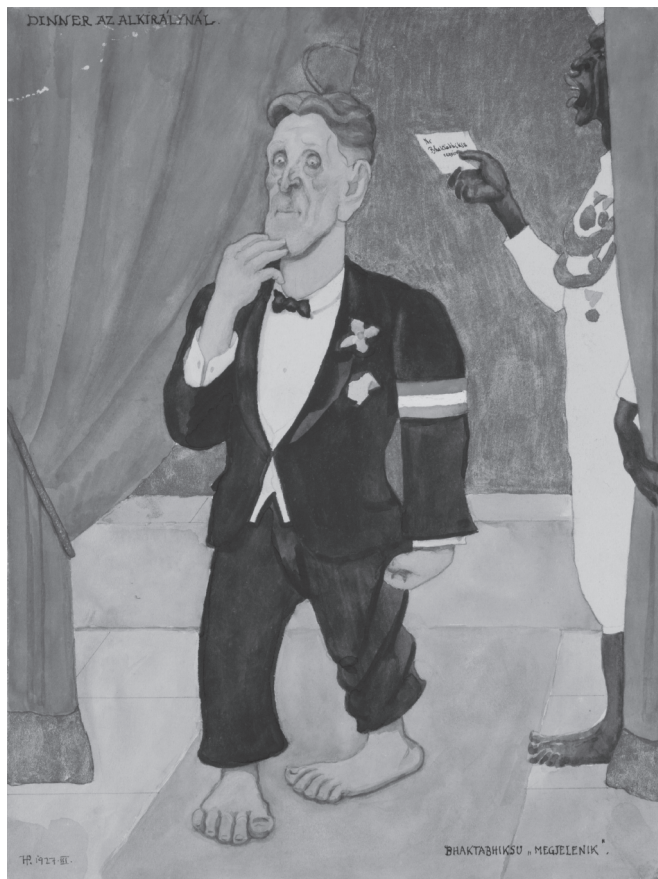
A Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum kiskönyvtár sorozatának legújabb kötetében vállalkoztunk arra, hogy összegyűjtsük, egységes formára hozzuk és magyarázatokkal lássuk el a *Keleti leveleket*. Már a megtalálásuk sem volt egyszerű feladat, hiszen a cikkek laza rendszerességgel jelentek meg különböző napilapok hasábjain 1926 augusztusa és 1933 áprilisa között. Néhány kivételtől eltekintve a *Magyarság*, az *Ujság*, a *Pesti Hírlap* és ezek vasárnapi különdiásai közölték Baktay beszámolóját még az után is, hogy visszatért Magyarországra. Összesen 93 *Keleti levelek*hez sorolható cikket találtunk, amelyek közül 87-et szerepeltetünk a kötetben. Kihagytuk a többször megjelent cikkeket és azokat, amelyek tudományos állításait már maga Baktay is megkérdőjelezte később kiadott köteteiben. A levelek a korabeli szerkesztők erényeinek és hibáinak kitett szövegét a mai helyesírásnak megfelelően alakítottuk, az indiai és tibeti szavak átírását Baktay szellemében egységesítettük. Bár eredetileg nem minden cikk mellé került illusztráció, mi szerettünk volna minden levél mellé legalább egy képet közölni. Választék pedig volt bőven, hiszen a Hopp Múzeumban őrzött Baktay hagyatékban több száz fénykép és negatív található ebből az időszakból. Ezeket vagy maga Baktay, vagy sógora, Umráó Szingh Sérgil készítette, de szép számmal akadnak köztük profi fotóstúdiók által készített felvételek is. Igyekeztünk olyan képekkel szolgálni, amelyek kapcsolódnak az adott cikkben szereplő eseményekhez és a 20-as évek Indiájának jellemző arcát mutatják be.

A *Keleti levelek* szöveganyagának mennyisége indokolta, hogy két kötetben jelenjen meg. Az első kötetben kapott még helyet Pap Ágnes, az Országos Széchenyi Könyvtár munkatársának bevezető tanulmánya, amely részletesen foglalkozik Baktayval és a *Keleti levelek* megírásának körülményeivel. A második kötetben kaptak helyet Huzella Pál először publikált

karikatúrái, valamint Baktay barátaihoz írott leveleinek azon részei (Bhaktabhiksu levelei), amelyek a karikatúrák alapjául szolgáltak. Szintén itt olvashatóak Kelényi Béla tanulmányai a Huzella-karikatúrákról és Baktay

14 Indiában készült festményeiről. A Függelékben szerepelnek Baktay utazásának dátumai és az ezeket bemutató térképek. Mindkét kötet végére kerültek az előforduló indiai és tibeti szavak jegyzékei.

Baktay a modern India történetének legmeghatározóbb időszakát tárja elénk leveleiben. Személyesen találkozhatott a brit uralom alól kitörni vágyó nemzet szellemi vezetőivel, Rabíndranáth Tagore-ral és Mahámá Gándhival. Kétszer látogatott el az éppen Indiában tartózkodó Stein Aurél kasmíri táborába is, és Kőrösi Csoma Sándor után kutatott Nyugat-Tibetben. A kalandok és nagy találkozások közben szemléletes képet kapunk India kultúrájáról, vallásairól és történetéről úgy, ahogy az Indiában először járó Baktay látta. Itt egy olyan korabeli tudósítást adjuk közre le, melyet összegző volta miatt nem közöltünk le a kiadványban.

CSÖNDNAPLÓ
– INDIAI JEGYZETEK, 1892-93 –
(részletek)

hommáge á Justh Zsigmond

*„Csak befelé látok.”
(J. Zs.)*

fényei kitisztulnak

hogy mit keresek itt és ki vagyok, napról napra, hétről hétre ugyanaz, a ki nem mondott, be nem vallott tépelődés magamban, újra és újra erről, mindig a romok közelében, amelyek mentén szóltanul haladunk el minden áldott este, mindig a közelükben, nyári szállásunk felé tartva, a sarkokban ébredő árnyékok mellett, mintha nem tudnék szabadulni tőlük, és akkor körülöttem, a talpaim alatt, ahogy karcolnak, gurulnak, karistolnak, folyton ez az éles, egyhangú csikorgás, szűnni nem akaró, nyughatatlan zajok, apró kövek, évezredes rommezők, a végeláthatatlan vörös földekkel álmodok ilyenkor, a vörös földet kaparom, szakállam durva és száraz a vörös portól, tenyerem barázdái rézszínű szakadékok és én belezuhanok a szurdokba, onnan próbálok, keresem, nézek fölfelé, keresem az eget, de csak a vörös, a vörös föld mindenütt, mögöttem akkor megkondul valami, harang, üresség, Dunsterville motoz a másik szobában, még sötét, tudom, hogy ez az, hogy ez az a templom, ami mellett nap, mint nap, egyszer be akarok menni, a kapu a hátam mögött, valami megkondul, mire megfordulnék mindig felébredek, gyenge fényt látok szobám ajtaja alatt, még sötét, megnyugszom ilyenkor, visszaalszom, a szurdok fényei kitisztulnak

maradni idefent

16 mégis miért, kinek írom ezeket az órákat, ahogy telnek, a kertekkel, az udvarokkal összefolynak, és a ruhák, az elforduló arcok félpillanatai, ma is, tegnap is, ezernyi apró töredék, itt vagyok közöttük és észre sem veszik, aztán a görcsös félelem, hogy egyet sem feledhetek, hogy ebből kell merítenem, írnom tovább, mégis képtelen leszek, szétfolyik és nem lesz már időm, mintha egy feneketlen kútba néznék, próbálok visszatérni, visszavezetni a felszínre, feledni velük, követni a napokat, maradni idefent, nevetni, játszani, méltatlankodni, azután esténként tükörbe nézni, nincs rosszabb, ki zárt be ide, ki küldött távoli csillagok alá, nyugtalan vagyok és fáradt, sokszor úgy érzem, indulnom kellene, odakint virágzó tamariszkuszok, apró gyalogutak, ezernyi ösvény, mintha önmagamban járnék egyre, bolyonganék erőtlén, miközben fülledt délutánok maradnak el és még újabbak következnek, egyforma minden út, minden árnyalat, a tiszték, a hölgyek, nyomunkban a hindu szolgák, mikor nem figyelnek, behunyom szemem és akkor csak a zajok, vagy egy öreg fa, törzsén a magasból ráhulló árnyak és a kérgek árkaiban az a tiszta, az a hangtalan, ajtó nyílik, tálcák, távolról a saját hangom, valaki a nevemen szólít, feneketlen, zuhanok

idefent béke

idefent béke, Kasmír, előttünk Jammu, tiltott föld, várnunk kell valamire, egy engedélyre, egy hírnökre talán, Dunsterville nyugodtan ül 17 a peremen, sietve mellé guggolok, lábaink alatt a város, áthághatatlan falak, beszélnem kell, egy kolostor kövein ébredtem, kezdek bele, de elakadok, aztán újra és újra, rám néz, int, sosem láttam még ilyennek, másmilyen fény, másfajta mélységből ugyanazok a napok, újjával a távolba mutat, miféle elhagyott kapu, miféle ismerős táj, ahogy felállok és szó nélkül ott hagyom, mintha kívülről látnám magamat, aztán a lépcsők, ahogy lélekszakadva, megállás nélkül rohanok, fel, fel a magasba, hiszen ez az a hely, hiszen itt kell bemennem, mondom újra, egy kolostor kövein ébredtem, és csak ez az egy kép, ahogy elakadok, később bent voltam, emlékszem a maharadzsa palotájára, eltűnni itt, eltüntetni magam az árkádok alatt és csak a szökőkút, csak a márvány, a kert, a hatalmas terasz, csak ez a látvány, ami maradtam, ami még vagyok, elhaladnak mellettem, reggeltől estig ismeretlen, távoli nyelveket hallok, nemsokára kiürül majd ez is, megéri bennem, mint a gyümölcs, amivel az utcákon kínálnak bennünket, az utolsó fotóról is eltűnök majd akkor, kiválok teljesen, hazaindulok

megemeli a lombokat

18 most, miközben finoman zúg, köröz fölöttünk, tiszta és ritkás, mint a széljárta lombok, levelek elváló sűrűje, ahová csak a fény, csak a bennünk megbúvó hallgatás, csak ami már nem a szó és nem a test, férközhet be, valami óvatos, elrejtett figyelem a mozdulatok között, egy-egy elforduló tekintet, egy-egy elkeskenyülő száj, ahogy nézem őket, idegen földre hordott életünket, nézem és várakozom, a láz, azt mondják alaposan kitisztított, most csak ez a távoli, halovány zúgás, talán a bennem sodródó maradványok, a régóta ismerős fossziliák, újra megnyíló szemeim, apránként engedem, így bírom csak el, most, miközben jönnek és kérdeznek és nincs mit mondanom, nem érzek semmit, a kinti ragyogást újra meg kell szoknom, sűrögnek-forognak, a pulzusom mérik, talán ilyen volt legutóbb is, ilyen volt világra jönnöm és elhagynom aztán mindent, most, miközben először jut eszembe, hogy milyen lesz majd megint és végtelen sokszor, ahogy errefelé tartják, hogyan is lehetne másképp, kérdezem magamban, mégis reszketek és nem merek közelebb lépni, kezemben toll, levélpapír, tegnapi fényképünk a bodhi fa alatt, *én nagyon is kinyitottam a szemeimet*, most, miközben magam előtt látom és nem tudom, nem ismerek magamra, hol kezdődöm, az égről kell még írnom, a viharról, ami megemeli a lombokat

TIZENHÁROM DAL A NYÁRI KERTBŐL

I.

Virágzó rét fodrozódik,
növeszt rügyes ágakat,
figyelem a bíborszínben
táncoló leányokat.
Alkonyatra minden mosoly,
szeszély, illat eltűnik,
a szomorú tavaszi szélbe
csimpaszkodva megszökik.
És a szellő szétszórja a
rét fölött a hamvait,
vérvörös és halálfehér
kergetőznek hajnalig.

II.

Északra a palotától
bíborszínű hajnal tombol,
az eperfa zibong-dalol,
részeg lett a harmat-bortól.
Sudár lányok surrannak, hogy
letörjék az ágait,
minden reggel az óriás
selyemhernyót etetik.

III.

Orsó forog, perog a szál
a bambuszerdón halkán.
Magányos kabóca dalol
a lemenő napban.
Ámbraillatú barackfa,
minden ága csupa élet.
Házi kertészünknek szólok,
kezdődhet a dinnyeszüret.

IV.

Hús már elmúlt, még nincs harminc.
Éhes: falna húst, fényt, zenét.
Bölcs öreg, add legszebb könyved,
a Háború Művészetét!

V.

Mért ne kockáztassak, s harcoljak az északi végeken?
Mért ne lehetnék hős én? Mért ne vegyek Wu kardot?
Mért ne mehetnék én a csatába Wu csodakarddal
Visszaszerezni a címem, visszaszerezni a rangom?

VI.

Vers-sorokat és lárvákat
gyomlálgattam minden évben,
hajnalban a holdsugárnak
Jáde nyila ütött szíven.
Látod-e, hogy mi folyik itt,
Liao-dong körzetében?
Verset írni azt jelenti:
zokogni az őszi szélben

VII.

Az egyik költő egyedül élt
egy házban, mely csaknem ráomlott.
A másik a "jó társaságtól"
tanulta a lakáj-humort.
Ez a költő útja, jobban
tenném, ha toll helyett kardot
fognék, s beállnék a sorba.
Toboroznak dicső majmok.

VIII.

A tavasz első csobbanása
halált hozott. Kismadárka
tanult repülni, de végül
megtért örök otthonába.
Még éretlen, fürge, sárga
méhek szállnak, körbejárva,
s ha bezárult a végső kör,
visszatérnek a kaptárba.
Függönyöm az ablakon át
bámul engem megbűvölve.
Illatos és gyilkos horgom
halak udvarolják körbe...

IX.

Kint a parton lázas transzban
bódult kacsák fekszenek.
Kis ladikom elhagyja már
a viharos földeket.
Borban ázó magnólia,
mentalevél felette,
beteg vagyok, néhány barát
felsegít, hogy gesztenyefát
ültessek a kertembe.

X.

Pien Dzsáng épp Cajra gondol,
ki néki jó állást szerzett.
Hanyatt fekszik lány pamlagon,
naná, hogy már nem ír verset!
Bambuszomból íróvessző
lehetne, de jobban járok,
hogyha horgászbót metszek,
a nagy folyón elevezek,
s úgy élek, mint agg halászok.

XI.

Otthona egy hegycsúcs mellett van a völgykatlannál.
A verőfény most mohazölden játszik a tízezer dombon.
Nádsaruban jár mézet gyűjteni úti kövekről,
s a lótuszon élő lápi folyondárt tépi lemondón.

XII.

A fekete Fenyő folyó
sárkányok szülőhelye.
A kénköves Fahéj Barlang
fogakat rejt, a vadlovak
meghalni járnak ide.
Yün Csing mestert láttam arra.
Köntösét vajon ki varrta?
Oly finom volt anyaga...
Átlátszó volt, bíbor ködök
úsztak a selymen tova...
Tán a köpeny volt átlátszó,
de lehet, hogy ő maga...

XIII.

Hajnaltájt a fák szétnyílnak, közöttük ösvény vezet.
Az éji köd átáztatta a burjánzó füveket.
Fűzfabarka felriasztja majd a havas partokat.
Nézem az áradó búzát, mit a folyó elragad.
Láthatatlan kéz harangoz, morajlik a kolostor.
Viharfelhők áradnak az összetört holdkorongból.
Tüzet csiholok a parton, összeütök két követ,
halászcsónakomon fáklyát gyújtok én: jelzőtüzet.

(Fordította: Herczeg Ferenc)

Miért vagyunk mi ilyenek?

– Az édesapjuk – mondta Sait Nedim Bey. – Az édesapjuk... Az édesapjuk... Már ha nem veszük rossz néven, hogy ezt mondom...

– Ugyan.

– Nos igen, szóval

ha nem veszük rossz néven, és még azt is számításba vesszük, hogy elég sokat ittam, akkor, ha megengedik... Egyszóval én az

édesapjukat igen nagyra tartom. Ezt mindig el akartam önöknek mondani... Szerettem volna, ha egy kicsit beszélgetünk a megboldogult apjukról, ha felidézzük az emlékét, és magunkon is elgondolkozunk. Tegyük ezt.

Ezt is tették. Sait Nedim Beynél, a pasa édesapjától örökölt nişantaşii palotájában ültek az asztalnál, és gyümölcsöt eszegettek a nehéz vacsora után. Ez volt az a palota, ahol Cevdet Bey és Nigân Hamım az esküvőjét tartotta.

– Ezt akartam mondani – mondta Sait Bey egy utolsó nekifutással. – A hazánknak olyan emberekre van szüksége, mint amilyen az édesapjuk volt.

– Vagyis milyenekre? – kérdezte Refik.

Egy darabig kínos csend támadt. Osman döbönt csodálkozással nézett az öccsére, mintha csak azt gondolná: „Hogy lehet ilyet kérdezni? Pontosan tudjuk, hogy milyen ember volt az édesapánk! Ráadásul Sait Bey órák óta másról sem beszél!” Mielőtt belefogott volna a magyarázatba, Sait Nedim Bey bekapott néhány szem szőlőt. Güler a bátyja válaszát várva összeráncolta a szemöldökét, és kimért mozdulatokkal, késsel-villával enni kezdte az ősibarackot.

– Az apjukhoz hasonló emberekre, akik tudják, mit jelent a pénz és a család.

Saját szavaitól elragadtatva először a feleségére, aztán a hűgára, végül az asztalnál ülő két másik nőre, Perihanra és Nerminre nézett. Vélhetően nem azt látta az arcukon, amit szeretett volna, ezért úgy érezte, további magyarázattal tartozik.

– Nem értik, nem értik – mondta. – Megpróbálom elmagyarázni, de nem most, hanem majd a kávé és a cigaretta mellett. Mert úgy látszik, annyit beszéltem, hogy a hölgyek elfáradtak.

Ahogy várható volt, a nők tiltakozni kezdtek. Sait Bey nemcsak nagyon érdekes dolgokról beszélt, de igen kellemesen is. Ráadásul Nermin szerint csupa olyan dologról ejtett szót, ami mindenkit közelről érint. Sait Bey, ha

Orhan Pamuk 23

CEVDET BEY

ÉS FIAI *

(részlet)

mesterkélt módon is, de kénytelen volt szabadkozni. Igen, biztosan figyelmet keltett a mondandójával. Csak hát ő egyszerűen nem képes keveset beszélni. Az előbb például azt látta, hogy az egyik nő, teljes joggal, ásítogni kezdett.

24 Újabb tiltakozás. Ezúttal azonban kisebb feszültség támadt az asztal-
nál. Refik észrevette, hogy Perihan elpirul. Néhány perccel ezelőtt ő
volt, aki ásított egyet. De nem azért, mert nem érdekelte a beszélge-
tés, inkább szeretett volna már csinálni valamit. Időnként az asztal mellett
fekvő vadászkutyára pillantott.

Felálltak a vacsoraasztaltól, és átmentek egy tágas szobába, amelynek közepén egy díszes rézüst állt. A szoba a magas ablakaival és széles, kiugró ablakfülkéjével egészen a kertbe nyúlt, a plafonról lógó csillár fénye megvilágította az egyik közeli hársfa ágát. Nişantaşı sok más palotájához hasonlóan ennek a kertjében is hársfák és gesztenyék voltak. Sötétedéskor, amikor nyomasztóan sötét esőfelhők kezdtek gyülekezni a domb fölött, a házigazda e fák történetéről is ejtett néhány szót, mielőtt asztalhoz ültek volna, hogy a megboldogult emlékét és a múltat kellemes beszélgetés közben felidézve elköltsék a néhai Cevdet Bey tiszteletére rendezett vacsorát. Sait Bey most a palota történetéről mesélt, s azt magyarázta, hogyan újjították föl ezt az apjától örökölt régi épületet. Rengeteg pénzbe került, mire a palota egykori férfi lakosztályának ezt a tágas, nagy helyiségét szalonná alakították, és a berendezését egytől egyig restaurálták. Néhány falat kénytelenek voltak elbontani, de a régi dolgokat is megőrizték. Sokak véleményével ellentétben nincs olyan régi dolog, amit ne lehetne újjá varázsolni: ha az ember van annyira okos és higgadt, hogy ne dőljön be a folyton változó divatnak és az átmeneti hóbortoknak, akkor a régit egy kis csavarral újjá varázsolhatja. Vannak dolgok, amit sokan előlről kezdenek, pedig apró és okos kompromisszumokkal a korhoz igazított régitől is megkaphatjuk ugyanazt. Miután mindezt elmondta, Sait Bey megint megróttta magát bőbeszédűségéért, és bátorkodott visszatérni eredeti témájához, vagyis az éppen ebben a palotában házasodó, megboldogult Cevdet Beyhez. Végül közölte, hogy a szót most már ideje lenne átadni a vendégeknek is.

Egy darabig csend volt. A vadászkutya beosont a szalonba. Mindenki a másikra nézett, mintha azt mondták volna: „Most miről beszéljünk?” Vacsora előtt kicsit szemerkélt az eső: az augusztus végi hősről már akkor szót ejtettek; beszéltek Nigân Hanımról, hogy mennyire szomorú; elmondták, hogy Cevdet Bey halála óta milyen átalakításokat hajtottak végre a cégben; szóba került természetesen Refik és Perihan két hónapos kislánya is; megbeszélték az újságokban olvasott hazai és külföldi híreket. Ha senki nem panaszkodik az egészségéről, akkor mi másról lehet itt még beszélni? A kutya, furának találva a csendet, körülnézett, aztán elnyúlt a télen fűtésre használt parazsastál mellett.

„Minek jöttünk ide?” – töprengett Refik. Azt remélte, itt majd elfeledheti az utóbbi napokban egyre növekvő rosszkedvét, és az életcéljával kapcsolatos, Perihannal oly sokszor lefolytatott gyötrelmes beszélgetéseket, s végre hátradőlve élvezheti a finom vacsorát és egy bőbeszédű kereskedő szórakoztató történeteit. Erre most megint saját magán, az 25 életen, Perihanon gondolkodik, ráadásul ez az elvált Güler sem megy ki a fejéből. S miközben azon töpreng, miféle nő lehet ez a Güler, valami nyugtalanság lesz úrrá rajta. Alattomos és hideg nyugtalanság volt ez; óvatos, kimért lépésekkel settenkedett, és olyan dolgok felbukkanásával fenyegetett, amelyekbe jobb volt nem belegondolni, és amiket nem lehetett ép ésszel felfogni. „Egész nyáron nem csináltam semmit – gondolta hirtelen. – Egyetlen új dologba sem kezdtem bele. Újra bejártam az irodába. Újra csak sopánkodtam Perihannak a meleg miatt, és képtelen voltam dönteni. Talán olvastam valamennyit, de minek? Most pedig ezt az egyedülálló nőt nem bírom a fejemből kiverni.”

– Nézzék csak – szólalt meg hirtelen Sait Bey, ahogy megjött a kávé. – Nézzék csak, mi jutott eszembe erről a kutyáról. Csak azért mondom, mert senki nem mond semmit, és úgy tűnik, megint nekem kell szóval tartanom a társaságot...

– Kérem, kérem, csak tessék! – mondta Osman olyan hangon, mint aki mutatni akarja, milyen figyelmes és jól nevelt.

– Nézzék csak, ez a kutya milyen jól érzi magát ebben a házban. Itt él közöttünk, bóklászik, vakarózik... Apám, megboldogult apám idejében ez a kutya a kertbe alig tehette volna be a lábát. Hát szabad kutyát tartani egy muzulmán házban? – Odaszólt neki: – Gróf! Gyere csak ide!

A kutya engedelmesen négy lábra állt, nyújtózott egyet, és farkát csóválva odament a gazdájához.

– Nem vagy te muzulmán házba való – mondta a kutyának Sait Bey, szemlátomást élvezve, hogy egy ilyen remek tréfával fejezheti ki a gondolatait, majd nevetve a kávé szürcsölgető vendégeihez fordult: – De látják, mégiscsak itt van. Mi már megszoktuk, és ő is minket. Haladni kell a korrallal. Ha anyám ezt látná, az egész házat háromszor rituálisan felmosatná. – A kutyához hajolt: – No, jól van, jól van, most már menj a helyedre.

Az állat egy pillanatra megzavarodott, nem értette, miért hívták oda. Körbeszimatolt, megszaglásztta a vendégeket, nedves orrát Refik kezéhez érintette, aztán nyugtázva, hogy minden úgy van, mint máskor, békésen leheveredett.

– Ami azt illeti – folytatta Sait Bey –, észre sem vesszük, hogy mindenben haladunk a korrallal. Ahogy mondtam, miért is ne lehetne a régít az újhoz igazítani? Nézzék csak meg ezt a szobát! Ugye, hogy úgy néz ki, mint

egy szalon? Tegnap még egy hagyományos férfi lakosztály hallja volt. Nézenek rám! Én csak egy egyszerű, szószátyár kereskedő vagyok, igaz? Nem, nem, engedelmeikkel, most már befejezem... Tegnap még egy pasa fia voltam... Értik már? Megboldogult apám mondta mindig, hogy nálunk
26 sosem tűnnek fel a nagy változások, mert azok mindig végtelen sok apró kompromisszum eredményei... Mit szólnak ehhez a gondolathoz? Igen, kompromisszumok... Aprócska és okos kompromisszumok: mindig is ez biztosította a történelem csöndes menetét! Legalábbis így mondotta megboldogult édesapám. Mintha előre tudta volna, hogy kereskedő lesz belőlem, és a földjeit, a telkeit, mindenét eladom, hogy az üzletbe fektessem. Mintha előre tudta volna, hogy Güler egy egyszerű kis köztársaságpárti katonához megy majd feleségül... Európa, ó, Európa! Mindig erre gondolok, amikor csak ott járok, mindig erre gondolok. Miért olyanok ők, s miért vagyunk mi ilyenek? Igen, ez itt a kérdés. Miért olyanok ők, s miért vagyunk mi ilyenek? Egy pillanat! Isznak egy kis likórt? A kávéhoz nagyon jólesik.

Még mielőtt bárki is válaszolt volna, felpattant a helyéről, a tálalószekrényhez ment, és kivett belőle néhány üveget.

– Hozd csak ide azt az albumot! – szólt a feleségéhez. – Az Európa-albumot!

Kicsit mintha elszégyellte volna magát, de már nem tudott visszako-
kozni. Beszélni akart még, kiönteni a lelkét. Bátorítást keresve Refikre és Osmanra pillantott.

Rövid, feszült csend támadt. Nermin és Güler kértek egy kis likórt a kávéjukhoz.

– Igaza van. Nagyon igaza van – jegyezte meg Osman komoly arccal. Talán arra gondolt, egy kis megértéssel és higgadsággal enyhíteni tudja a kellemetlen légkört.

– A gyerekről készült fotókat is idehoztam – jött meg Atiye Hanım, és Refik kezébe nyomta az „Európa-albumot”.

– Az európai utakat legalább annyira élvezem, mint a múltba tett utazásaimat – szólt Sait Bey az albumot lapozgató Refikhez. – Rengeteg fényképet készítünk, aztán beragasztjuk őket. Mit néz most?

Felállt, és odalépett Refik mellé. Szerette volna együtt végignézni fiatal vendégével az európai fényképeket és képeslapokat. Refik vállá fölért belepillantott az albumba.

– Aha, nézze csak, ez Párizs, négy évvel ezelőtt. Milyennek találja Párizst 1933-ban? Ugye, milyen fiatal voltam még akkoriban? Ez is ugyanabban az évben készült... Ezek berlini képek. Párizs és Berlin! Melyik ember, melyik török mondhat le ezekről, ha Európába utazik, és egy kicsit is ismeri a világot? Ott van Bécs is talán, de én nem értek a zenéhez... Ő, nézze csak, ez a tavalyi utazásunk. Párizs! Nagyon gyorsan lapoz... Álljon csak meg egy kicsit. Felismeri, igaz?

Refik természetesen felismerte: Ömer volt a képen. Kezében bőrdöngölővel a fülkében épp savanyú képet vágott.

– Hát persze, a mi kis Rastignacunk! – kiáltott Sait Bey. – Hazafelé a vonaton találkoztunk. Mi van vele? – De mielőtt Refik válaszolhatott volna, már folytatta is: – Nézze csak, ez is akkor készült... Egy francia család, Berlinben ismerkedtünk össze velük... Igen, igen. Egy francia család, egy igazi, kulturált, szellemes francia család... Bor, sajt, az Eiffel-torony... És a nőkhöz értő férfiak! Túl sokat beszéltek...? De nézzék csak, íme, egy család! Nézzék meg ezt a képet! Berlinben ugyanabban a szállodában laktunk. Egymás mellett volt a szobánk. Mindennap együtt reggeliztünk. Tünetmentes emberek... Lapozzon csak. Nézzék, megint egy család... Hát épp ezért tartom nagyra Cevdet Beyt. Ezért. Igen, Cevdet Bey makulátlan családot alapított. Talán kinevetnek érte, de én csodálom az önök családját, az Işıklı családot! Sikeres apa, szorgalmas gyerekek, csodálatos, remek anyák, egészséges unokák... Ha valahogy, hát így kell ezt csinálni. Óramű pontossággal jár, mégis színes, eleven, épp, mint ők!

Felnevetett, de nevetése nem tűnt túlságosan őszintének. Talán inkább csak azért kezdett nevetni, hogy elvegye az élet a mondandójának, és éreztesse a többiekkel: nagyon is tisztában van vele, hogy kínos dolgokat mond. Ellépett Refik mellől, és likőrrel teli kis poharát a magasba emelte.

– Lám csak, mi, törökök is belekezdünk valamibe! Likőrt gyártunk. Beindult a likőrüzlet! Mecidiyeköyben likörgyár nyílt... Hatalmas vállalkozás! Ha-ha! Nevetnem kell... Most mondják meg, mondják csak meg: miért vagyunk mi ilyenek, ők meg olyanok? Miért? Ki tudja megfejtetni ennek a titkát? Mondják meg! Miért vagyunk mi ilyenek? Miért vagyunk mi olyanok, amilyenek? Mondják meg nekem!

– Nagyon elragadtattad magad, bátyám – szólalt meg Güler. – Ül már le!

Sait Bey a többiek felé emelte a poharát, és mintha húga szavait meg sem hallotta volna, állva maradt. Valamiféle szégyenérzet és feszélyezettség támadt körülötte. Senki se tudta volna megmondani, mennyire beszél komolyan vagy őszintén, ezért mindenki úgy tett, mintha őt is magával ragadta volna a lelkesedés. A nehéz vacsora után elpilledő arcokon váratlanul nyugtalanság tükröződött. Mindenki levertnek tűnt, mintha csak a Sait Bey által szünet nélkül ismételtgetett kérdésre keresné a választ, de nem találná. Egy kicsit talán elmosolyodtak Sait Bey gúnyos szavain, és talán mintha el is csodálkoztak volna azon, hogy miért ilyenek ők valójában.

– Miért vagyunk ilyenek? Ilyenek, ilyenek! Kérem, ma este ne szakítsanak félbe! Felhevültem az italtól! Eh, az embernek néha szüksége van ilyesmire. Mert elegendem van, esküszöm, elegendem van, de tényleg elegendem van abból,

hogy folyton fegyelmezettnek kell lennem, és meg kell játszanom magam! – A Refik ölében fekvő albumra mutatott. – Elegem van a színjátékból, elegem van abból, hogy nem tehetem azt, amit igazán akarok, csak azért, hogy olyan legyek, mint ők! Ma este elengedem magam. Nem kötök kompromisszumot, és kiabálok!

Kiűrtette a likőröspoharát, és megint felkacagott. De ez a kacagás most már idegesítő volt.

Refik most először úgy látta, mintha Güler is nyugtalanodni kezdene. Ez a harsány, idegesítő hang egész biztosan szokatlan volt ebben a házban. Még a kutya is felemelte a fejét a földről, és bizalmatlanul méregette fura dolgokat művelő gazdáját.

– Óóó, alighanem túlzásba vittem a dolgot – jegyezte meg Sait Bey, meglátva a kutya reakcióját. – Nézzék csak, még Gróf is méltatlankodik! – Egy darabig mozdulatlanul bámulta a kutyát, aztán odaszólt neki: – Gróf! Gróf, ott maradsz a helyeden, nem hívtalak! – Az őt figyelő társasághoz fordult. – Párizsban egyszer láttam egy finom úri hölgyet. Épp a kutyáját rángatta, mert az egy lámpaoszlop tövébe végezte a dolgát. „Gyerünk, Pasa, gyere már, Pasa!”, mondta neki. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy egy pasa fiaként nem vettem sértésnek a dolgot. Így kapta az én kutyám a Gróf nevet. Mindegy. Most már elég lesz, igaz, ennek a kereskedőnek a fecsegéséből? Mindannyian kereskedők vagyunk már. Cukor, vas, kocsi, dohány vagy füge. Most már abba hagyom. Abba hagyom, abba hagyom. Adja csak vissza azt az albumot, elég volt már ebből a témából. Még mindig azt nézi? A mi kis Rastignacunkat, hm? Olyan, mint valami hódító. Mi van vele? Mit csinál most? Higgyék el nekem, az a fiú nem olyan, mint önök vagy én. De végül biztosan boldogtalan lesz... Mert kompromisszumot kell kötni. Apámnak igaza van, kompromisszumot kell kötni. A mi kis hódítónk büszke embernek tűnt. De most már zárjuk le ezt a témát is. Egyébként mit csinál most ez az Ömer Bey? Biztosan boldogtalan. Eh, kompromisszumot kell kötni, kompromisszumot kell kötni, elhallgattatni a szív szavát, és igazi kereskedőnek lenni, nyugodtnak és megfontoltnak, higgadtnak és ravasznak. Ugye, nem veszik rossz néven, hogy ezt mondom? Kereskedők vagyunk mindannyian. Fontos ez? Veszünk és eladunk, veszünk és eladunk... De lám csak, azért palotákban élünk. Ez fontos. Látják? Leültem a helyemre. Már a kutya is megnyugodott. Most már abba hagyom. Abba hagyom. A végtelen szégyent várva abba hagyom...

A szék támlájára hajtotta a fejét, mint egy beteg, és elhallgatott.

Csend támadt a szobában. Refik kezdettől fogva azon gondolkodott, hogy házigazdájuk mennyire szégyellni fogja később ezt a felbuzdulást. Szégyen és megdöbbenés tükröződött mindenkin, mintha valaki meghalt volna, vagy egy évvel ezelőtt elkövetett bűnt vallott volna be valaki. „Legalább valaki megszólalna” – gondolta Refik. Gülerre nézett. „Ő mire gondol?

Egyszerű kis köztársaságpárti katona... Vajon ő is így beszél arról a katonáról, aki már nem lehet vele? Valaki szólaljon már meg...”

– Ej, Cevdet Bey, lám csak, hová vezettél minket!

Sait Bey volt megint. Felemelte a fejét. Egy haldokló hadvezér kifejezése ült az arcán. Aztán kedvesen elmosolyodott.

29

A házigazda mosolya végül enyhítette a feszültséget. Refik azon gondolkodott, beszéljen-e Ömerről, vagy sem. Perihanra nézett. Nem úgy tűnt, mint akit nagyon megérintett a dolog. A nyugalmát látva valahogy Refik is megkönnyebbült.

– Ó, milyen szépen beszéltél, Saitkám! – jegyezte meg egyszer csak Atiye Hanım. – Szépen és szenvedéllyel. Mondd már el azt az izét is... Azt is mindig olyan szenvedélyesen adod elő. Azt is megboldogult apád mesélte mindig. Amikor Abdülhamit szultán Kâmil pasát kortholta, és belépett a fekete eunuch... Kérlek, meséld el azt is!

– Megmondtam, hogy vége – felelte Sait Bey. – Nem beszélek többet.

Ásított egyet, és belemerült szeszélyes gondolataiba.

(Fordította: Nemes Krisztián)

*A regény a Helikon Kiadónál jelenik meg 2017-ben

Új Forrás 2017/6 – Orhan Pamuk: Cevdet Bey és fiai
(részlet)

FÜRDŐZÉS

Kái-t fürdetem a szaunában,
kint, túl az alacsony ablakon
kerozin lámpás a ládán,
a vaskályha íveit fényezi
s lenn a nyers kőlapon a fürdődézsát
Gőzölgő levegő és pergő vízcseppek
          sisteregése a kőkupacon fent
Meleg vízben áll a fiam
Sima combja, hasa mindenhol habos
“Gary, a hajam ne szappanozd!”
    – fél, hogy csípi szemét –
    a habos kéz körkörösén kitapintja
    teste dombjait, összes hajlatát,
    ágyékát
Heréjét előcsiklandja, mossa csöpp ánuzását,
    vesszeje görbed keményedni kezd mikor
    fitymáját hátrahúzó, hogy lecsutakoljam
Nevetgél, ugrándozik, karjával hadonász,
    anyaszült meztelen guggolok magam is,
    ez a mi testünk?

Zihálva izzadunk a kályhagőz, forró kő,
 cédruspadló, facsöbrű, vízfröcskölő,
 kerozinfényt hunyorgó, fenyvesen áttűnt szelű,
 hegláncgerincű éjben –

Masa lép be, friss, hús levegőt
 hömpölyget az ajtótól –
 édes, mély lélegzetet

Ügyesen fogja s eldönti fiát, fél térden áll
 haja leomlik, teljesen elfedi egyik
 vállát, mellét és hasát,

Fürge ujjakkal Kái sörényét mossa
 pattog a gyerkőc, üvölt –

Asszonyom teste, gerince kanyargó völgye,
 combja közén átnyúlok
 szeméremívét hátulról tenyerembe fogom
 szappanos bizsergés –kézben a grál

Áhítat kapui

Méh a méhben

soktükrű világra nyílnak

körös körben,
 mind zenélni kezd,

ez a mi testünk?

A mag búvhelye

A bordákon erek hálói keresztben,
 tejet gyűjtenek bimbóba csúcsosodnak –
 szánkba mily jól illik –

A Test mélyéből a tej fölszívása

fénykévéket lövell;

a fiú, az apa,

anya örömén osztoznak

Ami ellágyítja virágát e rejtelmes,

nyílásba kunkorodó lótuszkapunak –
 tenyeremben tartva csókolom

Míg anyja mellét neveti Kái –

elválasztottuk már;

így fürösztjük egymást:

ez a mi testünk

Kái csöppnyi zacskója szorosán ágyékánál
 alszik még magva, belőlünk folyt belé,
 A gyönyör hullámaiból szabadult erő
 már csecsemőként
 vonzotta anyja emlőjével
 Amint asszonyba szívott engem,
 nő: akiben fiú terem,
ez a mi testünk:

Tisztultan, vízseperten, izzadva nyúlunk el
 a szikvójafenyő padokon,
 kályhazümmögés neszére
 csendben kalapálnak a szívek
 cédrus illat
 Aztán megfordulunk,
 növények sustorgó pletykálkodása,
 rőzsebeszéd,
 Gen szunyókál-e még? hogy hozzuk ide
 hamar fürösztetni? –
 A fiúk, kik anyjukat szeretik,
 ő férfiakat; s fiait
 tovább adja nőknek;

A felhő odaát az égen. A szélfúttá fenyők.
 Cuppogó szotyorgás a lápos réten

ez a mi testünk.

Belsejében lángok, fortyogó víz a kályhán
 Sóhajtva csusszanunk a padtól el
 fiókáink bebugyoláljuk, kilépünk.

sötét éjjel s ezernyi csillag.

Hideg víz a hátra, combokra
Be a házba – a tűznél állunk gőzölögve
Kái a báránybőrön szökdécsel
Gen csak áll és ordít,

33

„Bá! bá! bá! bá! bá!”
Ez a mi testünk. Törökülésben a tűznél
          jeges vizet szürcsölünk
          öleljük babáink, hasukat csókolva
Nevetünk a hatalmas Földön.

Fürdőből jövet.

(Fordította: Villányi G. András)

¹ A vers Snyder Teknős Sziget c. kötetéből való.

JOKICSI HOLD-VILÁGA Aznap mélyen aludt. Előtte éjszakába nyúlón a zúgó Hold alatt elmélkedett. Igen, a Hold minden eddiginél hangosabbnak tűnt. Nem zajosnak, a zörejek, amelyeket máskor hallani szokott

34 Villányi G. András

SIVATAG – SZEMEL- VÉNYEK

elültek, elhalkultak. Mint-ha hallotta volna a Hold gondolatait. Most belere-megett és háta borsód-zott, amint éjszakai élmé-nyére gondolt. A Hold gondolkodott és Jokicsi

először hallotta tisztán az égitest eszméit. Mindent mondhatatlanul lassúnak észlelt. Mintha nemcsak az éter túloldaláról érkeztek volna a jelek, hanem másik idősíkról, ahol a történések sokkalta lassabbak a földieknél. Eddig sosem kérdezett az égitesttől. Csupán türelmesen várta, hogy fénybe beragyogja létezését. Akarás nélkül akart. Mert Jokicsi nem elméje számára hívta a fényt. Fényben kívánt létezni. Ám tegnap alapvetően változott a helyzet. Reggelre a sógun hívatta, s közölte, hogy a templomkertnek egy éven belül el kell készülnie. Jokicsi tudta, hogy a sógun komolyan gondolja, amit mond, miként azt is, hogy a feladat nemcsak megtisztelő, hanem életveszélyes kihívás is. A Holdtól kért segítséget, attól az égitesttől, amelyhez naphosszat szőtt meditációja fűződött

És a Hold gömbje elküldte neki az elméletet, azaz világképének teljes és átfogó átélését, amely érzékelhetően közelebb vitte az istenihez; úgymond töredéknyi másodpercre felsejlett előtte a határtalan arca. Látott egy lényt, amely lassan kifúj egy gömböt magából s abban ahhoz hasonlóan egy másik lény fújja a maga gömbjét, s ez így folytatódik a végtelenségig, amely szükségszerűen minduntalan tartalmazza a végest. E metszéspontoknál a gömb beleér egy másikba és eggyé válik vele. Így minden gömb egy másik gömbben van, s az abban, ami őbenne van.

E tanítását a Holdnak úgy értékelte, hogy felfogásával bejutott teret-ten tágasságába és e megértéssel egyidejűleg kölcsönössé vált egymásba hullásuk, hiszen egyik elvész a másikban, elmerül benne. Éppen Jokicsi elméjében a Hold ideája, amiképp amabban Jokicsié. Ráébredt, hogy a dolgok mostani észlelése feltárta, kitararta előtte a létcsontváz sokdimenziós valóságát, amelyet most lénye elfogadott. Rögvest világossá vált az is, hogy ezt a mintát kell megalkotnia a Rjóandzsi kolostorkertjében, amelynek kivitelezésével a sógun megbízta. A sárkányképlet megfogant elméjében. Eztán az alkalmas sziklákat kell fellelnie és a formulának megfelelő módon elrendeznie az úr számára. Rádöbbsent arra is, hogy önmagától nem lesz elegendő ereje az alkotó folyamatot végigvinni, az induláshoz szükséges lendületet kívülről kell megkapja, kintről kell befogadja. Ezért Angyal felé fordult, akivel

régtől ismerkedett. Angyalához, akinek szárnya halványan kéklik, parázsvörös szegéllyel, aurája alabástromnál is fehérebb. Hatalmas szeme kéken de reng, kékségében elvész az égbolt összes kékje, amelyben angyalszeme olvad semmivé. Máris látta útját e szemben, keresztül a városon, Kavara macsin át a Kamo folyóig, a folyam mentén fel Arasijamához, ahol a mű 35 szikláí hevernek. Tudta, hogy másnap felveszi vastagtalpú tabiját, útra kel és nekivág feladatának. Érezte, hogy elindult már is, hiszen szíve már a cél felé tart az úton.

BESÖTÉTEDETT. Először megélnékültek az utca zajai, a hangokon hallatszott, hogy az emberek felfrissültek az est lágy hűsétől. Csieko már bebújt futonjába és izzott, mint a naphevített sharon gyümölcsök a kertben nyújtózó fán. Szeretőjének itt kellene már lennie. Hol késlekedik vajon? Nyugalansága összegabalyodott teste ajzottságával. A férfira gondolt, hangjára, tekintete tisztaságára, bőre illatára, arra, ahogy szinte lassan, mégis a hím határozottságával megragadja tarkóját, hogy magához vonja, mikor megcsókolja. Behuntya szemét s átadta magát párja és saját izgalmának. Érezte szeretője érintését, amint tűzijátékot lobbant nyakán, mellén, majd hasán. Aztán embere nyelvét érezte, amint kulcsontjától suhanó köroket ír mellén, kemény, kicsi bimbóit érinti. Majd lejjebb szalad hasa irányába, köldökével incselkedik, hogy innét fusson szeméremajkára. Lábuujjai kiegyenesedtek, megfeszültek az izgalomtól, sarkával a tatamit kaparta. Apró buborékokat érzett, mintha teste legbelső rejtekéből rajzottak, ömlöttek volna mindenfelé, hogy egyre szaporodjanak és minden ízét, porcikáját eláraszák. Végül a megváltó, súlytalan szárnyalás. Csaknem elalélt boldogsága heveességétől. Lassan tért magához. Odakint teljes csend honolt. Dúlt fekhelyén holdvilágos meztelenségében magányosan feküdt Csieko, akinek ajka egy lepkeszárny lenyomatát hagyta a pohár peremén.

JOKICSI BIRKÓZIK ÁLMÁVAL

Kerek kosár tele, tele kígyóval. Körbekunkorodó, hosszú, izgó-mozgó kígyók.

Élénk, egy helyben nyüzsgő sűrű massa, végzetesen tömör anyag.

36 A történet előtti tűhegnyire szűkült koncentráció. Koncentrikus körök mindenhol. Égen, földön. A közös origóból kilépő karikák. Magukban ritkán maradnak. Számos formát rajzolnak egymásra, sokuk ismét egyetlen pont körött, de seregyien másféle bonyolult alakzatokat teremtenek egymáshoz viszonyuló helyzetükkel. A tér teli kígyókkal. Minden tér kígyók múlhatatlan szorításában vergődik. Világossá válik lassan, hogy kellő perspektívájában egy alakzat – tűnjék bár részleteiben kaotikusnak – tökéletes egyensúlyt fog mutatni. A meglátás folyamatában felfénylik előtte, hogy a világ összes jelensége a – kosárban nyüzsgő kígyók mintájára – miriád viszonylat számlálhatatlan összefüggésében érintkezik ott is, ahol látszólag egymástól legtávolabb esik.

Látomása örvényében bódultan, súlytalan hullik keresztül a szimmetrikus összefüggések határtalan rácsrendszerén. Száll a határok határtalansága és a határtalanság szüntelen vaskorlátai között. Estében nem észlel semerre kapaszkodót, amelyet megragadva zuhanását megállíthatná vagy lassíthatná. Sírok suhannak a végtelen űrben, galaktikus temetők szállnak, hantok és kövek bukfenceznek, ugranak keresztül egymáson. Ám hol a pont? Létezik-e a pont? Kapaszkodó. A zuhanást magába fogadó origó?

Arra gondolt, hogy az isteni önkiüresítést, amelynél szebbet és borzalmasabbat képzelni sem mert, kell lemásolnia az embernek. Mert Isten attól válik hiánytalanul teljessé, hogy hajlandó és képes is meghaladni égi határtalanságát és felölni az ember halandó porhüvelyét, hogy 37 éppen – paradox módon – lealacsonyodása által válják megmásíthatatlanul istenivé. Nos, az embernek az isteni sakkhúzást kell tükröznie. Tükrözni, hogy játszmában maradjon, sőt elvihesse a tornakupát. És értette, hogy ennél nagyobb szabásúan ember nem lázadhat alkotója ellen: annak pályáján kell döntő húzását meglépnie. Megértette: mindennél súlyosabb, ám mégsem képtelen mérkőzés ez. Érezte, hogy kellő eltökéltség esetén sikerülnie kell. Mégpedig – ismét paradox módon – éppen az ember végzetes és törekeny jelentéktelensége okán. Ha ily aprócska lény magasba emeli fejét és kihívja a Leghatalmasabbat: az égi bíró jutányosan kell ítélkezzék.

Ekként az ember saját fiát kell felküldje a Mennybe, hogy ott keresztalált szenvedjen, egy olyan Istennek üdvéért, aki az ő bőrére az ördöggel kockázott. Hallotta az éji égbe küldött megváltó nevét: Iobius.

Akkor mintha megpillantotta volna az őt kérdőn fürkésző istenarcot. Végtelenül öreg és újszülöttnél fiatalabb arcot látott. Tulajdonságainak milliárdja kavargott egymásban, mint felkorbácsolt tó színén a hullámok. Szüntelen átalakulásának kódere mintha halvány mosoly hajolt volna.

Fúga¹

38   add uram hogy szépen érjek
tűzön égő cserépedényed
izzó héj mi sose lángol
bölcs bükk vénséges kertben
folyamnál ősbibb tengerszem
          add hogy szépen érjek
örök nőben nyíló magzat
álomban anyja hangját hallja
szíve nyelvét érti szíve
          add hogy szépen
lebbenő magasba érjek
zajos búnak a porban
nevető búcsút intve
fel és túl csillagos égen
          érjek

Miután leírta pisilni ment, és egészen boldognak érezte magát, lelki szeme saját mosolyarcát látta. Az ajtónál megérezte, hogy Angyal figyel, bólogat is boldogan, jelzi elégedettségét. Már pisil és a csobogásból ismét kihallja föld és ég elválaszthatatlan összeforrottságát.

ÉPP A FELHŐK VONULÁSÁT ÉLVEZI, áldottan a lemenő nap narancsától. Távolok nyílnak tekintete előtt. Egy vasutat lát mély szurdokban havas hegyek övezik. Ám a csúcson a fák koronája viseli még őszi díszét, amelynek vörös pompáján a múlt nap vére tündököl. **39**

Alant gőzös rohan boldogan eregetve gomolygó fehér pamacsait. Aztán egészen magasból a három ablaktáblát beragyogó aransárga galamb közelít. Elbűvölve figyeli a pillanat szorosan szerkesztett színjátékát. A profi súgja benne: ez a szigorú fegyelemben szedett határtalan képzelet játéka. Aztán emberkoponyát hoz egy kéz. Világát behúzza a szemgödör végtelen kútja. Szorongó boldogsággal elfogadja, hogy egy szüntelen és meghatározhatatlan színjátékot élvezhet. Szemlélő kíván maradni, határozottan elveti a cselekvést. Megfigyel, lát, nem bírál. Betűzi az összefüggések hálózatát, akár egy egzotikus nyelv idegen jeleit. Ítélet nélkül megnevez.

Új Forrás 2017/6 – Villányi G. András: Sivatag – Szemelvények

LÁTOMÁSÁBAN egy párszáz fős embercsoport láng és vérözön fogságába esett egy völgyben, mindent beborított a bíborvörös hullámmás és ebben az infernóban tisztán kirajzolódott, akár fátyol alatt az emberarcok, testek vonagló tömege. Mindeközben a C-moll prelúdium és fuga színesen hullámszik a szoba levegőjében. Richter ujjairól úgy szálldosnak a hangok, mint színes pillangók a nyári rét virágairól. Párhuzamosan kívülállóként töpreng saját gondolatain, miközben akár a zene tornyos hullámai azok is vissza hullanak önmaguk kezdetébe. Eső csepereg a csendes tótükrre. Csöppjei azonnal körkörös hullámokat vetnek, ám gömbjük parányi része visszapattan a levegőbe, hogy ismét aláhulljon, összhangban a hangok billenésével. Csendesen szemerkélnek az akkordok a szoba homályába s hunytukig lágy fényben sziporkáznak. Ekkor meglátta őket, Bach egy tisztáson üldögélt s elmélyülten nézegetett egy fűszálat. Isten körötte volt mindenhol, végtelenül s arctalanul, milliárd arculata szíromtengerében. Johann még mindig a fűszálat vizsgálva az Úr fülébe súg, aki az ember dalát visszhangozza átszellemülten az űrbe.

JOHANN nehezen kászálódott le magas ágyából. Nem látott már, ám ahogy elenyészett szeme világából a külső fény, úgy izzott vakítóbb ragyogásba egy másik, a belső fényesség, amelyet nem pillanthat meg bármely halandó. Ebben az áradó, mindenhol ömlő és zuhogó csillogásban látta a Tejutat, mint templomfalra szegelt kottát és valóban minden, de minden szigorú tisztasággal komponált zene volt a világegyetemben. Maga az univerzum mindössze mákszemnyi gondolatjele e páratlan muzsikának. A titok feltárta szív működésének óraművét. Monumentálisában most megérzi kislányos ártatlanságát és kicsit majdnem meghatódik, de legyint: mégsem. Ez nem az ő feladata, a felindulást meghagyja tanítványainak, hallgatóinak. Legyen ezzel nekik dolguk. Ő azon kacag csendesen és láthatatlan zokogva, hogy egyik szeme örökké sír, a másik nevet. Kacagás hallik a kacagásban, cagásban, gááásban, baaan.

A tűz temploma

Minden sarok élő fény
szívgödrön gyónófülkén
izzó tündöklés söpör
lángoszlopon timpanon áll
földfoglatán
gyöngyből szótt menny

fényt ér szent és profán
bámésztól rejt e ragyogás

A LASSAN ALKONYODÓ májusi délutánon a teraszon üldögél s a szomszéd kertben a fák árnyékhajlongását szemléli a vidéki házfalon. Fonnyadt bordó lángként tükröződő nap, mályvaszínű vakolaton.

A madarak trillái felszabadultan hirdetik a parányi életek boldogság- 41 igényét. Az énekesrigó úgy tornyosul a kórus fölé, mintha Farinelli szólózna egy műkedvelő leányegyleti összejövetelen. Élvezettel, merengőn kóstolgatja pohár borát. Amikor jobb lábát kihúzza a klumpából, feltűnik, hogy fekete zokniján nagyobbacska lyuk tátong nagylábujjánál. Így kandikál ki a fekete formából a rózsaszín lábu, szabályosan kerekre vágott körrömmel. Pillanatig nem tudja, miként viszonyuljon a látványhoz. Valamiképp alpárinak tűnik, szinte ordenáréna; közben felsejlik egy másik érzés: a testiségé. Hirtelen egyfajta elégedettség, afféle öröm suhan át lényén meztelen ujjá láttán.

- Angyal, fordul a láthatatlan felé, milyen érzés a testetlenség? Egyáltalán, létezhet érzés testetlenségben?

- Érzés, ahogy ti gondoljátok nincs. Tudat van helyette. Ez sem úgy, ahogy e fogalmat ti használjátok. A testetlen lény tudata valós, igazi tudat a ti tudatlanságotokkal összehasonlítva. A létezés észlelete olyan, mint számodra a testiségé: azaz örökké ismeretlen. Jóllehet mást jelent az ismeretlen idefent, mint nálatok. Ám, mesélnél a testézetéről? Teljesebben szeretném érteni, elsajátítani, ami te vagy. Benned válok emberré, amiként te angyallá énbennem, ha az a sorsunk.

- Testézet? Olyan, mint a világtudat, amit magunknak formálunk. Kettős. Észvesztő gyönyör és pokoli szenvedés. Határtalan intimitástól szívós önidegenségig bármi. Adott formám érthetlensége, elfogadhatatlansága. Korlátozottság. Kész, fellebbezhetetlen adottságok. Nincs kiút se formából, se tehetetlenségből. Volna talán mégis? Dilemma. A kétség létezése is e kétpólusúságból fakad. Tudhatja-e ember a sorsát?

- Szinte bármit meg lehet tudni, de megismerni csaknem lehetetlen akármit. Kivált nektek, embereknek. Az állatok épp a fordítottjaitok. Ők ismernek, de nem tudnak meg.

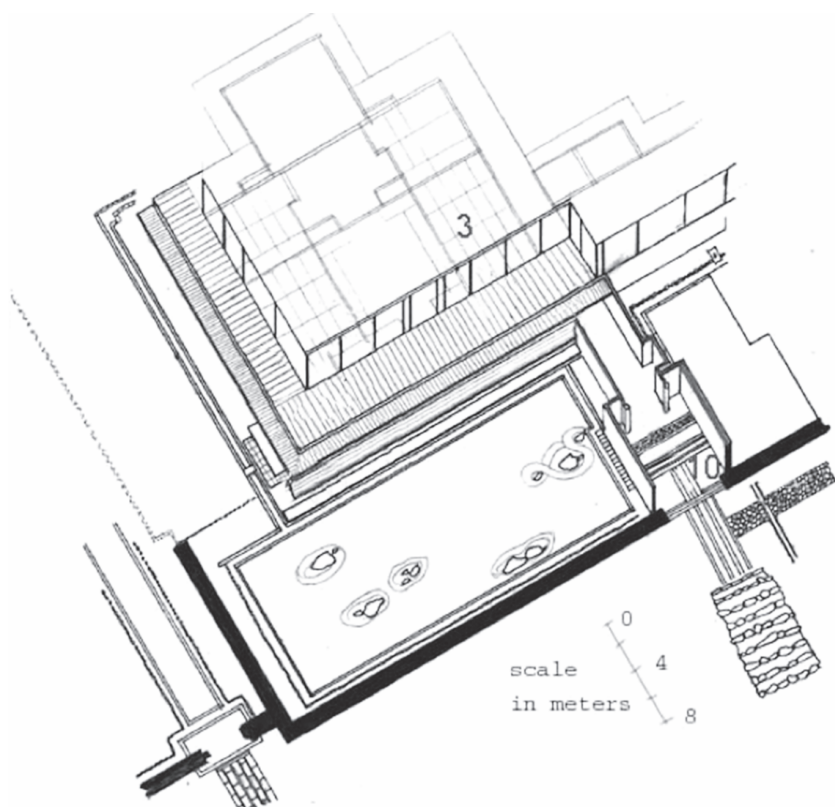
- Angyal, hallhatom a sorssal kapcsolatos megjegyzésed kifejtését?

- A sors tudható, de alig ismerhető meg. Tudható, akár előre, hogy mi fog történni, ám lényegesebb a történet értelmezése és itt kezdődik a gond. Akadály és csapda a kétsarkú világélmény. Látszólag robusztusul autentikus, mégis csak képzetek összjátéka. Némelyek tisztában vannak már ezzel. Már tudják, mégsem ismerik. Valamit így látsz, vagy úgy. Ilyennek vagy olyannak. Esetleg ilyenek és olyannak is. Ez számtalan árnyalattal színeződhet, valós

tudás képzetét keltve. Ám vak képzelődés mindössze. Agyrém. Illúzió. Tudat-
ficam. Folytassam?

- Angyal, a héj, a formánk kijelöli a tudat rezervátumait. Csupán
önmaga metaforáiban képes látni, észlelni, ekként gondolkodni is.

42 Világélménye saját formáinak arányában tudatosul. Ekként, ha a vi-
lágot gondolja, magát látja pusztán; ám amikor magának tartana tük-
röt, akkor a világhoz való viszonya jelenik meg előtte. Létezik kiút e
labirintusból, Angyal?

CSIEKO A TARKÓJÁN fonta össze ujjait, könyöke a nagy dézsa peremén fehérlett. A félhomályban tompán világlott rizsporos arca, amint az illatos fürdővíz felett lebegett gondolatai hullámain. A langy ölelés rejtekében, csípőjét lassú ritmusban fel-alá mozgatta. Amikor feneké 43 megállt felső holtpontján a víz felett, érezte, ahogy az emelkedő hullámzás eléri és szemérmét paskolja jólesően. A következő pillanatban a visszavonuló ár lassú szívását élvezte fenekétől lefelé, egészen combjáig. Rózsza vörösre festett ajka halvány mosolyba úszott, mert testi gyönyörűsége párosult a szellemi látás örömeivel. Torzóján a víz vezényelte koncertben megérezte fény-árny, vonzás-taszítás törvényét, s ennek kéje újabb bizsergető hullámot ajzott nőisége hangszerén. Vágyai, törekvései természetében hasonló mozgást ért most tetten. Ahogyan hangtól a csendesség felé ingáz majd szelleme, sőt egész lénye vissza. Megértette, hogy amiként bensőjében valósul meg e kettősség, akként teljeseedik be a mindenség és közte, amikor magához vonzza és befogadja a férfit nőiségének ellenállhatatlan örvénye.

¹ Hálójának Bach mester művészetéért és a világ dolgain történő töprengő elmélkedés lehetőségéért igyekezett oly módon hangot adni, hogy Angyal hallja és szerethesse, mert Ő közvetít.

17. század, Japán. A jezsuita Ferreira atya (Liam Neeson) vezeti a portugál-japán missziót. Két tanítványa, Rodrigues (Andrew Garfield) és Garupe (Adam Driver) úgy döntenek, hogy a híresztelések ellenére, miszerint Ferreira atya

44 Szabó Márton István

AZ ELBIZONYTALANO- DÁS MECHANIZMUSA *

elhagyva hitét családot alapított Nagaszakiban, az eltűnt szerzetes után mennek Japánba.

Scorsese 27 évvel ezelőtt olvasta először Shūsaku Endō, Némaság című bestsellerét. A ren-

dező, író társával Jay Cocks-szal (*Az ártatlanság kora, A halál napja, New York bandái*) már akkor megírta az első forgatókönyvet. A film előkészítésére nem kerülhetett sor; 1990 és 2009 között Scorsese egyebek mellett olyan filmeket dolgozott, mint a *Nagymenők*, a *Casino*, az *Aviátor* vagy *A tégla*.

Végül 2009-ben kezdődhetett el a munka, az akkori szereposztás szerint Daniel Day-Lewis, Benicio del Toro és Gael García Bernal tervezett főszereplésével, kanadai helyszíneket válogatva. Miközben Scorsese egy mélyen teológikus filmet „hordott a szíve alatt”, helyette inkább egy thrillert, egy animációs filmet és egy drogos tőzsde-életrajzot rendezett meg (*Viharsziget, A leleményes Hugo, A Wall Street farkasa*). Mind a három film új színt hozott Scorsese filmográfiájába, műfajukban meghatározó szerepet töltenek be a kortárs filmtörténetben.

A film végül 2015-ben kezdett el forogni Taiwanon, Andrew Garfield, Adam Driver és Liam Neeson főszereplésével.

Shūsaku Endō története Giuseppe Chiara (a történetben Rodrigues atya) és Cristóvão Ferreira misszionáriusok életét dolgozza fel. Scorsese filmje egy opera-adaptáció után a harmadik filmfeldolgozása a könyvnek.

A film kivitelezése nem hagy kívánni valót maga után, a fényképezés, a látvány, a dialógusok ugyan rendben vannak, mégsem kiemelkedőek. A nyitó képsor, és az utána következő jelenetek, melyekben Ferreira szenvedéseibe és a korabeli kínzás módszereibe kapunk betekintést, illetve a két fiatal szerzetes útnak indulásának körülményeit láthatjuk, finoman szólva is elnagyoltak, hatásvadász eszközökkel, minden felvezetés nélkül vezetnek be a történetbe, elnagyolt gesztusokkal egyszerű monológokkal és dialógusokkal mesélik el az alaphelyzetet – ez aggodalomra adhatna okot egy teológiai igényességű téma felvezetéseként.

A film első negyedóráján túllendülve Japánba érkezünk, az illegálisban vallást gyakorló keresztényekhez, az ókereszténységgel mintegy párhuzamot vonva, Scorsese végre felteszi az első kérdést: erősebb-e a hit, amely a rettegésben (is) összeköt?

Rodrigues és Garupe olyat látnak, amit még sosem: ezek a hívők alig értik meg a vallásukat, istenképük talán torz és kifejeletlen, mégis vállalják az üldöztetést a hit gyakorlásáért cserébe. A hívők tudatlanságára hivatkozik később a valóban hithagyó Ferreira is, mondván, hogy olyan hitért, amit a hívők nem is értenek, ennyi embernek meghalnia nem 45 érdemes.

A hívőknek, ha elkapják őket két választásuk van: vagy rálépnek Krisztus képére, megtagadva ezzel a hitüket vagy mártírhalált kell hogy haljanak. A film alapkérdése, hogy mit jelent megtagadni a hitünket. A Biblia így ír a Jézus megtagadásáról: „Mert ha veled együtt meghaltunk, veled együtt fogunk élni is. Ha tűrünk, veled együtt fogunk uralkodni is: ha megtagadjuk, ő is megtagad minket;” (2Tim 2,11-12). Az Ige tanítása világos, mégis, hogy ki előtt, tettel, szóval és milyen belső történés mellett számít a megtagadás megtagadásnak, nem egyértelmű – ezt a kérdést járja körbe a cselekmény.

Érdemes-e minden kereszténynek (de minimum minden papnak) meghalnia, ha nem marad meg a kereszténység a szigetországban? Rodrigues vívódik, a vallatások folyamán reméli, hogy a hívők hajlandók rálépni a Krisztus-képre, hogy mentse az életüket. Mindközben az körvonalazódik benne, hogy ő, mint vallási vezető ugyanezt már nem teheti meg, gondolván, hogy a hívők hite rajta keresztül megingatható. Ellentétbe kerül saját magával, hiszen, ha ő saját részéről Krisztus megtagadásának érzi az Inkvizíció előtti megtagadást, nem várhatja el a hívőktől sem, hogy a „megtaposás” után tovább tudják gyakorolni a hitüket. Egyetlen hívő van, Kichijiro, aki többször is „megtagadja” a hitét, Rodrigues mégis mindig feloldozza. Rodrigues tehát vagy nem hisz a feloldozásban vagy azt gondolja, hogy őt más mércével méri az Isten. Többször is Krisztushoz hasonlítja magát, kálváriájának Júdása Kichijiro, aki valóban el is árulja az ezüstért.

A hitét megtagadott Ferreirával való találkozása gyűlöletet és csalódottságot vált ki a fiatal szerzetesből. Ferreira az emberéletek megmentésére, de főleg arra hivatkozva, hogy Krisztushoz való hasonlósága önámítás, végül rá tudja venni Rodriguest hitének megtagadására.

Rodrigues elhagyja a hitét. A zárójelenet előtti képsor, Kichijiro gyónási-kísérlete mégis felnyitja a szemét, hogy ha egy ilyen bűnös ember még mindig az Isten közelségére vágyik, ki ő, hogy személyes tragédiája miatt végképp lemondjon Róla?

Rodrigues családos buddhistaként hal meg, kezében a kereszttel.

A film zárlata tehát középut. A hit szükségességének magyarázata. Egy pillanatra mégis úgy tűnik, Rodrigues megtörik és elhagyja egy időre a hitét – ez a tragédia. Valami olyat veszít el, ami (a Biblia tanítása szerint)

elveszíthetetlen, s ha elveszett, nem található meg újra, s ha megtalálható nem is veszett el: „A kik a Krisztusban elaludtak, azok is elvesztek tehát.” (1Kor 15,18). Ebből következik, hogy Scorsese főszereplője vagy elveszíti a hitét, ez esetben a „kereszt alatt” nem üdvözülni (ez valóban tragédia, 46 a feloldásnak szánt záró képek azonban nem erre utalnak), vagy, ha hitben hal meg nem is veszítheti el a hitét (ez esetben nem történik meg a tragédia), vagy a rendező ellene megy a Tanításnak (miszerint a hit elveszíthető és újra megtalálható, ez esetben elvesztése szintén nem tragédia). Ahhoz, hogy azt állítsa, Rodrigues letért az útról, majd visszatalált rá, esetleg le sem tért róla – keveset árul, magyaráz, mond el gondolataiból. A végki-fejlet tehát valóban hiányos.

Andrew Garfield kiemelkedően jól alakít, a film eszköztárába jól illeszkedik belső vívódásán alapuló játéka; talán még hitelesebb lehetne, ha ő is olyan method-változásokra kényszeríti testét, mint a társát alakító Adam Driver, aki olyannyira alultáplált a filmben, hogy testének szinte csak konkáv ívei látszanak a vásznon. Liam Neeson szerepe és alakítása viszont hagy némi ürességet maga után. Ferreiráról sajnos alig esik szó a filmben, holott élet-útja talán regényesebb, mint a másik két szerzetesé: hitének megtagadása után, miközben részt vett az inkvizíció gyakorlati és elméleti munkálataiban, gyógyászati és asztrológiai témákról írt, buddhistaként élt, publikációiban viszont rokonságot lehet megállapítani a természetjog teológiájával, amely a középkortól a világrendet, mint „Isten akaratának kifejezését” értelmezi. Történetéhez kapcsolódik, hogy minden bizonnyal halála előtt visszavonta japán keresztényellenes tanait, és mártírhalált halt. Scorsese rajta keresztül talán teljesebb képet tudott volna mutatni a hit belső működéséről az elbi-zonytalanodás, a történelmi patthelyzet tükrében.

* *Némaság*; rendezte: Martin Scorsese; írta: Jay Cocks és Martin Scorsese; főszereplők: Andrew Garfield, Adam Driver, Liam Neeson, Tadanobu Asano, Ciarán Hinds, Issei Ogata; fényképezte: Rodrigo Prieto; vágó: Thelma Schoonmaker; látványtervező: Dante Ferretti; zeneszerző: Kathryn Kluge és Kim Allen Kluge

1930'-as évek, Korea. Sook-Hee egy fiatal nőkből álló tolvajbanda tagja. Amikor vezetője Fujiwara kiterveli, hogy hogyan tudja a fiatal japán úrihölgy Hideko vagyonát magára íratni, Sook-Hee-nek Hideko szobalányává kell válnia, hogy megpuhítsa a lányt a házasságra. A cselszöveg sikerül, mégis minden máshogy történik, ahogy Sook-Hee remélte.

47

Park Chan-wook (*Oldboy, A bosszú asszonya*) a koreai filmművészet kiemelkedő alkotója. Filmjeiben egyszerre ötvözi a koreai filmkultúrát, Kim Ki-duk-tól a tévéfilmsorozatokig átható, konfuciuszi sorsszerűséget és a nyugati szerzői filmek szabad eszköztárát. *A szobalány* című filmjét tudatosan bontja több részre; döntését nem formai bravúr és nem a történet hossza befolyásolja: váza, alkotója, értelme a kompozíciónak.

Új Forrás 2017/6 – Szabó Márton István: Az elbizonytalanodás mechanizmusa

Első rész

Park Chan-wook története az utóbbi évek blockbuster történelmi-filmregényeinek hangulatában (*12 év rabszolgaság, A könyvtolvaj* stb.) indul útjára. A harmonizáló, színárnyalatokat (ez esetben zöldeket és barnákat) felvonultató látvány, a hozzá szerzett eredeti filmzene és a mesebeli, ringatózó fényképezés azon igyekszik, hogy visszarepítse a nézőt a régmúltba. A visszafogott játék, amely alapvetően jellemző a koreai színháztársra, alátámasztja a kezdeti koncepciót.

Az első különleges motívum a szolgál és az úrnő közötti viszony. A rendező az európai századelő-ábrázolással teljesen ellentétes kapcsolatot mutat be: a szolgál nem beosztottja az úrnőjének, hanem a legközelebbi társa. Hasonlóan a 19. század közepének regényirodalmához, ebben a történetben is a szobalány és gazdája közvetlen kapcsolatban tud egymás mellett élni: nem lebeg ott a státuszharc, nem szükséges érzékeltetni kinek a társadalmi pozíciót. A filmben ábrázolt kapcsolat mégis más. Sook-Hee nem a helyzetéből (közelség, mindennapi kommunikáció stb.) adódóan válik Hideko legjobb barátnőjévé, szerepe szerint inkább társa a másik nőnek. A két nő kölcsönösen figyel és vigyáz egymásra, megosztják egymással az életüket. Habár a későbbi történés alátámaszthatja az ábrázolást (a nyugati világtól eltérő) unortodoxitását, a két nő közötti kapcsolat az első részben is hiteles. A rendező egy olyan társadalomról mesél, ahol a férj csupán a testi társa a feleségnek, a valódi házastárs a szobalány. A külső és a belső világ nem áll kapcsolatban egymással, nem generál feszültséget a két nő közötti társadalmi különbség.

Park Chan-wook felteszi a kérdést: mi tudná megakasztani ezt a harmonikus társadalmi modellt? A válasz a szerelem, ami a két nő között kialakul.

Nem lehet többé szétválasztani a szellemi-lelki társat a testi-társtól. Kapcsolatukat a társadalmi különbségek bonyolítják (az úr és a szolgál közötti tiltott szerelem), az egymemű kapcsolatok korabeli társadalmi megítélését a film végéig homály fedi. A rendező világában szerelmük önmagukban
48 is tiszta és megkérdőjelezhetetlen, magától értetődően teljesedik be.

A féltékenység áll kettejük közé: Sook-Hee úgy érzi Hideko elhagyta, megcsalta őt, amikor hozzáment Fujiwarához, ezért is sürgeti a férfit, kettejük tervének mielőbbi beteljesedését. A neurológiai intézetbe mégsem az úrnőt, hanem a szobalányt zárják be az orvosok.

Második rész

Az első rész alapfelvetése az epizód második felében már a második részt készíti elő. A visszafogott játékba fokozott érzelmek vegyülnek; egy visszafogott jelenet erejéig a sexualitást is bevezeti a rendező az eszköztárba. Egy-egy kiugró kép (amikor Sook-Hee kinyújtott nyelvvel közeledik a kamera, a másik nő lágyéka felé) előrevetíti a vizuális utazást. A könyvtárat, a benne ülő, fekete nyelvű fogvatartót megismertetve a rendező bevezet minket a „kékszakáll”-történetbe. A második rész kibontja az előzményeket. Megismerkedünk a palotába érkező kislány történetével, a bántalmazással, a nagynéni öngyilkosságának valódi okával. Az első részben megismert rigolyás „úr”, akinek egyetlen szenvedélye a felolvasás, a második részben kényszeres fogvatartóvá alakul át. A jelképrendszer átértékelődik. Az első részben az úr fekete nyelve és a fogvatartott nő fekete nyalókája mechanikus kapcsolatot ábrázol a két karakter között, mintha a nyalóka a fogvatartás, a kötelék eszköze lenne; a második részben, miután kiderül, hogy a férfi nyelve az orális fixációtól vezérelt, folytonos tollhegy-nyalástól fekete, a lány fekete nyalókája a tudatalatti kapcsolat, a sorsszerűség manifesztációja. Ahogyan megismerjük a bizarr, erotikus-novella felolvasások rituáléját, Park Chan-wook egyszerre ábrázol egy elvont és egy valós világképet, egy valóságos antikvitás-licitálást változtat bűnös élvezetté. Nem az a tiltott, ami történik, hanem az, ahogyan. A licitáló urak számára nem derül ki a lány pozíciója, a fogvatartás, a háttérben mozgó terror valósága. A kérdés, hogy a felolvasásokhoz szükséges-e ez a terror? A rendező azt válaszolja, hogy a licitálások misztikumát csak egy erre nevelt szex-felolvasó-rabszolga-lány hozhatja létre. Mechanikus, legyártott varázslatot mutat be az erre nevelt lány képében.

A második részben a kettős cselszövés története elevenedik meg. Egy korántsem olyan ártatlan Hideko képe bontakozik ki előttünk, aki alkut köt az őt meghódítani képtelen Fujiwarával a szobalány elveszejtésére, az örökség megszerzése érdekében. A két nő egymás ellen fogad. A közöttük ébredő szerelem másik oldalát ismerjük meg, Hideko más ritmusban és máshogyan szeret bele Sook-Hee-ba, mint a lány belé az első részben. A (cselszövés

miatt) megoldhatatlan szerelem betetőzése az öngyilkosságot választó úrhölgy és az őt tartó szobalány közötti dialógus, a mindkettejüket kihasználó férfi ellen kitervelt (harmadik) cselszövés, a két nőt örökre összekötő kapocs kialakulásának pillanata.

A két epizód, habár hangulatában, epikus festői képeiben (az 49 akasztás jelenet, vagy amikor Hideko az egyik történetben szereplő szexuális pozíciót mutatja be a levegőben, egy babán, a könyvtárban) eltér egymástól, a motivációk és az érzelmek ugyanazon a talajon, stabilan állnak. A kibontott, nyíltan megmutatott szexualitás (amely viszonylagos vadságában a lírát képviseli, különösképpen a két szinte ugyanolyan formájú női test összefonódásából kialakuló jing-jangi egységet létrehozva), az akasztás és a könyvtár megsemmisítése kibontja a film érzelmi skáláját.

Új Forrás 2017/6 – Szabó Márton István: Az elbizonytalanodás mechanizmusa

Harmadik rész

A harmadik epizód a lezárás, szorosan kapcsolódik a második részhez. Önálló felülettel, nézőponttal nem rendelkezik. A végkifejlet, a beteljesülés: a két nő menekülésének története, a végső magyarázat. A két férfi bűnhődése, epikus befejezés. Fujiwara kínvallatása alatt felelevenedik a Hidekovoal töltött nászéjszaka tisztasága, elmesélhetetlensége. A végső igazságszolgáltatás: a higannyal átítatott cigaretta elszívása, mint gyilkosság és öngyilkosság.

A zárókép, feloldás: a kérdésfelvetésre, hogy fel lehet-e oldani a gyermekkori feszültségeket, a rendező válasza egyértelmű. A második rész elején bemutatott jelenet, melyben az úr úgy üti a kezét a kislánynak, hogy közben hozzáköti benne a fémgolyó ízét az agresszióhoz, és a felolvasások egyetlen nők között beteljesülő szex jelenete fonódik össze az utolsó képben – a két nő előbb egymás szájába, majd egymásba helyeznek fel gömbcsengettyűket, majd csilingelve szeretkeznek.

Park Chan-wook filmje egyszerre ötvözi a történelmi drámát, a mesét és a bizarrt. A Chirtopher Nolan által tökélyre járatott „csavarttechnikát” oltja be a nem-európai misztikummal. Kísérletet tesz a művészi értékekkel bíró koreai mozifilm megalkotására. Kérdés, hogy ezek után vajon az epika vagy a líra felé mozdul-e el? A koreai filmművészetnek egyértelműen szüksége van a nemzetközi közönségnek szóló, epikus koreai filmre. A világnak pedig az akasztófa alatt megoldódó konfliktusokra.

* A *szobalány*; rendezte: Park Chan-wook ; írta: Sarah Waters regényéből Jeong Seo-kyeong és Park Chan-wook; főszereplők: Kim Min-hee, KimTae-ri, Ha Jung-woo, Jo Jin-woong, Kim Hae-suk; fényképezte: Chung Chung-hoon; vágó: Kim Jae-Bum és Kim Sang-beom; látványtervező: Ryu Seong-hie; jelmeztervező: Jo Sang-gyeong; zeneszerző: Jo Yeong-wook

TENGER MÖGÖTTE

Hányféleképpen ejti ezt
a hézagpótló, vesszőnyi
szót: apu, és nem mondja
soha: apa, péter, fiam, petya,
s naponta hányszor,
apu, apu, apu, apu.
S mikor megkérdeszem, hol
halkan, ha szendereg, hol
odakiáltom: egy perc, megyek,
ezt válaszolja: tessék? Én?
Egy szót se szóltam.
... Itt vagyok, mit akartál?
... Na-jó, ide nem jön senki?
... Ugyan, ma már a harmadiknak
nyitottam kaput!... Mosolyog. Ez
ilyenkor azt jelenti: Igen, igaz.
De csönd van. Nem feszült
hallgatás, csönd. Megbeszéltük.
Ezt – és jön a többi is:
esemény, megkomponált
valóság, mozaik, kitalálás.
... Ma van a madarak-fák
napja, ugye?... Igen. Ma is
az van. Süt a Nap, vonulnak
magas kerítésen az árnyak.
Látod?... Hogy leng a lomb,
apu, a cinkék, adtál enni
nekik?... Hé, én adjak
mindenkinek? Most dél
van, reggel óta csipegetnek.

... Halvány mosoly. Azután
ásítás... Na, akkor alszom.

*

Napról napra menekítem.
Mintha üldöznék. Olykor mégis
azt hiszem, ő fut maga elől.
De nem pánikban rohan,
hanem lassan, tánclépésben
forogva, balettosan, meg-
állíthatlanul. Közben
alszik. Mélyen békés.
Kisimult arcát nézem,
feledve rosszakat, konok
kitörő dühöket is, miket
szétszór, elmorzsol, mint
tulipánról fekete homokot,
mielőtt vázába tenné
kihúzgált kerti virágait.
Őrzöm őt féltékenyen
motoros betegágya mellett.
Sóhajt, nyújtózik egyet,
s úgy ébred, mint a Nap.
Körülnéz, s eltítkolt fényeit,
mint fehérszőrű vadász-
kutyákat szabadon engedi;
kikerekedik... Itt vagy?
De jó. Éhezem. Ebédelünk?

Mindig tenger mögötte.

Egy kisebb-nagyobb megszakításokkal, körülbelül tíz éven keresztül zajló munkafolyamat eredménye a Kalligram Kiadónál megjelent új Németh Gábor-kötet, az *Egy mormota nyara*. A megírás módja és a megjelenés ideje is

52 Szarvas Melinda

GYAKORLAT

Németh Gábor:

Egy mormota nyara

ilyen közelítési módot aktivizál, olyat is rejt magában, ami viszont épp egy eredeti és ritkán figyelembe vett szempontból világítja meg az irodalmi toposzként létező, az *Egy mormota nyara* világát is leginkább meghatározó „idegenség” tematikát.

Németh Gábor rövid műve könnyen és gyorsan olvasható, ami azért is szerencsés, mert a kötet izgalmasabb rétegét többszöri, de legalább második olvasással lehet a rögtön kínálkozó közhelyek alatt elérni. Több ilyen elsőre is szembetűnő, már-már modorosnak ható írói megoldás található a szövegben. Ilyennek tűnik maga a forma is: az *Egy mormota nyara* bekezdései sor kihagyással követik egymást. Kétségtelen, hogy ezt az elbeszélte történet felől is lehet magyarázni, mondván, hogy a filmes produkciókhoz helyszíneket kereső főszereplő révén is hangsúlyozódó hely jelenik meg ezekben a hiátusokban. „[M]eg lehet fejteni a [...] térből a jellemet, jellemből a teret, oda és vissza, rá kell jönnöm, hogy hol kell megkeressem, hiszen végül is ez a munkám, helyvadász vagyok.” Emellett pedig a kilencvenes évek végi, kétezres évek eleji úgynevezett posztmodern magyar prózairodalom is megidéződik e jól látható tagolás révén, nem is annyira aktualizált, újraértelmezett, vagy folytatott hagyományként, hanem inkább Németh regényének e megoldásai tűnnek onnan átmenekített, kissé kopott, kövült szilánkoknak. Az akkor formabontó megoldások (további példa a kisbetűs mondatkezdés és a mondatvégi írásjelek elhagyása, melyet a szöveg jegyzetszerűségével lehet megmagyarázni) ismételt gyakorlatokként jelennek meg.

Hasonló hatást ér el a szerző azzal is, hogy a regényszöveg nagyon sok helyen reflektál a megírás módjára. A már emlegetett egyes szám első személyű elbeszélő korábban íróként dolgozott, ám ettől az életformától (önironikus) távolságot tart. Monológját saját fiát megszólítva írja. „[A]zt találtam ki, hogy neked írok, tulajdonképpen függetlenül attól, elolvasod-e

azokat az írói megoldásokat emelik ki, amelyek alapján Németh művének megítélése némileg problematikusabbá válik, tudniillik olyan alkotásnak tűnhet, amely a legalapvetőbb, így befogadói kreativitást alig-alig igénylő értelmezői reflexeket hívja elő. Noha a regény sok

majd egyáltalán, neked szerkesztem össze ezt itt, ürügynek használok a létezésed, hogy írás közben ne tartsam örültnek magam” A felmerülő műfaji lehetőségek közül nem választ egyértelműen a szöveg: a *naplóra*, a *jegyzetre*, de a *parainesisre* jellemző fordulatokat és írásmódbeli megoldásokat egyaránt tartalmaz. Az írás folyamatáról és nehézségéről szóló be- 53
kezdések a kötet első felében szerepelnek. Noha explicit jelzés erre vonatkozóan nem található a szövegben, mégis ezek a részek olyan mértékben tükrözik a legalapvetőbb hermeneutikai értelmezői szempontokat, hogy felmerül annak a lehetősége is, hogy az elbeszélő nemcsak az írói foglalkozáshoz, de az íráshoz és a panelek mentén történő értelmezéshez is ironikusan viszonyul. Olyan értelmezői közhelyek szerepelnek a szövegben, mint például ez: „minden megértés félreértés”, vagy ez: „metaforák nélkül már tényleg lehetetlen megszólalni”.

Németh Gábor többször is nehéz helyzetbe hozza saját olvasóját – s a próbatételek ismétlődése kelti azt a gyanút, hogy a szerző épp az általa felkínált, legalapvetőbb közelítési szempontok meghataladását akarja „kicsikarni az olvasójából, könyörög érte”. A fikció szerint a szöveget író elbeszélő a következőt írja saját jegyzeteiről (vagyis mindarról, amit Németh olvasója épp olvas): „szépírás és metaforatéboly, a szóismétlés elkerülése, sajnos, az összes kínos retorikai gyakorlatot tanulmányozhatod, ami miatt abbahagytam az írást”. Hasonló önminősítés, amikor a kötetcímről nyilatkozik az elbeszélő. A kötetben leírt történet szerint az egykori író postán kapott egy újabb forgatókönyvet, amelyhez helyszínt kell keresnie. Ennek a forgatókönyvnek a címe: *Egy mormota nyara*. Noha a könyv „már az első oldalon kiderült, igazi dilettáns munkája”, a cím tetszett az elbeszélőnek. Ennek kapcsán válik Németh művének egyik fő alakjává Byron, a cím ugyanis „ahhoz legalább is túl jónak is látszott, hogy ne utalás legyen egy másik szövegre, a „the summer of a dormouse” keresésre a google egy byron-idézetet dobott fel”. A kifejezés (és nem a Németh-regény!) értelmezését a Byron-műben olvashatók mentén magyarázza az elbeszélő. „Ha az ember levonja az életből a gyerekkort (ami vegetáció), – az alvást, evést, mosakodást, ki- és begombolkozást –, mi marad a tulajdonképpeni létezésre? *Egy mormota nyara.*” Az asszociációk, elmélkedések és emlékek mentén szerveződő, vagyis csupán egy kiemelhető, egységessé tevő gondolatmenet nélkülöző Németh Gábor-szöveget ebből az irányból nem könnyű értelmezni, ám csak azért, mert a szerző ezúttal is túllép a byroni magyarázat felszínes olvasatán. És erre készíteni olvasóját is. A kötet valóban nem az *aktív* létezésről szól, az elbeszélő nem ezt az elevenséget képviseli. Épp ellenkezőleg: megfigyelő, aki az események középpontja helyett azok peremén helyezkedik el. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy az *Egy mormota nyara* ne a létezésről

szólna. Az elbeszélő nem tesz különbséget a cselekvő és az eseményeket megfigyelő aktivitása között. A figyelés és a nézés révén válik az események részesévé, úgy tűnik, számára ez a létezés legteljesebb módja. „[N]ézni – a lehető legnagyobb élvezet volt, downright existence!, úgy éreztem,

54 hogy erre születtem, és lemondanék mindenféle részről, a részvételtől éppúgy, mint a részvételtől, hogy folyamatosan nézhessem az egészet”.

Ez, vagyis a megfigyelés mint fő tevékenység az elbeszélőnek már inkább a filmes munkájához köthető. Ha stílusbeli törés nincs is az *Egy mormota nyara* című kötetben (a sok éven át tartó írási folyamat dacára), az elbeszélő személyisége némileg eklektikus. Vagyis az író és a filmes szakember – aki a helyszíneresői mellett időnként rendezői és operatóri észrevételeket is megfogalmaz – személyiségjegyei nincsenek igazán összegyúrva. Mintha nem lenne egymáshoz sok közük. A kötet első oldalai az egykori író dilemmáit mutatják közelebről, míg a kötet második, nagyobb része a helyszínvadászát. A kétféle kommunikáció helyenként különleges párbeszédbe lép. Ez a Byron-film tervezgetése során a legmarkánsabb, amikor is az elbeszélő a kameramozgás leírásával ismerteti a film eseményeit, „csak, hogy érezd a forgatókönyv undorító teatralitását”. A „vágás” és a „ráközelít” kifejezésekkel tarkított leírások azt mutatják, ami az elbeszélő sajátja, hogy megfigyeléseit nem közvetlen módon végzi, hanem egy képrögzítőn keresztül, e tárgy rejtekéből, legyen az videokamera, vagy fényképezőgép. „[N]em akartam, hogy észrevegyék, figyelem őket, leguggoltam, és az erkély korlátjának védelméből, egy résen át próbálkoztam, átfésültem a teraszt, a teleobjektív látószöge levágta szépen a kerítésen túli világot”.

A helyszínvadász (location scout) velejárója, hogy művelője sokat utazik. Ez, vagyis az idegen kultúrákkal és idegen emberekkel való érintkezés az *Egy mormota nyara* legfőbb témája. Ugyanakkor mégsem az idegenségérzet az, ami az erről való gondolkodást meghatározza az *idegenség* irodalmi toposzának, közhelyének megfelelően, hanem – itt is a kézenfekvő értelmezés meghaladására kényszerítve – épp az otthonkeresés és otthonteremtés az, amit a regény tematizál. Németh Gábor nem nemzeti kultúrák közti eltérésekről beszél, nagyobb térségeket köt össze. Az *Egy mormota nyara* befogadását épp az befolyásolhatja leginkább, hogy a szerző hosszú bekezdéseket szentel például az iszlám térhódításának is. Így azt lehetne hinni, hogy Németh Gábor a mai, legaktuálisabb folyamatokra (is) reflektál, holott a tíz éves írói munka során aligha fogalmazhatta meg a regényben észrevételeit minderről. „[A]z, amit egy európai az igazhitű bevándorlók vérlázító hálátlanságának, mi több, új hazájuk elleni árulásnak tart, valójában nem más, mint hűségük bizonyítéka, mert nem ismernek más hazát az iszlámon kívül, és ez a haza végtelen és határtalan, velük van mindenhol”. Az elbeszélő az európai kultúrközösség tagjaként identifikálja saját magát: „mi itt, már amennyire a

többes szám első személy ezen a földrészen egyáltalán alkalmazható”. A „mi itt” kifejezés ellenpárja a regényszövegben az „ezek ott”. Noha az elbeszélő azonosulása az egyik féllel egyértelmű, ezeken a kulturális viszonyokon belül mégsem az ő tapasztalatról szólnak a fejtegetései, hanem a másik félről – vagyis a megfigyeléseiről. Ez az oka annak, hogy félrevezető, 55 felszínes és pontatlan megfogalmazás azt állítani, hogy az *Egy mormota nyara* egyik fő témája az *idegenség* lenne. Tekintve, hogy a szöveg azokat a folyamatokat rögzíti, amelyek az Európába érkező idegenek feladatai nyomán rajzolódni kezdnek, a fő szempont sokkal inkább az otthonra lelés (az elbeszélő munkája felől fogalmazva: a megfelelő hely megtalálása), és az otthonosságérzés kialakítása. Olaszországban egy szálloda erkélyéről figyelve a következőket meséli az elbeszélő: „exponálni kezdek, a vukumprák [Olaszországban élő afrikai bevándorlók – Sz. M.] elfoglalták a hátsó udvart, elfoglalták és afrikához csatolták, ha valaki csak a kész képeket nézné, meg nem mondaná, hogy nem pár ezer kilométerrel délebbre készültek [...] afrikai lett a gyümölcshéjjal borított kisasztal, a falnak támasztott piros bicikli, a forró cementen tekerdő, neonkék, háromnegyedes öntözőcső”. Hasonló „térhódításról” lehet olvasni a kötet első igazán emlékezetes részében, amikor a filmes szakember egy amszterdami villamosra felszállva kénytelen megállapítani magáról, hogy ő „színesek közt egy európai”. A József Attila *Thomas Mann üdvözlése* című költeményét felidéző megfogalmazás is egyértelműen utal az elbeszélő magyar voltára. Ha a kötet egészét nem is lehet efelől értelmezni, az elbeszélő *idegenségérzése* is megjelenik az *Egy mormota nyara* oldalain. Többször is előkerül az indiánok és a „kovbojok” kapcsolatának példáján keresztül a kölcsönös, teljes megértésre való képtelenség. A szerző a közismert történetet idézi, mely szerint a „kovboj” és az indián szavak nélküli, pusztán kézmozdulatokból álló rövid kommunikációját a két fél egymástól tökéletesen különböző módon, mindegyikük a saját kulturális hátterének megfelelő fordításban meséli el otthon. Németh Gábor a kulturális viszonyok objektív megítélésének lehetetlenségére mutat rá legpontosabban regényében. Az *Egy mormota nyara* 45. oldalán olvasható a szerző legizgalmasabb játéka. A regény korábbi oldalain egy író-olvasó találkozó emléke kapcsán már kifejtette az elbeszélő, hogy „az asztal csak absztrakció, asztal úgy általában nincs, asztalon mindenki a saját asztalát érti”. Ez is egy befogadás-elméleti alapvetés, de ez az egyetlen, amit kvázi gyakorlatban is kipróbáltat, vagy bizonyít saját olvasójával a szerző. A fentebb említett amszterdami esetről szóló első mondatok egy villamosra váró apát és az ő gyerekeit írják le, az elbeszélő őket figyeli. A fiának mesélteket aztán a következő mondattal szakítja meg: „fogadjunk, eddig mindet fehérnek képzelted el, pedig négerek

voltak mindannyian”. Ahogy az elbeszélő saját megfigyeléseiről tett értelmezői megállapításai nem mentesek az ő alapvető kulturális háttérétől, úgy az általa mesélteknek az olvasó általi befogadása sem. Ebből a rövid részletből lehet igazán megérezni és megérteni azt is, hogy a (szöveg)értelmezés

56 mennyire ki van szolgáltatva a mindenkori befogadó szociális-kulturális beállítódásának.

Ugyanezen tényezők befolyásolják azt is, hogy mit ítél az ember egzotikusnak, érdekesnek és mit nem. Németh Gábor magyar elbeszélője közvetlen tapasztalatok híján izgalmasnak látja például az indiánok és „kovbojok” között kialakult kulturális szituációt, az ő találkozásukat, ellentétben azzal, amiről viszont neki van saját élménye. A kötet második felében ugyanis a fiatalkori emlékek felidézése során a cigányokkal kapcsolatos érzéseiről is beszámol. „[S]oha nem akartam cigány lenni, ugyanis az látszott, hogy cigánynak lenni nem jó, ráadásul másképp nem jó, mint indiánnak, nincs benne semmi romantikus, egyáltalán nem úgy hívnak, hogy szökkenő szarvas, hanem úgy, hogy lakatos kálmán vagy balogh béla esetleg »kokéró« vagy »cigó« »ez se ma sült le« vagy, ami egészen valószínű, nem hívnak sehogy, inkább küldenek”. A magyarországi cigányokkal kapcsolatban bővíthető az idegenség-otthonosság kérdésköre a nyelvi szempontokkal. Tudniillik ebben a kulturális felállásban a kettőről egyidejűleg lehet beszélni és éppen ez az, ami az elbeszélő számára a legnagyobb zavart okozza: az idegenség érzése úgy jelenik meg a két fél között, hogy mégis mindketten ugyanabban a nyelvben vannak otthon. „[A] zavart [...] a vörösgatyás kifogástalan hangképzése [okozza], a mondat pontos zenéje, a már-már hivalkodóan korrekt dallam, ami, ahogy ez most számomra is kiderült, az én legmélyebb meggyőződésemmel szemben is kibékíthetetlen ellentétben áll a ténnyel, hogy ezek itt cigányok [...] azért zavar, hogy birtokolja a nyelvet, mert ezzel azt a képzelenséget állítja, hogy ura lehet a sorsának is?”

Az *Egy mormota nyara* ezzel, vagyis a körülményeknek való kiszolgáltatottsággal, a sorsszerűséggel, az események között feltételezhető ok-okozati viszonyral is sokat foglalkozik. „[P]ont ezt nehéz szétszálazni, hogyan függenek össze a dolgok”. A (kis)regény szövegében – ahogy a korábban említett szempontok esetében is – a látszólagos véletlenszerűség jelent épp szabályszerűséget. Vagyis egy-egy esemény mögött meghúzódó motivációk, döntések ezernyi aspektusból indokolhatók és ugyanennyiből tűnnek teljesen esetlegesnek is. A kérdés tétje olyan tettek értékelése során hangsúlyozódik, mint amilyen a gyilkosság, amivel Németh Gábor regénye is végződik. Azt, hogy ki öl meg kit, meghagynám az olvasónak felfedeznivalóul. Az a kötet értékelése szempontjából sokkal fontosabb, hogy e zárójelenet az *Egy mormota nyarának* azt a vonulatát is lekerekíti, amelyet a Németh-mű Byron melletti másik „főhősének”, Camus és az ő klasszikus

regényének megidézése rajzolt ki. A korábban *Közöny* címmel lefordított, épp Németh Gábor alkotásával egyidőben *Az Idegen* címmel megjelenő szöveg nemcsak motívumokban, de ténylegesen is megidéződik, épp az elbeszélő által is pontatlannak ítélt címfordítás révén. Az egyidejű (újra)kiadás, a már említett iszlám térhódítás témává emelése mellett 57 a másik olyan véletlen egybeesés, amely Németh Gábornak látnoki képességet és regényének olyasfajta aktualitást ad, amely ilyen mértékben nem jellemzi. A műre is vonatkoztatható megjegyzésnek tűnik a szöveg elején olvasható, amely szerint az alkotó „arra figyelmeztette volna közönségét, hogy ne tévessze össze a művészetet a valósággal.”

Az *Egy mormota nyara* a sok – jelölt és jelöletlen – vendégszöveggel és a posztmodern klisébe hajló formai megoldásokkal Németh Gábor részéről írói gyakorlatnak, az értelmező részéről pedig valódi bölcsészccsemegének tűnhet. E felszín alatt azonban a mű épp a kínáló közterek és kézenfekvőnek tűnő értelmezési szempontok meghaladására ösztönöz és ezekben az irányokba nyit kapukat. Észre kell őket venni! (*Kalligram, Bp. 2016*)

Új Forrás 2017/6 – Szarvas Melinda: Gyakorlat
Németh Gábor: *Egy mormota nyara*

A versek sajátja, hogy – a borokhoz hasonlóan – ismerkedni kell velük, megforgatni a pohárban, szemlélni törékeny kehelyben tisztaságukat, érezni il-
latukban a tágasabb világot, ízükben a kiérlelt munkát, ehhez azonban ese-

58 Kakuk Tamás

A VALÓSÁG MEG- FOGHATÓ KÉPEI

Győri László: *Fordított pohár*

tünkben néha visszájára
kell fordítanunk a pohá-
rat. Győri László legújabb
kötetében hagyományos,
klasszikus, fanyar költői
világot teremt, ahol a pá-
tosz megbújik az ironikus
látásmód kulisszái mö-
gött. Új nézőpontokat ta-

lál a saját univerzum kiteljesítéséhez: „a napi kis cselekedet / árnyékán növe,
a szebb / az érthető, fogható / valóság, a nagy való, / az örök realitás, / a
vaskos kalamitás, / mely örökké visszatér, / mint kín és szenvedély.” (*Hajto-
gatás*) Győri költészetének fontos eleme a szikár paraszti létben eltöltött
gyermek- és ifjúkor felidézése, munkásságában ennek jelentős prózai lenyo-
mata a *Kései eden*. Mostani könyvében is határozott kontúrokkal, a valós
történetek felett lebegő, erős képekkel vannak jelen az orosházi évek: „mit
látok, ha nézek, mit ha fölpillantok, / csak tejjé istenül Héra tőgyű barmot,
/ ...a kapun kidőlnek, s ballagnak lassan ki a legelőre, / az idő keskenyül,
alig férnek már ki rajta, újat kellene szabni, de nincs, aki leszabja. / korhadó
tetején merengek lovagló ülésben, / kifelé?befelé? és most van-e vagy régen?
/ kizuhan a kapu, lassan kidönti alólam / az, aki csukta, az, aki voltam,
hogya voltam.” (*A kapu*)

Kötete naplóként is olvasható, tetten érhetőek benne a hétköznapi ten-
nivalók gondosan regisztrált lenyomatai úgy, hogy a versek sajátos filozofi-
kus látásmódjukkal elemelkednek tárgyuktól: „Azt a régi vasalást,/Mikor
anyám keze járt / A vásznon, a lepedőn, / Túl téren , az időn. / Ha vasalok, ő
vasal, / Csakhogy meghalt, itt a baj, / Az a gond, a sír alatt / Szítja már a pa-
razsat.” (*Vasalás*) A szavak egymásra rétegződése rejti el az érzékeny meg-
közelítéseket, melyek tárgyasultságukban az egyetlen, örök vers megírása
felé mutatnak, hiszen Győri László is azok közé a költők közé tartozik, aki
nem tekinti érinthetetlen monumenteknek műveit, nem bízza csak az időre,
esetenként maga is újraalakítja a verseket, hogy így adjon teljesebb értel-
mezési formát.

A falusi múlt és városi jelen találkozásában, ütközésében szikrázik fel
– Báthori Csaba megfogalmazásában – ez az „eredetileg népiességre hajló,
de végül a város vonzásában megerősödő költészet”: „Iszapot hord a Szára-
zér, / ha mozdul egyáltalán / valami vízszerű telér / egy-egy jó eső után. ...
Elértem hát az Óceánt, / de maradt a Szárazér. / Szárazabb, mint a kővilág,

s keserűbb a semminél.” (Szárazér) Győri László költészete az évtizedek sodrásában még inkább letisztult, csiszolódott, de a versek megőrizték nélkülözhetetlen érdességüket, hogy a ráismerés fájdmával és örömeivel egyszerre sebezzenek és gyógyítsanak. Verszárványokban őrizi a falusi gyermekeknek kötelező munka, az aratás forróságában délibábként jelen lévő, de nagyon is valós élet családi terhét: „Estig, estig, estig, örökre napestig. / Rekkenő, hév napon. / És a szóttes egyszerre kifeslik, / a hűs hold fénybe von. / 'Ezt kerestem, az utolsó szál!' - / hallom apám szavát. / Mit arattunk? Hulló gabonánkat, / hogy éljünk legalább.” (Az utolsó szál) Költészetében a klasszikusokat előhívó stílusok érvényesülnek, ahogy maga is beszél erről: „a nyugatosok vagy az Újhold-nemzedék hangvételéhez igazodom, illetve Illyés költői nyelvét érzem még mindig, ifjúkorom óta példának.”

A hatvanas évek végén, ifjú költőkből alakult „Kilencekkel” való sorsközösség érzelmi kötődései nyilvánvalóan megmaradtak, de az onnan induló költői pályák értelemszerűen nem azonos irányokba, és terjedési sebességgel találták meg helyüket az irodalomban. Az *Elérhetetlen föld* nemzedékéhez sorolt Győri életműve a hallgatás mezsgyéjén egyensúlyozva haladt a maga útján, s a kezdetek erőteljesebb, a közéletre is reflektáló hangjától eljutott a mai szemlélődő versvilághoz: „A kert üres tányérján / nevetés maradéka, / egy félrebillent kanál, / egy lerágott szenvedés. / A zöld kert asztalán / érintetlenül / egy pohár sírás / amelyet nem ittunk ki.” (Egy nyári délután maradékai)

A lapokon tetten érhető elégikus hangvétel nem pusztán az idő múlásának következménye, hanem a Győri költői megszólalásaiban mindig is jelenlévő távolságtartó szemérmesség, amelynek maszkja mögött azonban ott rejlik az íráshoz nélkülözhetetlen őszinteség keménysége: „Magamhoz mégis van közöm, / lehet, hogy mégis más vagyok: / gyűlölök, szeretek, olvadok, / s jóvá vés majd ötvösöm.” (Azonosság) A lírai művek az anyanyelv, a költői mesterség magabiztos birtoklásával születnek, egységes világképet rajzolnak olvasójuknak, melyben kiemelt szerepe van a nógrádi zsákfalu csöndjében lejegyzett, a természeti jelenségek megfigyeléséből eredeztethető verseknek: „Isten megteremti, / mert jó, a madarait / köti, nem ereszti, / őrzőjük egyre nekik. / ...Etetgetem őket, / minden mag új haladék, / a látványért főleg, / nem értük, önmagamért.” (Gondviselés) De vegyünk egy Goethe-vers Győri-féle tükröződését: „Járom az erdőt / egymagamban, / járom az erdőt / önmagamban, / magamban, bennem / minden erdő, / én vagyok ő, és / egy a kettő.” (Erdő) Az idézett verspéldákban kristálytisztán felismerhetjük a kötet címében megbújó leleményt, mely szerint a *Fordított pohár* metaforaként lefedi azt a költői törekvést, hogy a versbeszéd hétköznapi történései a valóság elmélyültebb

megismerését kínálják. Mintha a nyári teraszon talpára fordítanánk az asztalon az üvegpoharat, hogy vékony falának tisztaságát ellenőrizzük, mielőtt töltenénk bele a pinchideg borból.

60 A ciklusok nélküli kötetben természetesen érződik a tematikus rendezettség, külön egységet képeznek az elment barátoknak ajánlott versek, amelyek fájdalmas szembenézések a saját idő múlásával is: „Félreálltam a tetemednél, / milyen furcsa, hogy pompa lettél. / Bocsásd meg, hogy én itt maradtam, / hogy maradtam, még megmaradtam.” (A csillagjáró), vall az Utassy József halálakor írt versfohászban. Győritől nem idegen a költői játék, éppen a klasszikus verselés iránti vonzalma okán mutatja meg magabiztos otthonosságát a nyelvben, tesz formai utalásokat (is) a kedvelt elődökre: „Nem nézem az örök szennyet / itt lenn, / mert nem tudom, hová menjek / innen. / Hazám nyüzött erkölcsére / látok, / a varjú mint dög-terre / károg.” (A látvány) Megmaradt a francia költőóriások iránti vonzalma, Baudelaire előtt külön versben tiszteleg, *A régi költők dicsérete* egyik versszakában pedig ezt olvashatjuk: „Ha Villon mesterre ismertek / mindjárt a saját soraimban, / nem tévedtek, s ha jól figyeltek, / azt is látjátok: így akartam.” Kevésbé ismert műfordításaihoz is innen talál költőket, mint ahogy szinte minden kötetében észrevehetjük ezt a frankofón rokonszenvet: „Párizs mindig új látványba mártott. / Láttam a tornyot, a Monmartre-ot, / a félboldond énekesnőt. / Pénzre, dicsőségre esdőt? / A vén szatyor, csupa csontbőr, egy sanzont nyökög, de tiszta szívből.” (Képmutogató)

Győri László lírai világa az élet kis jeleneteiből építkezik, ezekből születnek meg azok a kesernyés, metafizikus megközelítések, melyekben a költői szubjektum a „cseppben a tenger” metaforájában lesz egyre teljesebb. A leírt szavak az évtizedek haladtával súlyosabban nehezednek, de megőrzik játékosságukat és hitüket, hogy a versekben nem csak a költő, de olvasójuk is otthonra találjon: „A hó elolvad, a tájat az idő messzire sodorja, / s fölkel a jel, a nagy nap, a forma, a forma, / elhalványul, ami volt, új képet fest az ecset, / de megtette jóslatul, amit csak megtehetett.” (Egy Segantini-képre) (Napkút, Bp., 2016)

A NYUGALOM

Megnyugvást mi ad?
A forró nem tevés,
hogy nem cselekszem, és
nincs már öntudat.

*Szeretettel köszöntjük 75 éves Szerzőnket!

62 A MÉCSLÁNG

Fejted a kecskét, gyűjtötted a szénát,
olajra várt a szemedben a mécszláng,
ahogyan rád a rozsdás répavágó.
Olajra vágyott a szemed, olajra,
időtlen fényre vágyott a szemed,
mint a gyümölcsfa áhít jó talajra,
amikor ősszel földbe ülteted.

Nem volt már ló, de állt a lóistálló,
a mécses fénye áztatta a répát,
a kecskét, amely folyton mekegett.
Nézett a szemed és olajra vágyott.
Ez vagy sötéten, ez a te világod.
Olajra vágytál, amely hogyha táplál,
messzebbre juttat ennél a világnál.

Előbb virágzik, aztán levelezik.
Megfordítja a világ törvényeit.

Tegnap este még csak vézna ágakat
láttam a kövér, a nagy árnyak alatt,

aszott rőzse volt a bokra, szürke rajz,
rézlapra halványan így van metszve karc,

röntgenkép szikár, sejtelmes vonala,
de ma már olyan, mint a nap sugara.

Az a csúnya, csúf, az a vézna bokor
a jégkorszakra jött új, fényteli kor.

Kinyílt az idő, nyíltak a korai
aranyeső vad, hirtelen szirmai.

Ki hajított virágot lábam elé?
Ki vet a földön túl égboltok fölé?

A forzícia? A korai erő?
Aranyba forrott velem a levegő.

64 GYÓGYTORNA

A gyógytornásznak

A szó könnyű,
a tett nehéz,
jaj, de szörnyű
a szenvedés.

– Feszít, lazít!
– így utasít.
És a gerinc
lazít, feszít.

A kőpadon
nagy nehezen
taszítgatom
lábam, kezem.

Kész Golgota,
de jó kereszt,
itt boldog a
végén a test.

Minden tagod
recseg, sajog,
hazám, te is
lazíts, feszíts!

„Vagy elvisz ez az ősz, vagy badi hali, de baromi nagy a lelki rokenroll.”

Nem voltam huszonöt, és mindig ősz volt, amikor enyém volt a város. Akié a város, annak süt a nap.

Sosem mutattam, hogy az enyém volna, de a Hungária kávéháztól az óbudai lakótelepig enyém volt minden. Betegek éjszakáztak minden krisc-

miben. Alkoholbetegek, paranoiás barmok, pár idegösszeroppanásos agrónómus, meggárgyult zenész, téveszmések, rákosok, kezdő hipochonderek, kommunisták, kurvák és álmodozók.

A kilencvenes évek eleje volt.

Jobbára mind belehaltak.

Kit a sejtzaporulat vitt el, kit a rettegés. A bérnőkről már nem tudok, tisztos életet élek, és bár voltak, akik meghívtak a saját szalonjuk avatójára, sosem mentem el, pedig olyan lány is akadt, akit árulhattam volna, ha nagyon akarom.

Ha becsöngettem egy kupiba, nem féltem sem a nyugdíjas belügyestől, aki ki tudja milyen mélyről kapaszkodott fel egy kupi portási állásáig, és nem féltem a cigány beengedőtől sem.

Egy időben összerohadtunk, mint cefrében a gyümölcs.

Volt ennek az országnak egy bájos, biedermeier uzsonna ideje, amikor nem a büntől kellett félni, hanem a tisztességtől.

Ha azt mondta valaki négy bor után, hogy őrnagyi rangban ment nyugdíjba, hát csak neveltünk. Érezte az ember, hogy lehet itt némi baj, de nőzni akart, részeg is volt, az ember meg öreg, nem is nála volt tíz rugó egy komplett éjszakára, lekezelted, vállon veregetted, és hiába olvastál Tar Sándort meg a teljes ÉS levelezést, letépted a ruhát a csajról, és elmenőben adtál egy ezrest az őrnagynak is.

Péter is járt kuplerájba, és még a végstádiumban is ivott, mint a gép. Ültünk a körúton valami középszar helyen, és elropogtatta, nyammogta, nem tudom, puha-e vagy kemény, hányok az ilyesmitől, a kurva kukacot. Egy hónap múlva temettük. Azt mondta, talán aznap este, talán pár estével előbb, hogy senki jobban nem gyűlöli a zsidókat, mint ő, és senki jobban nem is szeretheti.

Ez azokban az időkben volt, amikor nem volt antiszemitizmus, csak kialakulóban volt megint, pár barátom, na jó, családi barát gyermeke akkor tudta meg, hogy zsidó.

Péter elment, elment, és elment vele a kukac, és elmentek a kurvák is a körútról.

Csikós Attila 65

SZEMÉLYES LISTA

Egyszer meg fogok enni egy kukacot.

Ha felmentem a Rózsadomb tövébe, barátilag vártak. Néha csak piálni mentem be a lila fényvel világított nappaliba. Ittam egy pezsgőt, és arra gondoltam: krúdygyula.

66 Később politikusok is jártak itt, és a helyet bezárták. Diszkrét, ragasztószagú, furnérral leválasztott szobákból álló úri műintézmény volt pedig.

Két emelettel lejjebb, a Duna parthoz közel egy apró, elvonatkozott, nemzeti-posztmodern helyen szintén egy közismert, rákos halott ült, cúgos cipőben, esetleg csizmában, mackónadrágja beletűrve a hatvanas évek lábbelijébe, és a saját rohadék dalait énekelte, bele is szeretett az összes melódiába, és a könnye meg a taknya a szakállára folyt. Bolond volt, haza se talált, csak ezt a zongorát ismerte fel, meg a saját dalait. Pipa. Eltemetve.

Néha kupiból érkezve ültem be oda. Kértem egy viszkít, és szomorú voltam, mert élvezés előtt szerettem bele a kis cigánylányba, akinek másnap virágot vittem és bolognait, és hallgattam azt a rohadék keringőt, azt a rohadék keringőt. Azt a rohadék keringőt.

Egy agrármérnök magából kikelve ott, a pultra tett üvegbúra alatt felhalmozott házi rétesek előtt hadarta el, hogy mi a kurva élet baja van Európának a magyar mezőgazdasággal.

A kilencvenes évek eleje volt.

Azt a rohadék keringőt.

A mocskos, rohadék keringőtöket.

Nem tudom, az agrármérnökkel mi lett, de a bige is eltűnt, akit árulhattam volna, ha akarom.

Az egyikőtől meg konkrétan randevút kértem. Kétszer várt Békáson műszak után. Mindig felhívtam. Reggel, amikor oda kellett volna érnem. Bocs, meghalok. Influenza. Pizok köd volt a Duna felett. Rohadék ősz. Hazugság gőzöl minden pillanatot. Pedig csak kurva volt. Ki a fasz bízik egy kurvában?

Aztán András is meghalt.

Tököm a slágerekbe.

Meg még a csontbrigád.

Még a szigetről jött az elnevezés, amikor a színház előtt verték az olajos hordókat, csontsoványan, és eszement delíriumban. D. mondta, kinyújtva karját: nézd bazdmeg, a csontbrigád! Kicsit később halt meg, előtte még megittunk pár italt. Mesélt a nagy kábítószerkorszakról is. Talán Bereményi könyvében is benne van. A másik, a nagy kötekedős D. biztosan. G., a zenész hamarabb ment el. Talán benne van ő is.

Ennyi. Underground. Pipa.

Az ügyvéd úrral nem tudom, mi van.

Boss kabátja volt. Üvöltött a hajléktalanokkal, hogy a kutyájuknak is vegyenek a pénzből kaját. Jó szívű bolond volt. Joliot Curie tér. Valamikor a kilencvenes évek eleje. És hova mentünk volna máshová, mint vissza a Piafba inni tovább.

Imi még elemében volt.

67

A pult is. Ildi.

Ildivel Párizsban futottam össze, a Montmartre-on, egy béna bárban. Segített pult-nyelven beszélni a franciát. Jé, te nálunk iszol Pesten, mondta. Jé, én nálad iszom. Öröm külhonban magyarnak lenni. És öröm itthon bármivé inni magad.

Krúdy írja, hogy divatja lett egyszer az éjszakai istentiszteletnek. Minden éjszakai ember, férfi és nő az Avilai Szent Teréz-be ment. Bérnők, cafkák, cemendek, parkett-táncosok, kígyóbűvölők, héroszok, pókember, Ady. Ady megfogta a Gyula vállát, és a nagy áhítat közepette azt javallta, menjenek tovább inni a Kovácsba. A Kovács egy ugrás volt, nem messze a Piaftól, és ha minden igaz, ma éjjel-nappali.

Aztán Imivel a Fészekben találkoztam még párszor, és aztán elment Imi is.

Nagyon érdekes, hogy a Fészek környékén nem találtam kurvát sosem, pedig néha az Expresszben található összes számmal beszéltem reggel öt óra felé, egy Blaha Lujza téri összevizelt telefonfülkéből, a rongyosra tépett telefonkönyvekre hajolva.

És elment Móni a Piaf ajtajából.

És elment K.K.T. is. Akinek óbudai iskolájában boroztunk, és akivel beszélgettünk a hegyet.

Látod, Uram, hogy gyűjteném a halottakat, hogy jóllakva várjam a reggelt?

Lassan megvirrad. Acélkék az ég alja. Torkon a kés. A házak sziluettjét ismered, a narancsos derengést is, és benne az egyre erősödő motorhangokat. A kávéd lefő, bugyog a szifon, megint tiszta zacc a csempe a tűzhely körül, baszki. Kevesebb víz. Kisebb láng. Ne ebbe halj bele.

Már kétezer körül járunk.

És döglenek.

Kétezerhat után elment R. Együtt tüntettünk pedig. Sosem hittem el, de épülhet szószék a szószólók fölé. Lehet neked hited, ha másnak célja van. Nem vagyok rá méltó. Nem vagyok rá méltó.

Nem vagyok.

L. felkötötte magát. Elvitte az iskolába a fiát, aztán hazament, akkuratusan megkötötte a csomót, és beletérdelt a létezésbe. Filozófus volt.

Csesszétek meg a keringőtöket.

És ez a város még mindig az enyém. Reggeltől reggelig. Ha kijövök a Rudasból és megtántorodom, tudom, hogy akár ott is maradhatok. Megviseli a szívet a gőz. Az ital. A cigi. Hogy nem tudod, ki az, aki veled szembe jön.

A könnyű élet, mi? Cseszd meg, a keringő. Te pöcs.

68 Felveszlek a listára. Ne félj. Bátorító pont. Nem „!” Csak kijelentés. Semmi fenyegetés. Latifundium ebben a tangányi sorsban. Egy kis pont. De profundis...

Amikor a Piafba visszamentünk az Ügyvéd úrral, szerényen és meghittent piáltam reggelig. Szerettem volna, ha úgy marad minden. Pedig mi maradt volna úgy? A rák a húsban, a félelem a szembogárban, az élvezés pupillatágulata? Az üvöltés bikacsök, gáz, gúzsbakötés után? Ügynökeink? Mi maradt abból a keringőből, urak?

Mind keringőztetek. Mind tanultuk a lépést. Kitáncolunk ebből az örületből. A városból, aminek nagy részét birtokoltam.

Jut eszembe! H. is elment. Villamos.

E. Szintén a hús. E. is. Ő egy másik E.

És S. T. Egyszer rég, miután koncert után leparkolt motorjával a Fő utca sarkán, messziről kiabálta, hogy tetszett az írásod az ÉS-ben.

És T., aki szobrokat csinált, és egy kertés házról álmodott. Mindenki kertés házról álmodik...

És reggel van.

Az ablakkal szemben a víztorony úgy rajzolódik ki a hajnali égen, ahogy hívóba tett papíron a lefényképezett toll. Istenem, ez milyen béna, milyen ciki, gáz. De lassan ez van. Ez lesz. Ez van lassan. Ez volt minden.

Van egy ház a Margit utca végén. Ott lakott Szécsi Pál. Ma az épület helyén plasztikai sebészetet talál a látogató. Felette, a sarkon állt egy pompás kupleráj. Ma ki tudja mi. Egyszer pezsgőt vittünk az ott dolgozó lányoknak, és régi slágereket énekeltünk, pedig nem volt zongora. Egyszer meg reggel hatkor csöngettünk, és reggel nyolcig elfogyasztottunk egy üveg Garrone márkanevű italt, amíg a csajok a fogukat mosták, és néha kiürítették a hamutálatkat. A szemközti rendőrség épülete úgy rajzolódott ki... de ezt már tudod.

Ki nem szarja le a kurvákat? Még az is, aki azt mondja, ez a város az övé volt valaha.

Egyszer meg, abban a furnérból összeragasztott kupiban, intettem a lánynak, akivel már sokszor szobára mentünk. Aranyszínű biztosító tű volt a fülébe szúrva. Rövid, sűrű, mélyvörös haja volt. Szép volt. Linda Evangelistara hasonlított. Megcsókolt. Megcsókolt. Aztán azt mondta, most menjek haza. Sírt. Csókolt. Sírt. Babráltam az arany biztosító tűt. Vagy azt a valamit. Azt kérdezte, hogyan bízzak meg abban, aki kurvázni megy?

És nem mentem haza.

Talán a Piafba mentem. Vagy az akkor még szegényes kínálatú pesti éjszaka valamelyik kricsmijébe. Nem tudom. De ősz volt, csinos voltam, a számban volt cigi, és állati büszke voltam arra, hogy Linda Evangelista szerelmes belém.

Enyém volt a város.

69

És benne az összes keringőt játszó bolond, az összes kurva, és minden halálraítélt. Úgyhogy told föl a seggedbe, amit magadról gondolsz, és higanyos, lázas izzadásban reménykedj abban, hogy elajándékoztam már ezt a várost, és szeretnék csak emlékezni. Szeretnék emlékezni. Szeretnék emlékezni csak.

Csak úgy.

Csak

*„...örülök amíg
a bádogg pult
és nem tepsi”*

Új Forrás 2017/6 – Csikos Attila: Személyes lista

Hogy eltereljem a figyelmemet, elképzelttem, amit Pétertől hallottam, hogy a fal és a szekrény közé dugott, bontatlan csomag citromos nápolyi a padlóra hullik.

70 Berta Ádám

KÉT SZEKRÉNY, KÉT KOMPARTMENTUM

Égett az arcom.

A kínai csávó legalább tízenkilenc klubtagnak mutatkozott be egymás után, minddel kezét rázott, utólag kiderült, ekkor érintettem volna meg először és utoljára. Néhányan libasorban járultak elé, másokhoz ő sodródott közel, hullámozott köztünk, mint egy hosszú száron kikötött ladik. Inkább úgy intéztem, hozzám ne lépjen oda. Utólag eldönthetetlen, már önmagában is baljós-e, hogy megúsztam az érintést.

Vagy mit úsztam meg. Az arcom azért égett, mert a kedvenc íróm szállt ki a liftből, de ez kereken egy év múlva történt, most előbb elmondom, hogy fulladt vízbe a kínai.

Edzés végére jött le Péterrel meg a kínai edzővel. Péterrel ment a bányatóra is másnap, nem szólt, hogy rosszul úszik, vagy hogy otthon nem szokott tavakban fürödni. A hulláját a Lupából aránylag gyorsan kihalászták, nem dolgoztatta meg a bűvárokat. Két másik dolog viszont nem ment simán: alig jutott be az EU-ba, egyszer vissza is fordították Londonból, aztán meg a szüleinek is ezer évig kellett kilincselniük, hogy hazaszállíttathassák a srácot. Tökre sajnálom, tehát full nem gunyorosan mondom, de az úszás meg az országhatár-átlépés egyáltalán nem ment neki, legalábbis mostanában nem. Utóbbi még holtában sem.

Én még csak két és fél éve járok kung-fuzni, huszonöt voltam, amikor Péter először levitt, de akik jobban ismerik a kínai edzőt, azt mesélik, ez az egy tanítványa volt. Máskülönbén csak magában edzett a parkban. Ez a srác viszont valamiért mellé szegődött. Illetve nyilván többen is próbáltak mellé szegődni, de ezt a fura gyereket valami miatt elfogadta. Mindenesetre nem lettem volna az edző helyében, amikor fel kellett hívnia innen Magyarországról a szülőket, hogy vízbe fulladt a fiuk.

Állok a lift előtt, és piszlicsáré faszságnak tűnik, hogy szarul érzem magam a bőrömben. Tipikus „első világ”-beli probléma. Ahelyett, hogy örülnék, amiért nem vagyok a kínai edző helyében. Vagy a tanítványében, a szülőkében stb. Pedig nem szeretnék az lenni, aki ezt művelte. Magamra húzom a liftajtót. Az otthoni liftben egyébként van tükör, ebben nincs. Nem látom, hogy ég az arcom. Az órámra nézek. Eltelt tíz perc, és még mindig ég. Gondolom, lángvörös, mert baromira szégyeltem magam. Előjövök. Állok a levezszagú lépcsőházban, hűvös van az árnyékban, minden csupa por, és nem múlik a szégyen.

71

Az előbb olyasmit csináltam, ami nagyon ellenemre van. Egy darabig most rohadt nehéz a bőrömben lenni. Szembesülni a ténnyel, hogy ezt én tettem.

Mint mindenkinek a mai világban, nekem is szépen kompartmentalizált az énem. Önmagában véve nincs ebben semmi rossz, csak maga a szó ronda. Azt jelenti, nem ugyanaz ad fel levelet a postán, mint aki csókot nyom gyermeke homlokára az óvoda kapujában, mint aki pusztit tapaszt a busz oldalára, ha a szerelme ül a koszos üveg túoldalán, vagy simán csak a tenyerét tapasztja a koszos sárga buszra, mert tizenhét és fél éve még gyerek volt, és máig tart a kíváncsiság, milyen a tenyere lenyomata. Ezekben a helyzetekben mind nem ugyanaz az én vagyok. Persze mindegyik én-szelet a személyem része, folytonos vagyok velük, hiszen nincs tudathasadásom, nem vagyok őrült, csak éppen nem ugyanaz az egyéniségrészt nyilvánul meg a különböző helyzetekben. *Kompartmentalizált.*

Viszont most éppen azért ég a pofám, mert átszakadt a fal két takarosan elkülönített *kompartmentum* között. Imádom az irodalmat, főleg a kortárs versek és novellák hoznak lázba. Nagyon tisztulem azokat a finom embereket, akik szép és egyedi műveket írnak, és kötetekben meg folyóiratokban adják közre őket. Az előbb találkoztam össze legnagyobb titkos kedvencemmel, egy kissé obskúrus, de annál intellektuálisabb szerzővel, és teljesen leszerepeltem előtte. Persze én is írok, tele van a számítógép memóriája ilyen-olyan szárnypróbálgatásokkal. A haláleset óta tájékára sem mentem a kung-fu edzésnek, semmit nem sportolok, viszont sokat ülök az íróasztalnál, ezért néha jól esik megropogtatni a hátamat. Ez úgy zajlik, hogy felállok, a széket oldalra tolom, hogy ne legyen útban, két tenyeremet az asztal lapjára támasztom, és előredőlök, igyekezve, hogy törzsem és lábszáram derékszöveget zárjon be egymással. Vagy legalábbis oldalról, derékszögben képzelem magam elé a testemet, valójában lehet, hogy egészen másképp néz

ki a mutatóvány. Átmozgatásnak az is hasznos, ha telefonál valamelyik haverom, hogy hétvégén költöznek. Mindig szívesen segítek, mert a sok üldögélés után felpozíció a cipekedés. Kibújik belőlem a teljesítménykényszer, én viszont a függőfolyosón a legnehezebb dobozokat a leggyorsabban. Fel-

72 támad a szél, elnézek a messzeségbe, mert a ház csak félkör alakot ír le, nem zárul teljes körré, talán lebombáztak mellőle egy ikerépületet, vagy csak tervezték, és végül sosem épült meg. Kicsit fázom, mert haverokat költöztetni nyítt ruhákban járok, most is egy szakadozott, batikolt póló van rajtam a kilencvenes évek elejéről, teljesen elvékonyodott, nem elég meleg, úgyhogy gyorsabban kapkodom a lábam. Fejemen baseball sapka, alátűrve a zsíros haj, ilyen egy viszonylag tökéletes költöztető.

Kis híján a végére értünk, elfogytak a dobozok, csak egy nagy szekrény maradt még fent az ötödiken, nem világos, befér-e a liftbe. Pont ott van a méretháron, meg kell próbálni, vagy épp be lehet tolni, vagy túl hosszú. A szélesség nem lesz gond, és függőleges irányban is jók vagyunk, elég magas az ajtónyílás. Mióta felújították, kívülről vastag fémajtóval zárul (azzal a fajtával, amelyik a saját súlyától becsapódik), de alapvetően maradt az ódivatú koszfészek, ami előtte volt. A kasznit belülről ablakos pozdorjalemez határolja, a két szárny külön-külön, kézzel nyitható-csukható, a lift csak akkor indul, ha az ajtószárnyak tetején elhelyezett mágnes hozzátapad az ajtónyílás pereme fölött kialakított érzékelőhöz. Profi költöztetőmunkások tudni vélik, hogy az érzékelőket két húszforintossal is át lehet verni, az érme rájuk tapad, mint valami mágnesre, a felvonó ilyenkor nyitott belső ajtóval halad.

Hárman visszük a böhöm szekrényt a gangon, egy elől, egy hátul, egy középben. A középső fér el a legnehezebben, oldalazva araszol a korlát és a szekrényajtó közötti szűk résben. Egyszuszra visszük a zárt lépcsőházig, a liftajtóhoz egészen közel tesszük le. A liftet közben elhívták, csak az utolsó pillanatban jövök rá, nyilván éppen ezen az emeleten fog kiszállni valaki.

– Szerényen! – szúrom oda hóböngő hangon, megelőzőképp. Nehogy a liftből kiszálló férfi vagy nő, talán éppen egy hazaérkező szomszéd, nagy lendülettel nekicsapja a szekrénynek vagy egyik társamnak a fémajtót a szűk lépcsőfordulóban.

Aztán döbbszem látom, hogy a liftből a finom ember, kedvenc kortárs íróim szelíd szerzője lép ki, akinek egyszer már be is mutattak egy irodalmi rendezvényen. Pillanat alatt döntök. Úgy teszek, mintha nem én lennék, akit annak idején összeismertettek velem, és aki suta bókokat dadogott. Egyszerre három szinten sunnyogok: letagadom az irodalmi esten résztvevő énem és

haveromat költöztető, batikolt pólós énem folytonosságát, úgy teszek, mintha az imént nem is én mondtam volna nagyképpen, lekezelően, hogy: „Szerényen!” – teljes erőből reménykedem, hogy nem vagyok beazonosítható. Talán nem derült ki, melyikünk beszélt. Ha valami okból mégis meglátszana rajtam, hogy én voltam, akkor – a sunnyogás következő 73 szintje: – úgy teszek, mintha valamelyik társamhoz intéztem volna a figyelmeztetést, amely ezek szerint tehát nem arra irányult, hogy szerényen szálljon ki a liftből, aki ki fog szállni, hanem hogy cipekedő társam szerényen tegye le a szekrény sarkát. Harmadrészt, egyúttal és lendületből úgy csinállok, mintha vadidegen lenne számomra a liftből kiszálló szomszéd, akit különben a haverom magától értetődő udvariassággal üdvözöl, hiszen a haverom eddig a napig itt lakott, ő és a finom ember szomszédok voltak. Na de hogyan lehet úgy csinálni, mint aki nem beszélt az előbb? Nincs mentség, a falkaszellem sem lehet magyarázat; így utólag egyre ordenárébbnak – konkrétan *tróger*nek – tűnik a hang, amelyet a cipekedés hevében megütöttem. Eloldalaz a nagy, sötétbarna szekrény mellett, nyitja a lakásajtót, eltűnik. Nyilván egyenesen az íróasztalhoz ül, ahol oly sok obskúrus, de annál cizelláltabb versét és prózai szövegét írta.

Felgyülemlik, lassanként tetőzik szégyen. Dermedten állok a lépcsőházban, haverjaim cipelik lefelé a kétajtós ruhásszekrényt a lépcsőn, mert nem fért be a felvonóba, többször is megállnak pihenni, nehéz, a harmadikon is jó darabig állnak, aztán az elsőn újra leteszik, állok az ötödiken, egyre messzebből hallgatva nyögéseiket és szuszogásukat, és arra gondolok, ezt nagyon nem szerettem volna átélni.

2

Gimisek voltunk. Péter apja annak a bizonyos szilveszteri bulinak az idejében egy kis faluba járt ki, ott volt háziorvos. A buli előtti őszen gyors egymásutánban meghalt két páciense, férj és feleség, Péter apja furcsa módon nem emlékezett, milyen sorrendben. Az idős házaspár utódok, rokonság, jó barátok híján a háziorvosra hagyta rozszant kis otthonát, amely nem is a faluban állt, hanem pár kilométerrel odébb, a földeken. A tizenhat éves srácok fantáziája beindult az üres ház hallatán, először nem is Péternek, hanem egy másik osztálytársának ugrott be, rendezzenek bulit. Én nem ugyanabba a suliba jártam, akkor még nem ismertem őket. Szóval kitalálták, hogy ott kint a tanyán aztán hangoskodhatnak, bevonulhatnak a kisszobába egy-egy lánnyal, stikában piálhatnak is, mehet minden, ami otthon, a szülők jelenlétében problémás lenne. Nem volt rá kilátás, hogy bármelyikünk szülei direkt

otthagyják üresen a családi fészket a tinédzsereknek. A kis ház jobbnak, szabadabbnak és hajmeresztőbbnek tűnt, mint bármelyik nagykanizsai diszkó vagy kocsmá beugrós szilveszteri rendezvénye. Péter apja megkapta a kulcsokat, és nem is ellenkezett, amikor fia azt kérte, hadd szilveszterezzenek ott. Már akkor is komoly, szolid fiú volt, mindenből ötös tanuló, a doktor jó emberismerőként tudta, nem kell féltenie, ennyi önállóságot igazán megadhat neki. A vérmesebb, izgágább haveroknak hála persze rendesen bevadult a buli, de nem ez a sztori lényege.

– Tudtuk, hogy ki kell takarítani – mesélte Péter –, úgyhogy odamentünk karácsony előtt egy hétvégével, de belépve teljesen más volt, mint ahogy előre elképzeltük. Tizenhat éves fejjel eszünkbe sem jutott, hogy ott lesz minden bútor, az összes ruha, ágynemű, minden használati tárgy.

Betoppantak, és egyből fülledten zuhant rájuk a két öreg valóságos élete, lassan vánszorgó mindennapjaik. Nem sokkal azelőtt még ott szöszmötöltek egymás mellett, szokásaik behatárolták, mi történik reggel, délelőtt, ebéd-időben, sötétedés előtt és után a kisházban. Vánkosok, falvédők, konyhafelszerelés közvetítette a szagokat, a koszt, a szánni való látvány minden részletét. Pár apróság alapján – ezek megismeréséről Péter, ha teheti, jó előre kétségtelenül lemondott volna –, történetszerű egymásutániság is kibontakozott: a hűtő szigetelését egerek rágták ki, és az apró, sötét ürülékdarabkákat is az egerek hagyták a padlón, a sarkokban. Azok az egerek, amelyek döglötten heverték a kikészített méregben vagy környékén. A tetemek vizsgálása lényegében nyilván lezárult, helyükön szőrcomók maradtak, testük nem látszott pontosan.

A srácok nagyot nyeltek. Hirtelen már nem tűnt olyan jó ötletnek ebben a házikóban tartani a bulit. Aztán valahogy összeszedték magukat, az egyik eleresztett valami idétlen poént, és lassan nekiestek a berendezésnek. Szét-szedték a közelmúltban még működő, mégis áporodott, távoli és valószínűtlen, de annál valóságosabb életteret. Rossz szagú takarókat rámostak, szellőztettek. Amit lehetett, kivittek az udvarra. Ahogy munkához láttak, oldódott bennük a zavar. Söpörtek, porszívóztak, egy helyiségbe tolták össze a bútorokat, hogy a nagyobb szoba teljesen kiürüljön. Ott fognak táncolni.

De a megkönnyebbülés sem tartott soká. Mert amikor egy kétajtós ruhásszekrényt húztak ki a sarokból, az oldala mellett valami lepottyant. A fal és a szekrény oldala közé szorított, bontatlan csomag citromos nápolyi esett a padlóra.

Tojás liszt csipetnyi só cukor tej, ízlés szerint egy kis szóda, de csak hogy könnyebb legyen. Összekeverjük, pihenni hagyjuk. Merőkanállal pihenés után újra felkeverjük. Feltesszük a serpenyőt a tűzre, kicsi olajat csepegtetünk rá, várunk vele. Keresünk egy embert, aki meg szeretné csinálni, keresünk egy olyan időpontot amikor többé kevésbé ráér, majd pedig megkérjük, kérsztsen elő egy nagy tányért, egy szép lapos????? és lehetőleg nem hegyes kést és egy csésze kávé.

Herold Renáta 75

FELDOB PÖRDÜL LEESIK

Papírmunka. El kell intéznie a válásos papírokat. Nem. Előtte ennem kell. Mindegy, a papírmunka ráér, hogyha két éve nem sikerült elválnunk egymástól és elrendezni a pénzügyeket, ezen az egy órán már nem fog múlni. De le kell adnom egy cikket. Határidő. Nem is tudom mikorra kérték. Basszus. Tegnapra. Kaja közben megírom.

Merőkanál a tésztába, friss olaj a serpenyőbe, mély merítés, a merőkanál majdnem tele, felemeli a serpenyőt, körkörös mozdulattal elegyengeti a tésztát. Bekapcsolja a rádiót, meghallja utált számát, mégis ordítva énekel miközben elpakolja a reggeli elmosott tányérok. Pohár a fenti polcra, mélytányér középre a mosogató alá, lapostányér a mikro alá. Megfordítja a palacsintát, az elszakad.

Nem akartam első lenni, nem tudom miért vállalkoztam erre. Igen, tudom-tudom. Elsőnek is kell lennie valakinek. Azt mondják, bevállalós vagyok, de én ezt nem így gondolom. De hát már mindegy. Elszakadtam. Vagy ha még nem, majd ha megfordít. Tovább kellett volna melegítenie a serpenyőt, vagy még egy adag olajat ráraknia. De akkor meg az lenne, hogy túl zsíros vagyok. Ezek az emberek. Borzasztók. Tessék. Már közeledik is a kés. Igen, érzem. Ott a jobb felem letapadt. Nem drága emberfajzat, te ne káromkodj, neked ahhoz most nincs jogod. Igen, gyűrj össze és dobj a kuka mély bugyrába.

Nem baj, az elsőt elronthatom. Azt mindig elrontom. Kenek egy kis olajat, hátha úgy minden egyszerűbb lesz. Pont mint a hitellel. Persze most meg nekem kell törlesztenem mindent. Pedig nem is szerettem, csak azt hittem, hogyha gimiben összejövünk, annak nem lesz komoly vége. Aztán megkérte a kezem én meg csak néztem és kínomban igent mondtam. Mi más miatt tettem volna. Ugyan már.

Hé! Hé Ember! Igen, szia. Kicsit figyelj rám. Ne, ne nézz be alám, még nem vagyok jó. Viszont képzeld, a társadalom sem az! Belegondoltál már, életed során hány palacsinta életét vetted el? És hogy ezek a palacsinták mennyi fantasztikus dologra lettek volna képesek? Egyszer annyi tésztát el-
76 pazaroltál, amit még az amerikai féle kicsi, mégis duciba se szoktak! Ember, észnél vagy te? A törvény hatodik paragrafusának hetvennyolcadik alpontja kimondja, hogy aki palacsintát készít, legyen teljesen megbiztos a dolgában, felelősségtudó felnőtt. Igen, már megfordíthatasz. Köszönöm. Legalább engem nem rontasz el. Ha már szegény első. Igen, ő tizenhatpernullapereg. Életedben tizenhatodszorra csinálsz palacsintát, egy sem sikerült az első körből, és ő volt az első a mostani eresztésből. Szóval én a helyedben kicsit magamba fordulnék. Egy életet vettél el. Ne. Ne most tegyél a fedő alá. Ember! Beszélgetni akartam veled! Hátha legközelebb majd jobban odafigyelsz erre, de akkor ne! A pokolban fogsz szenvedni átkozott fajzat. Ennyi bűnt elkövetni következmény nélkül...

Tizennyolc-húsz palacsintára szokott elég lenni a tészta, ami azt jelenti hogy meg tudok enni minimum négyet, de maximum hatot és bőven lesz még elég a vacsorához. Főleg hogyha áthívok valakit.

Szóval megjelentem és itt vagyok. Kiöntött a serpenyőbe. Finom meleg. Még pont jó. Remélem nem lesz melegebb. JÓ ÉG EZ ŐRÜLT. EZ MOST TÉNYLEG RÁ FOG TENNI A TŰZRE. NE!! ÉGET!! Muszáj. Buborékok. Púpok. Hideget. Szabadságot. Segítséget! Nem bírok, valaki mentsen meg. Jó, levegőbe emelt. A kés egy kicsit meleg, de a levegő finoman hűsít. Igen, ez a kis szellő. Ne! NE TEGYÉL VISSZA. Még melegebb, ne kérlek, ne kínozz!!! Esküszöm jó leszek és finom csak kérlek ne. Már pont eléggé átsültem. Nem kell leburnulni, a végén még leégek. Jajj istenem, szedj le innen könnyörgöm! Ne, ne kínozz!

Behozom a papírmunkát, egyszerűbb lesz, ha már most elkezdem csinálni. Később talán kevesebb marad. Vagy ebéd közben akkor tartok egy kis pihenőt és nem ezt, hanem a cikkemet írom. Az olyan fontos volt múltkor is, pedig csak ezer ember figyeli. Mindegy, folytassuk. Nem is tudom, melyik papírok kellene most nekem. Legyenek a vagyonosodási peresek. Elkezdem összeadni a kiadásokat, meg hogy amikor ott voltam mennyi pénzt megspóroltunk. Jajj, a palacsinta, majdnem elfelejtettem.

Szenilis emberi nép. Remélem, ki szokott menni, amíg sülök. Jól leégetem magam, nehogy berakjon a többi mellé. Nincs kedvem velük maradni, elzárva a szabadságtól. Meg akarok szabadulni mindenkitől. Csak jöjjön ide azzal a késsel. Majd én megmutatom neki. Igen, Ember, nyúlj be alám, emelj fel, én

meg rátapadok. Nem fogok elmenni innen. Kettőnk közül én vagyok az erősebb, ismerd be. Ne. Ne rázz le! Nem akarok a kukába menni. Saját tányért szeretnék. Ez egyáltalán nem sok kérés. Vagy ha belegondolok, jó a kuka is. Igen! A kukába!

77

Végre én következem! A többiek már teljesen kitaszítottak. Pedig én szeretni akartam őket, de nem fogadtak el. Sajnálom. Jó társaságnak tűntek. De a merőkanál. Annyira egymáshoz illünk. Szépen én is felveszem a kis gömböt alul, felül meg vízszintes maradok. Szia, Ember! Örülök, hogy engem választottál és nem nekem kell utolsónak maradni. Az a három-négy perc, amit egyedül kellett volna töltenem. De jó. Igeeen, végre felvehetem a serpenyő alakját is. Érzem, ahogy sülök. De jó, dolgozol főzés közben. De azért figyelhetnél rám. Én fontosabb vagyok. Meg is kelene fordítanod az a helyzet. Ja, hogy a válás. Igen, hallottam már. De figyelj, leégek. Fordíts meg. FORDÍTS MEG! EMBER MIÉRT VAGYOK ÉN ITT?! FIGYELJ RÁM. KÉRLEK. Kérlek, szükségem van rád. Leégek. Le fogok égni.

Kétezer a mai napra. Abból a palacsinta volt hétszáz. Jó. Akkor egész jól kijövök. Főzök még majd egy kávé. Minden rendben lesz itt.

Igen, fogj meg. Helyes. Figyelj Ember, én nem azért jöttem ide, hogy szórakozz velem. Bánj nyugodtan keményen. Én nem fogom bánni. Sőt. Élvezem. Igen. Markold meg a késed. Jó lesz az nekem. Habár lehetne hosszabb is. De mindegy. Most ez is megteszi. Gyerünk, igen. Letapadtam. Nem olajoztál be eléggé. Semmi baj. Ez így tetszik. IGEN. Kilyukadtam. Végre, erre vártam. Igen, és tovább szakadok. Ne aggódj, még nincs semmi sem veszve. Igen, fogd meg a jobb oldalam, azt emeld fel. Majd a balt. Jól csinálod. Nagyon jó. Had égjen meg a másik oldalam is. Ne, még ne vegyél fel. Igen. Jó lesz így. Csak várj még. Két perc. Igen. Mehet. Ne aggódj, tovább fogok szakadni. Igen, jöhetnek a srácok. Megyek én is a többiekhez. Micsoda orgia lesz, ha nem egyből akar megenni mindent!

Na jó, még egyet megcsinálok és hagyom a fenébe. Nincs ennyi szabadidőm, hogy itt sütögessem ezeket. Az utolsót megpróbálom feldobni, hátha sikerül. Ha igen, legalább az életem is feldobódik kicsit. Vagy még rosszabb lesz. Szomorú lenne, ha az egyetlen dolog, amit jól tudok csinálni, az a palacsintafeldobás lenne. Na, mindegy. Bevállalós leszek, és most megcsinálok vagy soha. Régen apám csinálta mindig így. De ő is egy más történet.

Keresni kell egy olyan embert, aki igazából kitartó és nem adja fel a dolgokat akkor, ha félig kész van. Ez a cselekedet, amit most Ember produkál, nem jó példa azok számára, akik a novellát a való életbe szeretnék leváltítani. Kedves olvasó, kérem, keresse meg T. Embert. Akivel most
78 megismerkedtek, ő E. Ember. Tökéletes Ember nagyon messze él Egyszerű Embertől, mégis szinte együtt laknak.

Nos, kedves olvasó, még nincs vége semminek sem. E. E. lehet hogy átváltozik N. Emberré. Normális Ember és Egyszerű Ember együtt élnek.

Wuhuuu, wuhuuu. Végre én jövök. Ki kéne találni valamit, hogy ne csak egy legyek a sok közül. Mondjuk meg kéne fordulnom a levegőben. Igen! Fel kéne dobatnom magam és úgy megfordulni. Jó, odanézz, elrakja a kést. Szuper. Két kézzel fogja meg a serpenyőt. Kicsit megrázza és feldob! Igen. Szárnyalok. Pörgök, kicsit összeragad két végem, de pörgök és szállok és megyek a végtelen felé... Nem a végtelen. A plafon felé. Lassan súrolom, majd visszasek. Szépen lassan. HÉ EMBER! Figyelj! KAPJ EL!. Oh. Helló föld. Kis hangyák. Rég találkoztunk.

**Igen, a palacsinta leesett. E. Ember folytatta a napját és a teendőit.
A palacsintákat megette.
Finomak voltak.**

A PENZUM

Tóth Krisztina hosszúalvónak

Az Üres Könyvet nekem kell még teleírnom a penzum folytán és ezt az egyet végrehajtom, mindegy, hogy tán a szuflám fogytán kivárom, amíg ihlet támad, megérezem, amint sűg a tenger elszámolok a nőtényszaggal, tapasztalattal, sejtelemmel, leszámolok a lustasággal, sejtszinten gyógyítom az agyam és visszaeszmélve a létbe névvel szólítom végre magam valahogy így: Te merre jártál, mért pazaroltál, tékozoltál merre meláztál, mit bénáztál össze az összes gyásznál, násznál felnőtt játszmákban mért vihogtál, mért vacogtál, mint ijedt gyermek látó vagy, mért vonzottak mégis vacak, átlátszó hiedelmek a Föld tájain mért bolyongtál soha nem múló múlt időben mért hagyta magad gyarapodni, ha már eleve megvolt bőven tán bővebben, mint bárki másnak, nem ismerése a tudásnak félmilliárdnyi ködben kódolt szóban a jósolható másnap a kromoszómák ősparancsa, hogy kell, hogy magát megpillantsa Delphoi óta minden ember, hogy ennél többet tenni nem kell se fejlődni se nőni egyre, csak tükröt nézni, vágni kegyre mely *egy* életben teljes nem lesz, de átsimít a végtelenhez miért nem kezdél harangozni, minél korábban vigaszt hozni minek vártál tovább a soknál, miért, hogy folyvást házasodtál s ha már szüntelen lázadoznál, mért vacsoráztál gyilkosoknál hagyta, hogy senki ne ismerjen, ne olvasson és ne szeressen?

Mondd meg, mért lettél félig züllött, mért árultad el, aki küldött
talentumodat mért nem jobbra költötted, mért nem penzumodra
mondd meg, hogy végig másra vágytál, eltévedtél az indulásnál
    azt hitted, rá kell találj újra az elveszettnek gondolt útra
80   mondd el, hogy régen kiderült már, hogy egész végig rajta voltál
    hogy mind azt az egy utat rója, letérni nem bír egy se róla,
mondd meg nekik, hogy ne ítéljen senki soha az Úr nevében
mondd meg, hogy szeressenek téged, népitélet nem végítélet
hogy sem a halál, sem az élet teljesen nem ér soha véget

mondd meg nekik, hogy megmenekülünk!

1. A tisztulás

(részletek)

-

Hajnalban maguktól repednek a nádszálak
a huzatos parton
a holtág sötétjében egymásba marnak
a levelek
törnek a nádszálak
és giliszták nyalják rózsaszínre
egymás bőrét
a cipőkrémes dobozban
fixírozni kell a vizet
ha hajnalban
a nap hullámokról visszaverődő
sugarai között meg akarjuk látni
a pontyok kárászok pikkelyeinek villanását
miközben szitakötőlárvák
kérészek és ebihalak
maszatolják a tükröződő fénysugarakat
jó lenne besétálni a békalencseszagú
tükröhártya közepéig
talpunk alatt homorúra feszül a víz
besétálni bambuszbotokkal
gilisztásdobozzal
paprikás kenyérgalacsinokkal
és félúton a pontyoknak
kárászoknak odasúgni
bízzatok
én vagyok
ne féljetek.

-

Gombról gombra
szeretjük egymást
így megy ez már egy ideje
fekszem az ágyban
fölém hajolsz
hajad orromat számat csiklandozza
és először csak elképzelem
ahogy sorban
egyenként
gombról gombra
gombolom ki ingedet
csak a gombokat nézem
és a gombok mögül előbukkanó
bőrödet
fehéren világít
az ablakon beszűrődő
lámpa fényében
majd elkezdem lassan kigombolni
óvatos ingerültséggel
visszafogottan
csak azért is elnyújtva
hosszan kitartva
a várakozás élvezetét
gombról gombra
egyenként
nézem ahogy fénylik a bőröd
a gomblyukak apró fényköröket
rajzolnak mellkasodra
majd mikor az utolsó gomblyuk is
üresen tátong a félárnyékban
már szinte kívánom
hogy újrakezdjék
újra az egészet
gombról gombra
egy végtelen gombsort kívánok
mert most ugyebár
a végtelent akarjuk
a mindig lévőt
soha meg nem szűnőt
centiről centire
egyre mélyebbre merülve

a lámpafényes
mosott szürke éjszakába
gombról gombrára
kigombolva a lelkünket.

83

-

Márványos ezüst
nyálkaréteg
feszül a macskaköveken
hárttyavékony bevonat
az úton
ahol éjszakánként
végig kell sétálnom
a nyugtató
álomtalan megsemmisülésig
sikamlós
elnagyoltan simított
kőkockák
homlokom tenyerem
hegektől érdes
vörös és fekete barázdákat vájt
bőrömbe a botlás
mert időnként
kötelező érvényűen
meg kell botlani
el kell terülni
a hűvös nyálkás macskaköveken
érezni kell ahogy a kövek élével
utat nyit bőrömbe az éjszaka hidege
mert hétszer esik el az igaz
és fölkel
hétszerhétszer
és fölkel
és minden egyes alkalommal
újabb és újabb barázdák
vésődnek bőrömbe
hirtelen alvadó vértócsák
terülnek szét a nyálkalepedéken
néhány csepp
beszivárog a kövek közé

84 a mohás földbe
és holnap
ha párás homállal
ismét rám zuhan az éjszaka
kinyitom az ajtót
lesétálok az utcára
és elindulok a márványos macskaköveken.

-

A minden jóra nézve csüggedők

Die verzagten aller guoten dinge

A minden jóra nézve csüggedők
úgy vélik magam is csüggedésbe faroltam
de hiszem hogy örömök még remélhetők
attól akinek bánatomat elpanaszoltam
    ha nála kedvességre lelek
    fütyülök rá hogy a rossznyelv mit fecseg.

Kibírom ha rám vicsorog az irigység
főleg ha erre megvan minden oka
úrnőm ahhoz kell tőled segítség
hogy szenvedjen miattam irigyek soka
    tégy boldoggá kegyeidbe foglalj
    nekem jó lesz azoknak ott jaj.

Barátnő és úrnő egy ruhában
ha volnál mit nem adnék érte!
keményen esne vagy puhábban?
ahogy azt a szívem ígérte?
    édesen hangzó szó a „barátnőm”
    de az „úrnőm” szóból a méltóság is átjön.

Úrnőm szüntelen ujjongva örvendek
ha e két szót együtt el tudod fogadni
számodra cserébe két olyan szót jelentek
amilyet neked a császár sem fog adni
    egyszerre lesz tiéd a „pasi” meg a „társ”
    ha nekem úrnőnek és barátnőnek beállsz.

Úgy hiszem, a középkori német lírában Walther előtt senkinek sem jutott eszébe, hogy a versbe foglalt jelentéstulajdonítást udvarlási taktikaként is értékesítheti. (A kortárs Gottfried von Strassburg Tristan-regényében 86 van egy nyelvi játékon alapuló, igen bájos udvarlási jelenet, de Gottfried nem az ellenfogalmak közti feszültséget, hanem a többnyelvűséget és a szótári homonímiát használja ki.) Ha a barátnő és az úrnő „egy ruhában” („in einer waete”) jelenik meg, akkor ezt a ruhát a szerető férfi az úrnő testéről is eltávolíthatja, nemcsak a barátnőéről. A „friundin” szóba ugyanúgy beleértetődik a rendszeres testi együttlét, mint mai magyar megfelelőjébe, a „frouwe” viszont feudális jellegű szolgálatot feltételez. Más kérdés, hogy a barátnő és az úrnő egybeesésétől fogva a szolgálat tartalmazza a szolgálatot is. Figyelemreméltó, hogy a beszélő nem elégszik meg pusztán a barátnővel (pontosabban a „barátnő” szó denotációjával), mert az „úrnő” méltósággal ruház fel („tiuret”).

Az a költői ötlet, hogy ugyanaz a hús-vér személy rangra nézve több személy lehet „egy ruhában”, nemcsak erotikus kontextusban hatékony: a magdeburgi karácsonyi beszólásban (Fülöp-strófák, első ciklus) Walther „egy ruhában” lépteti fel a királyt, a császár fiát, valamint a császár fivérét, és a három ugyanaz a személy, tudniillik Fülöp. (A két császár persze nem ugyanaz: Fülöp apja Barbarossa Frigyes, bátyja VI. Henrik volt.)

A „frouwe-friundin” női ellentétpárt egy férfi ellentétpár, a „friunt und geselle” egészíti ki. Előbbit kénytelen voltam a „pasi” szóval visszaadni, mert a kínálózó „barát” vagy „jóbarát” nem fejezi ki eléggé a viszony bizalmas voltát és testiségét. Walther a két fogalom szerepeltetése révén, a rá jellemző merész túlzással („ein keiser kume gaebe dir”), mindenképp ön magát értékeli fel, és csak másodsorban azt a lehetőséget, hogy a nő egyszerre tehet szert egy jó pasira és oltalmazóra, támaszra, hűséges segítőre (ilyesmit jelent a „geselle”).

Apró, de hatásos trükk a második strófa elején megfigyelhető perspektívaváltás: addig Walther az udvarról beszélt, és a közönséghez intézte szavait, onnantól hirtelen a szeretett nőhöz fordul.

A vers előző magyar fordítója Orbán Ottó volt, aki a kései romantika pátoaszával igyekezett érzékeltetni Walther szenvedélyét. Így hangzik nála az első strófa feléneklése: „Kik csüggedtek már bízni a jóba’, / úgy vélik, tán én is csüggedek: / bízom, hogy szívem gyötrő adása / boldogsággal dúsan megfizet.”

Az egész világ mit adhat

Waz hat diu werlt ze gebenne

Az egész világ mit adhat
amitől felragyog szívünk fénye
egy nőnél bármi különbet?
az öröm felé mi ragadhat
jobban mint az ő jeles lénye?
több vidámságot szívünkbe ki lökhet?
    ha egy nő szívből odaadó
    az iránt aki neki szenteli életét
    annak reménye örömtől felhorgadó
    a világban ennél nagyobb nem lehet a tét.

Úrnőm akit szerelemmel övezek
kétféleképpen van tőlem óva
ott elzárják itt ha velem van megközelíthetetlen
az egyiktől bennem düh rezeg
most már napok hosszú sora óta
a másiktól vágyam kielégítetlen
    ha e két őrizethez volna kulcsom
    a személyéhez itt az erényéhez ott még
    a vágyódó tespedésből felocsúdom
    és az ő szépségétől megfiatalodnék.

Az őrzők tényleg azt hiszik
hogyan kényszeríthetnek különválásra
a kedvesemtől akihez mindig hű vagyok?
vonzalmamat bűnnek veszik?
térjenek jobb belátásra
a szerelmes reménnyel én fel nem hagyok
    a személyétől megfoszthatnak
    egy vigaszom akkor is megmarad
    az hogy vágyaim akkor sem apadnak
    a teste fogoly de a vigaszom szabad.

Gondosan felépített, rövid meditáció a szerelem belső ellentmondásairól. A beszélő világosan látja, hogy szerelmi sikerét nem a elsősorban a külsődleges nehézség, a nők fölött gyakorolt felügyelet akadályozza, hanem
88 inkább az asszony erkölcsi autonómiája. (A „verheret” szóban, melyet a „megközelíthetetlen” ad nagyjából vissza, a büszkeséget vagy emelkedettséget jelentő „here” búvik meg.) Az utolsó sor kétértelmű: jelentheti azt is, hogy a beszélő a saját hűségével vigasztalódik, de azt is, hogy a nő felülkerekedik aggályain, és megvigasztalja a férfit a korábbi testi-lelki nélkülözésért.

Korábbi magyar fordításról nem tudok.

A kishitűek azt mondják minden halott

Die zwivelaere sprechent ez si allez tot

A kishitűek azt mondják minden halott
már senki sem él aki énekelne
vegyék már észre hogy nagy baj van ott
ahol az egész világ bánattal telve
de ha eljön a dal napja lesz aki éneken versben szólna
majd a költői szót ezrek őrzik
hallom egy kismadár ugyanezt panaszolja
miközben elrejtőzik
„addig nem dalolok amíg a nap magát fel nem tolja”.

Verseimet az aljasok a nemes hölgyek előtt rágalmazzák
mondván a hölgyekről rosszat gondolok
csak szövetkezzenek csak legyen övék az igazság
gyáva bitang aki meginog
mondott-e német nőkről bárki szebbeket?
csak épp a különbséget látom értem
jók és rosszak között! ez az ami torkukon megreked
vagy egyformán dicsérjem
mindkétféle nőt? azt nem lehet!

Aki olyan nagyszerű nőt kíván amilyet én kívánok
 annak sok jó tulajdonsága legyen
 nekem semmim sincs amivel kegyeltjévé válók
 kevésért kell hogy kegyeibe vegyen
     két jó tulajdonságom van amely valaha sokat ért
     a becsületézés meg a hűség
     sokat sérültek csak sértse őket aki sért
     belőlem hiányzik a korszerűség
     teljes szívemmel állok ha kiállok valamiért.

Azt hittem úrnőm makulátlan
 de most ezt cáfolja sokak szája
 azt mondják nincs élőlény hibátlan
 úrnőmnek is megvan a hibája
     én nem látok benne semmi hibát
     egyetlen kicsi gond
     nálá kegyben áll az ellenség szenved a jóbarát
     ha erről ő lemond
     hiába keresi szemem rosszat semmit se lát.

Elmondtam hibáidról mi a valóság
 kétféle hibád volt említendő
 most elmondom mi benned a kiválóság
 jó tulajdonságaid száma is kettő
     mondanék százat is de sajnos nincs ezen
     kívül hogy jó hírnév és szépség
     „ez a kettő nagyon megvan neki!” „tényleg megvan?” „igen!”
     „na jó legyen! és még?”
     „én már dicsértem más dicséret is legyen!”

Egyvalamiért kedvellek titeket Gyűlölet és Harag
 ha követekként galoppoztok
 és derék emberek közé szalajtanak
 a gazdátokra szégyent hoztok
     ti besúgók ha nem tudtok derék ember fülébe susogni
     hogy elcsábíthassátok
     akkor sipirc haza! pofonok fognak zuhogni
     rátok hull a szégyen és az átok
     hazug szátok fog viczorogni kancsal szemetek csorogni.

A korszakbíráló és az úrnővizsgálat érdekes kombinációja. Walther egyrészt harcol a „kishitűek” („die zwivelaere”) ellen, akik szerint az értékes irodalom visszaszorulóban van. Másrészt visszavág az „aljasoknak” (kézirattól 90 függően „die losen” vagy „die schamelosen”), akik az udvarban nyilván kipécézték Walther nőkkal szembeni – gyakran tényleg csípős nyelvű – kritikus megnyilvánulásait. Ebben a kontextusban a szokásos és ezúttal is ironikus szerelmi panasz (a hölgy pártolja ellenségét és mellőzi a tiszta szívű udvarlót, magát a beszélőt) újabb jelentésréteget nyer: összekapcsolódik a még ironikusabb dicsőítéssel, amely aztán performansz-jellegű párbeszédbe torkollik.

A kéziratok négy- vagy ötstrófás változatokat őriztek meg, a versszakok más-más sorrendjével. Csak a nagy heidelbergi kéziratban van mind a hat strófa feljegyezve. Schweikle ez utóbbi változatot veszi fel a kiadásába. Lachmann a kéziratbeli sorrend az 1827-es kiadásban dühös kifakadásra készíti: „A versszakoknak a kéziratokban található elrendezése tűrhetetlen!” Át is rendezte őket, filológiai szempontból önkényesen: a heidelbergi sorrendből (1,2,3,4,5,6) ez lett: 1,4,5,3,2,6. Követtem Lachmann példáját, de nem vettem át az ő megoldását, mert abban a változatban a költemény széthullik két teljesen különálló, háromstrófás versre. Az általam kialakított, főntebb található sorrend így fest: 1,4,3,2,6,5. Szerintem a vers így ad ki igazán kerek egészet, és így a legfeszesebb.

Korábbi magyar fordításról nem tudok.

az egész világ: a fejedelmi udvar.

bánattal telve: azaz nincs, aki felvidítsa. Konkrétan: az udvarban nincs jelen a költészet.

a becsületérvés meg a hűség, „schame und triuwe”: két kulcsfogalom.

Walther ezen a téren konzervatív: felfogása szerint az említett értékek az átalakuló szokások közepette veszendőbe mennek.

belőlem hiányzik a korszerűség, „ich bin nicht niuwe”: szó szerint ‘nem vagyok új(fajta ember)’. A „niuwe” szónak a vers kontextusában pejoratív jelentése van. Még az is lehet, hogy Walther ezen a ponton az új költőgenerációra gondol.

egyetlen kicsi gond: mint kiderül, valójában két különböző hibáról van szó, de a beszélő számára ez egyetlen zavaró tényezéként jelenik meg, így lehet „ein vil kleine”.

jó hírnév és szépség, „schoene und ere”: további két kulcsfogalom. Elvileg vonzzák a többi értéket, ezúttal azonban az ellenkezőjére mutat rá a beszélő, és a fiktív közönség még ezt a kettőt is elvitatja a nőtől.

gazdátok: a megszemélyesített Gyűlölet és Harag („haz und nit”) gazdája nyilván az ördög.

ti besűgők, „ir spehaere”: a szó a nők felügyeletét végző, rájuk árulkodó személyt jelenti, aki egyszersemind a megkísértett személy fülébe is belesűg. Nemcsak mai értelemben vett spiclikről van szó, hanem ördögi kísértőkről is.

sipirc haza: mármint a pokolba.

91

Miközben vártam a szép tavaszt

Waz ich doch gegen der schoenen zit

Miközben vártam a szép tavaszt
mennyi reményt és hitet elvesztegettem!
mert amíg télvízidő nyomaszt
majd a nyár felszabadít azt hittem
sorsom jobbulását reméltem
és bár a rosszat rosszabbra cseréltem
mégis hittem hogy lesz részem örömben
csak hogy ez mindig tévedés
az öröm rövid és kevés
nem sokáig marad látókörömben.

Hogy bizonytalan örömnek örüljek?
nem mondható jogosan boldogságnak ez!
bezzeg akihez olyan örömök röpiülnek
hogy kedvese kedvére tesz
és akinek még vidám is az elméje
– nekem sajnos borús elmém kedélye –
ezért rajtam ne gúnyolódják
amikor ölelés közt vannak együtt ketten
nekem is jó volna a kedvem
ha kedvesemmel összekulcsolódnék.

Boldog az a férfi boldog az a nő
akiket hűség köt össze szívtájjon
kívánom hogy ez is az is dicső
méltóságban és jó hírnévben álljon
boldogan teljen összes évük és az élet!
az is boldog férfi úgy ítélek
aki látja hogy nője milyen kiváló
és az a szívét egészen átjárja
boldog a nő aki érti mit kíván a párja
és a férfi kedvében járó.

Sok férfi azt érzi helyesnek
 hogy kiváló nőkkal sem törődik
 az ilyen hülyék nem látják hiába lesnek
 hogy ebből mennyi öröm és dupla dicsőség szövődik!
 a könnyelműnek jut könnyű fogás
 ahogy a könnyű dolgokkal szokás
 de akinek dicsőség is öröm is kell
 az a kiváló nő megbecsülését érdemelje ki!
 ha a nő önként fejet hajt neki
 dicsőséget is örömet is ízlel.

Uram Isten mihez van szokva
 aki nem szolgál mégis sikeres?
 legyen rajta nadrág legyen rajta szoknya
 átkozott aki szerelmet így keres
 és az igaz szerelmet semmibe veszi!
 boldog nő aki ezt nem teszi
 mert felismeri a nemes férfi szokását
 megkülönbözteti a silánytól
 míg a hitvány nőből az észhiány szól
 és túri a hitvány férfi balfogását.

L 95,17

Panaszos hangú kísérlet a szerelemről szóló beszéd mód átértelmezésére. Walther ezúttal az érzéki beteljesülést a kapcsolat tartósságával, a hűséget a kölcsönös nagyrabecsüléssel, az örömet („fröide”) a dicsőséggel („würde”) kapcsolja össze. A harmadik versszak kissé utopisztikus eszményi szerelemképét a helytelenített magatartásformák elítélése követi: éppúgy kifogásolható a szerelem és a szeretnivaló nő iránti közöny, mint a futó kalandok hajhászása és a ki nem érdemelt, meg nem szolgált szerelem követelése vagy elfogadása. Walther a versben egyszer sem írja le az ’előkelő hölgy’ jelentésű „frouwe” szót, helyette következetesen az általánosabb jelentésű (és az alacsony rangú nőket is magába foglaló) „wip” szót használja, ötször egymás után. Egyszer pedig az „er” és a „si” névmásokat állítja szembe, ezt adtam vissza – jobb híján – nadrággal és szoknyával.

Walther ebben a versben azt állítja, hogy elvileg bármely rendű-rangú nő méltó lehet a magas szerelemre, és dicsőséget hoz udvarlójára, amennyiben az udvarlást erkölcsi, észbeli és érzelmi kiválóságával kiérdemli.

A vers előző magyar fordítója Berczeli Anzelm Károly volt, aki a hagyományos Minne-diskurzus keretei közt értelmezte a verset. Az ő változatában így hangzik az első strófa: „Ó, mennyi vágy s remény veszett el / az ifjúság múltával, Istenem! / A gond elszállt a zord telekkel, / s mi szép, azt hittem, nyáron meglelem. / Ezt hittem, s azt, hogy jobb lesz 93 egykoron, / s ha gyérül egyre vígaszom, / örülni tán még van remény. / S bár ezt sugallta vágyam, / nem vigadtam vidáman, / s reményemnél hübb voltam én.”

az is boldog: vagyis másmilyen boldogságot eredményez, ha a kapcsolatban a hűségen és más, ha a kiváló nő iránti csodálaton van a hangsúly. A két érték nem zárja ki, inkább feltételezi egymást.

dupla dicsőség, „ganze wirde”: azaz dicsőség mind a férfirra, mind a nőre nézve.

hitvány: a „tump” elsősorban ostobaságot jelent, de itt erősebb az erkölcsi eltompultságra utaló jelentés.

Úrnőm kegyetlen szívtelen nő

Min frouwe ist ein ungenaedic wip

Úrnőm kegyetlen szívtelen nő
 aki velem cudarul bánik
 fiatal életem csak érte volt esengő
 nagy jókedvvel megtettem érte bármit
     ó jaj boldognak hittem magamat
     ez a hitem milyen gyorsan enyész el!
     mit nyertem ezzel az egésszel?
     bánatot amelyhez bú a kamat.

Ó jaj fiatal friss napjaim
 őket siralmasan eltékozoltam
 ettől vannak szívemben kínjaim
 pedig öröme méltó voltam
     ha túrnék veszélyt és nyomort
     azt mondanám hogy túrhető
     csakis az bánt hogy az idő
     hiábavalóan elsodort.

Sohasem láttam az övénél szebb arcot
de sohasem láttam bele a szívébe
itt csalódtam itt vallottam kudarcot
ezt kaptam hűségemért cserébe
az összes csillagát az égnek
napot és holdat nem habozván
a kedvéért a földre lehoznám
megérdemli mindet úgy éljek.

Sohasem láttam ilyen viselkedést
hogy barátja iránt mutat gyűlöletet
bezzeg az ellenségétől kedvezést
nem sajnál ennek jó vége nem lehet
megmondom én mi lesz a vég
ellenség is barát is arra hajt
hogy otthagyja a hülye csajt
ha vele és velem sokat fog szemétkedni még.

Sok férfi panasza hogy úrnője azt mondja „nem”
az enyémm „igent” mond én panaszt erről vallok
másmilyen szót nem is tud mondani nekem
csak ezt amit másoktól ritkán hallok
félő hogy itt gúnyolódás van bevetve
nyíltan soha semmit nem tagad meg
de ígér és abból semmit nem ad meg
„igen” és „hogyne”? hát a kurva életbe!

Az én úrnőm meg ne sértődjön
ha lóra ülök messzire futok
és olyan nőket nézek akik külföldön
élnek és kedvesek sok ilyenről tudok
ráadásul még szépek is
de nincs köztük olyan
nem viccből mondom hanem komolyan
akinek hidegsége sírba visz.

L 52,23 és L 177,1

A Minnesang konvencióit több irányban is szétfeszítő vers. A viszonzatlan szerelem hagyományos siránkozása, amely a még szilárdabb hűségben talál megnyugvást, Walthernél az elvesztegetett idő miatti dühöngésbe fordul át, ennek következtében pedig megjelenik az alantasabb stílusregiszter is. Közben Walther egy kicsit kigúnyolja Heinrich von Morungent, aki egyik versében kijelenti, hogy őt még az őszinte „nem” is boldogabbá tenné, mint a csalárd „igen”. Az utolsó strófát, a szakítással való fenyegetőzést érdemes összeolvasni a *Fogadjatok örömmel* kezdetű költeménnyel, amelyben Walther boldogan és büszkén számol be róla, hogy beváltotta szavát.

A vers két változatban maradt fenn. Mind a nagy heidelbergi kéziratban, mind a würzburgi daloskönyvben öt-öt strófája van, de csak az első három strófa közös, és még azok sorrendje sem azonos. Schweikle, koncepciójához híven, a heidelbergi változatot teszi a törzsanyagba, és a würzburgi plusz két strófát a függelékben közli. Ez megfelel a tudományos szövegközlés kritériumainak, de nem ad igazi versélményt. Én a rendelkezésemre álló hét strófányi anyagból egy hatstrófás egységes verset állítottam össze, mégpedig úgy, hogy a heidelbergi strófák (1,2,3,4,5) és a würzburgi strófák (A,B,C,D,E) együttesen minél nagyobb határfokúak legyenek. Ezért a vers első fele a würzburgi sorrendet veszi át, mert így érvényesülnek a gondolatpárhuzamok, és a heidelbergi 4. tartalmilag is a 2(=C)-höz, nem a 3(=B)-hoz illeszkedik. A 4. után következik a würzburgi E (az indulatkitörés előkészíti a lezáró strófát), és a heidelbergi 5. a lezárás. Tehát: 1(=A), 3(=B), 2(=C), 4, E, 5. A würzburgi D az első három strófa panaszait ismétli, azoknál erőtlenebbül, ezért mellőztem.

Korábbi magyar fordításról nem tudok.

úgy éljek, „so ich iemer wol gevar” (mindig is úgy menjen jól nekem): esküformula volt.

ellenség: nem tudom, melyik férfit tartotta Walther a hölgy ellenségének, és miért.

a kurva életbe, „daz muoz unsaelic sin”: érződik a felkiáltásban az igen erős indulat.

Ex pozíció 1. Tér és idő - *Látását ne veszítse a lélek*

Kezdjük expozénkat a talán legkézenfekvőbbel, a fotográfiai expozíció értelmezésével. Sokan a fényképezést a pillanat művészetének tekintik, mintegy

96 Dallos István

EXPOZÉ

(az emlékezés virágai)

a technika ajtajának kulcslyukán át perspektívátlan képet vázolva a fényképezésről. Nyissuk ki ezt az ajtót, lépünk be és nézzünk szét egy kicsit. Nagy H egyenlő nagy E szer kis t-vel, azaz a megvilágítás és az idő szorza-

tának logaritmikus egysége az expozíció. Megjegyzem, és nem lényegtelen, hogy elméletileg a megvilágítás és az idő változtatásával végtelen számú ekvivalens expozíció hozható létre. Talán ebből származtatják a pillanat művészete értelmezést, csak az időt véve figyelembe. Az időről is sokkal több elmondható, minthogy egy pillanat lenne csupán. Ami fényképnek feladat az a nyelvnek csábítás. Megragadni a pillanatot, amely a képnek a legsajátabb lényege.

A pillanat azonban nem időtlen és nem időbeli. Előtte van valaminek és utána valaminek, ez az előtt és után leginkább az után előtti és az előtti utánit jelenti. Kívül, tehát mindazon amit történésnek nevezhetünk. A görögök az idő urának Kronoszt nevezték, aki felfalja saját gyermekeit. Az időről vallott nézetük miszerint kétféle idő létezik, az egyik a kronosznak nevezett, ami rendes múlása, folyása az időnek. A másik idő a kairosznak nevezett isteni idő, a kivételes pillanat, amikor az ember megérezheti létezésének mélységét. Valami olyasmi, amikor egy pillanatra az én a világ lesz, és a világ válik énné.

A művészet ez a pillanat! Stáció, Tan, Totális Szabadságkorlátozás.

De mi van a megvilágítással? A megvilágítás egy négyzetméter felületre eső egységnyi fényáram, ami pedig egy szteradián térszögbe kisugárzott egy kandela fényenergia. Energia és tér meg természetesen az idő. A tér a képeken, mint perspektíva jelenik meg, amit az emberiség évezredek kísérletezése során a festők, képkalkotók tökéletesítettek. A művészet története felfogható a perspektivikus ábrázolás történetének is. A fényképezőgép akkor lépett a történelem színpadjára, amikor már a perspektivikus ábrázolásról a festők szinte mindent tudtak. A festők képesek akár több szempontú és antropomorf perspektívát létrehozni, amivel képeiken a valóság jelentését átkódolják, ezzel szemben a fénykép a fotográfiai optika centrális, egy enyészpontú képe a háromdimenziós világról síkba transzponálva. Ezért a fényképész számára

a pozíció, azaz a nézőpont roppant fontos a valóság közvetítésében. Innen nézve is érthető Fülöp Péter expozíciója. De ez csak egy lehetséges értelmezés, mert az energia a megvilágítás által létrehozott világosság. Mértékegysége a lux, azaz egy négyzetméterre eső fényáram, vagyis lumen. Maga a fény, spirituális jelentésében a szellem, a lélek. Lux Aeterna az Örök Világosság. Nincs tehát expozíció szellem, lélek nélkül. *Szív Szútra, Atlantis*

97

Ex pozíció 2. Episztemé - Hűtlenek temploma, A teremtés dialektikája

A valósághoz való viszonyt, a pozíció szerint értelmezve, két út bontható ki. Az egyik a valóság felőli nézet a másik a fényképező alany oldali közelítés. Az első a *Westoni* megismerő, objektív újrafelismerést takarja, míg a másik a *C. J. Laughlin* általi teremtést. A fényképezést egy szakadatlan megismerési folyamatnak tekintve – nem kibontva ennek elméleti hátterét – maga a tiszta megismerés, az *episztemé*. A másik oldal evidens, magyarázatot sem kíván, hisz minden gombnyomás (expozíció) képet eredményez, kivonatot – lenyomatot – teremt térről, időről. Az elhatározás, az expozíció végrehajtása ennek a ketősségnek együttes megjelenése. Amikor a látványok áradatában kialakul a megismerő, fényképező ember belső mentális képével egyező, annak megfelelő látvány a megismerő és a megismerendő különállása megszűnik, megtörténik az expozíció. Fülöp Péter számára a fényképezés olyasmint jelent, hogy mozgásba hozza az anyagot, a spiritualitás pedig ennek a mozgásnak a minősége. A teremtés nem eszme, hanem cselekvés, amely annak függvénye, hogy mi magunk menyire függünk a misztériumtól – meg a látomástól, amit alkalomadtán felkínál nekünk. Hinni, nézni, jelen lenni, fényképezni, a fénnel írni – nem válszthatók el számára egymástól. *Eljövétel, Hallgatás, A Tagadás kertje*.

Fülöp Péternek különleges bátorsága van ahhoz, hogy ma szembenézen a megsemmisült táj furcsaságaival, a városok mind közönségesebb arcával, az ipari tájak mechanikus ritmusaival, amelyek annyira távol állnak szívverésünktől, vágyainktól és reményeinktől. Bátorság kell ahhoz is, hogy szembenézzünk társadalmunkat egy kozmológiai rendszernek tekintve annak hallatlan kitágulásával, az mikroszkopikustól a kozmikusig, az entrópiát kultúránk folyamatos kihülésére alkalmazva. De a legnagyobb bátorság ahhoz kell, hogy mindezt *egésznek* tekintsük. *Felírat, Végtelenítés*.

Azt hiszem, Fülöp elgondolás mindig az, hogy egyszerű forma és mély jelentés. És az emberi tapasztalat igazán mély szintjeivel próbál foglalkozni.

Képeit meditációs térnek szánja, játékos mezőnek, ahol a szem körül nézhet és körbetáncolhat, rend, egyensúly és békesség, költészet.

Ex pozíció 3. - Költészet

Mint W. H. Auden írja, "a költészet dicsősége és egyszersmind szégyene, hogy közege nem a saját terepe, hogy a költő nem találhatja fel a maga szavait".

98 Nos e megfigyelés éppúgy igaz a fotográfiára és a fotográfus képtelenségére, hogy feltalálja a saját "szavait/világait".

Fülöp Péter, ahogy ő mondja képei az „éberség” szándékát reprezentálják. Nekem inkább, és ez persze nézőpont kérdése, a *Moholy-Nagy*-féle „intenzív látás” termékei, a nyers tiszta látásé. Rokonsága a költészettel egyértelmű, a költészet konkrétsága és a költői nyelv autonómiájának elve azonos fényképeinek a nyers, tiszta látásával. Mindkettő mozaikszerű, szét-tördelt formát és új létrehozott egységet jelent. Fülöp kiragadja a dolgokat eredeti környezetükből, hogy friss szemmel láthassa és saját belső világa parancsai alapján rendezze, kapcsolja hozzá más dolgokhoz. Képalírásai nem engedik némaságba merülni képeit. Nem hagy minket eltévedni, hánykolódni az értelmezés végtelen óceánján. Tiszta hangok ezek, amelyek hitet tesznek az igazság mellett.

A fénykép jellegzetesen sorozatműfaj: a magában álló, egyedi remekmű itt inkább kivételt jelent. Ez az alapvető megfogalmazás is Moholy-Nagytól ered. Fülöp Péter ennek szellemében alkot, egy-egy gondolat mentén sorozatokat készít, amiket kiállításokba illetve könyvekbe rendez. Ezért, ha kiállításain a képek megrendezettnek tűnnek, akkor ez főhajtás a dolgok mögötti rend felé. Ha sötéten hatnak vagy rosszul érzékeltenek a nézőben, akkor e rend alatt húzódó káoszról van szó. Ha egy egyszerre ismerős és mégis teljesen idegen világot jelenítenek meg, akkor azért, mert ez a mienk.

Ex pozíció 4. – Lányom, *Teremtés könyve XXI. század*

Expozíció és nem ars poética, mert a gondolat a szellem csak a tettben érzékelhető, értékelhető.

Nem kerülhetjük meg azonban azt a kérdést, hogy mi az érték, mi az állandóság a műveiben? Manapság népszerű dolog az ember biológiai lábnyomáról beszélni. A biológiai lábnyom analógiáját követve kérdezem, hogy vajon mekkora egy alkotó művészettörténeti lábnyoma? Az adott esetben mekkora Fülöp Péter munkáinak fotótörténeti lábnyoma? Mi az az állandóság, amit hozzátett az eddigiekhez? És ami még ennél is fontosabb, vajon megtalálta-e az élet és a művészet közös igazságát? Mert az életet, a valóságot megváltoztatni akaró művészet ideje lejárt. *Világidő.*

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő, kiadóvezető)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, Zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, felelős szerkesztő, próza rovat: szenazol@gmail.com)
SZÚCS BALÁZS PÉTER (Füstjelek online rovat)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

ACSAI ROLAND
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
TURI MÁRTON
POGRÁNYI PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PETER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.